

TARA BĂRSEI

- A. A. Mureșianu :** Două cărți de judecată din veacul al 18-lea.
- Ax. Banciu :** Suflete uitate: Dr. Vasilie Glodariu
- G. Moroianu :** O întregire la studiile despre Mișu Popp.
- Candid Mușlea :** Din vremuri trecute
- G. Maxim-Burdujanu :** O piatră pentru adevăratul monument al lui Șt. O. Iosif
- Calus Bardoși :** Revizionismul maghiar

PARTEA LITERARĂ :

- D. Oiarlu :** Elegie
- Gheorghe D. Banu :** Dorință
- " " " " " Ochi căprui
- Ers. Dr. A. Codarcea :** Impresii de călătorie
- S. Tamba :** Din stânga și din dreapta
- Ax. B. :** Dări de seamă

Bibliografie.

TARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

REDACTIA
și
ADMINISTRAȚIA

B-dul Regele Ferdinand No. 14, Brașov

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260

NUMĂRUL LEI 50

Pentru străinătate acelaș preț, plus taxele de expediție (Lei 140)

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătinindu-se tipografiel numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din acelaș nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit un an.

Administrațiunea.

Lucrările și revistele primite la redacție vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul IV. Septemvrie-Octomvrie 1932 No. 5.

Două cărți de judecată din veacul al 18-lea ale „Conzistoriumului episcopesc neunit“ al Ardealului

de Aurel A. Mureșianu

Una dintre cele mai puțin studiate și totodată cele mai interesante laturi ale vieții din trecut a Românilor din Ardeal și Ungaria este latura juridică. Se știe că în vremile cele mai vechi Români de aici erau în cea mai mare parte supuși jurisdicției lor proprii naționale, exercitate de către voievozii și cnejii sau „juzii“ lor de odinioară.

Maghiarii n'au reușit decât foarte târziu, și mai cu seamă după atragerea în cercul lor a unei însemnate părți a nobilimei românești, să desființeze vechea organizație juridică a Românilor de aici și să răpească, mai întâi voevozilor și mai târziu și juzilor, dreptul de a „face lege“ între semenii lor.

Ungurii n'au izbutit însă să nimicească și vechile așezăminte bisericesti ale neamului nostru. Biserica a rămas deci singura păvăză a Românilor și în acest ram al vieții lor naționale, ba în urma dispariției succesive a organelor lor proprii de jurisdicție laică, *biserica a câștigat la ei și în această privință o importanță mult mai mare decât la Români din celelalte provincii.*

Vechile soboare ale „Mitropoliei Belgradului“ — capitala de atunci a Ardealului numită în limba oficială latină a țării Alba-lulia — au avut pentru Români de aici și o oarecare importanță politică. Ele erau de două feluri: soboare „vlădicești“ și soboare „mari“. Acestea din urmă, la care luau parte și mireni, formau „scaunele“ supreme de judecată ecleziastică ale Românilor ardeleni.

Această instituție a dăinuit până la Unirea dela 1700, după care s'a despărțit în două și organizația bisericească a Românilor ardeleni.

Unele modificări importante a suferit instituția soboarelor subț păstoria marelui apărător al românismului ardelean și martir al credinței sale pravoslavnice, a mitropolitului Sava Brancovici (1656—1680). Căci iată ce cetim într'un protocol al primului episcop unit al Ardealului, Athanasie I. (1698—1713): „*Avutau această metropolie tot de una grijitori și titori cu ajutoriu, iar titorii adevărați și jurați sau rânduit în vlădicia mitropolitului Sava Brancovici*“.¹⁾ „Titorii“ și jurații erau membrii soborului celui „mare“. Intre ei găsim, pe lângă protopopi, și frunțași mireni, mai ales nobili români din capitala Ardealului. Soborul avea și un „logofăt“, numit mai târziu și „notareș“, care trebuia să cunoască atât legile țării, „aprobata constituționeș“, cât și „zaconicul“ sau „cartea legilor“ bisericești.

După ajungerea Ardealului subț stăpânirea directă a Casei de Austria, constituția bisericească a Românilor ardeleni a suferit modificări nouă. În locul soboarelor strămoșești au apărut „consistoarele“. Membrii novelor consistoare, a căror președinte (praeses) era vlădicul, fură numiți „așesori“ (assessores), între cari unul era „asesor primar“ și locțiitor al vlădicei. Pe lângă „notareșul“ (notarius), care trebuia să cunoască și limba oficială latină, consistoriul mai avea și un jurisconsult care purta numele de „fișcal“ (fiscalis).

Cu toate acestea obiceiul cel vechi al soborului de judecată nu căzu în desuetudine. Episcopul Ardealului Ghedeon Nichitici în decursul vizitației canonice întreprinse în Ardeal în anul 1787 a judecat la fața locului de mai multe ori pe preoți într'un astfel de „sobor“ improvizat. „Ei (preoții) — scrie protocolul acestei vizitații canonice într'un sat din protopopiatul Trestii — n'au știut să arete pricina acestei leneviri, de aceea fiind dați subț judecata aicea strânsului sobor, carele luând în socoteală această neascultare au judecat acestor trei preoți pedeapsă... etc.“.²⁾

1) Cipariu, *Acte și fragmente*, Blaj 1855, p. 257.

2) Dr. Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, vol. I. p. 121.

Consistoarele aveau pe atunci un teren de activitate judecătorească mult mai larg, pentrucă ele judecau atunci și divorțurile, căsătoria fiind încă o instituție pur bisericească. Judecata se făcea cu ajutorul „pravilelor“. Petru Maior scrie relativ la acestea între altele: „Despărțeniile cele de căsătorie Consistoriul neuniților în tocmai le face ca și grecii (ortodocșii) după pravilă, carea și românilor o au în limba sa“.¹⁾ Judecata trebuia să se facă luând în considerare pe lângă vechile legi și obiceiuri românești și legile oficiale ale imperiului. În „hotărîrea“ sau sentința „Consistoriului neunit“ din Sibiu din anul 1793, pe care o reproducem mai jos, se spune lămurit că judecata s'a făcut „îmbinându-se pravila bisericească cu cea împărătească“.

Împăratul Iosif II prin „patenta“ sa din anul 1782 împărțise consistoarele în două categorii: arhiepiscopoești și eparhiale. Sentința celor din urmă era apelabilă în fața celor dintâi. Dar chiar și împotriva sentinței celor dintâi se putea face recurs la împărat. Mai târziu în Ardeal se putea apela împotriva sentinței consistoriului din Sibiu și la guvernul țării.

Literatura noastră istorică este foarte săracă în documente privitoare la vechea jurisdicție bisericească a țărilor de dincoace de Carpați. Valoroasa colecție de documente vechi bisericești ardelenene a regretatului arhimandrit Ilarion Pușcariu, tipărită la Sibiu în 1889, nu cuprinde nici măcar un singur act judecătorec ieșit din consistoarele Ardealului, deși știm că între „notareșii“ consistoriului din Sibiu au fost și jurisconsulți învățați și distinși ca Iosif Budai, fruntașul unit și fratele poetului adept al ideilor revoluției dela 1789, Ion Budai Deleanu.

Nouele documente pe care le publicăm aici sunt două „hotărîri ale Consistoriului din Sibiu în cauza procesul de divorț intentat de fruntașul staroste de neguțători brașoveni Gavril Hagi Hristu împotriva soției sale Elisabeta, fosta văduvă a neguțătorului și nobilului făgărășan Gheorghe Somlyai, care părăsise dimpreună cu copiii ei din prima căsătorie domiciliul conjugal.“²⁾ După un proces îndelungat, despre care am mai făcut amintire într'una

1) Cipariu, op. cit. p. 158.

2) Documentele se găsesc între hârtiile Starostelui Gavril Hristu († 1798) în dosarele aranjate de noi în arhiva municipală a Brașovului.

din lucrările noastre¹⁾, Consistoriul având în vedere „înalt înrădăcinata ură și vrăjmășie“ dintre soți și faptul că „fiește care parte poștește despărțenie“, prin sentința din 9 Mai 1793 îi „despărțește de pururea dela olaltă“. În chestiile privitoare la „avere moșii sau datorii“ îi îndreaptă însă la „cuviiinciosul scaun politicesc al locului“.

Hotărârile sunt scrise amândouă cu slove vechi, însă de mâni diferite și cu ortografie diferită. Cea dintâi este o copie, iar a doua chiar originalul cu iscălitura autografă a episcopului Gherasim Adamovici și cu pecetea cea mare a episcopiei, purtând inscripția: „Pecetea episcopilor neuniți din Ardeal“. Ele mai cuprind o mulțime de termeni juridici latinești, întrați în limba cărturarilor români din Ardeal;²⁾ pârășul este numit *actor*,³⁾ iar pârîta *incta*. Ele conțin și alte interesante neologisme precum: *interimal*, *ariște* (arest), *producăluit* (produs), *reflexii*, *reflestălui* (a reflecta), *țităluit* (citat), *pretenzie*, etc.

Le transcriem întocmai cu litere latine.

Anexe.

I.

No. 277 P(rotocolul) Conz(istorialicesc) 1790.

Extract

Protocolumului Conzistorialicesc în Pricina lui Gavril Kristea că (sic) Actorului asupra mueri sale Elisavta că Incta care nau vrut să șază și să traiască cu Numitul Barbatu seu întru carora lucru sau aflat drept și sau

Hotarîit

la Interimal Administrator Al Protopopiatului Brașovului a Scrie, casă porunciască Pârâtei Mueri Elisaftha să meargă la Barbat și să traiască cu densul (sic) după cum sau hotărît (sic) Prin C(institut) Maghistrat că din Pricinile ce au aratat Ia, (ea) innaintea Maghistratului nu poate asă despărți. Inșă de narvea a merge până în 15 zile din zioa carei va da Porunca, să meargă la

1) Vezi: *Un inventar românesc de haine și scule din anul 1778*, în Anuarul IV al Inst. de Istorie al Universității Cluj, 1928, p. 436.

2) Între termenii juridici latinești pe cari îi întâlnim încă din veacul al 17-lea în limba Românilor ardeleni, amintim: *tituluș*, *proba*, *probăului*, *delliberatum*, *articuluș*, *proicator*, (procurator, advocat), *comisar*, *notareș*, *paria* (copia) etc. etc.

3) Într'un document din anul 1795, pârătoarea este numită „actriță“. — N. Iorga, *Studii și Documente*, XII, p. 191

C(institul) Maghistrat să o pue la Ariște (arest — n. aut.), și de acolo să nu o sloboadă până nusăva apuca cumcă va trei cu barbatul. Sau dat în Sibii 10 Sept. 1790.

Sau dat din Conzistoriumul Ep(is)copesc a Neuniților Marelui Prințipatului Ardealului.

Taxa 2 fl. R(enani).

II.

244 1793.

Sibii 9 Zile Mai 1793.

Prin Conzistoriumul Episcopesc Neunit din Ardeal.

În Cauza de căsătorie alui Gavril Hristea, ca Actor asupra Muerii sale anume Elisaveta ca Incta amândoi din Brașov pe lângă producăluitele noae Acte și dovezi sau hotărît.

Hotărîre,

Întru asemănarea Hotărîrii Consistorialicești din anul 1791 Nro 120, prin care pe o jumătate de An de pat și de Masă părțile acestea sau fost despărțit, spre asă îndrepta pe sine întraceastă Vreme, și dezbrăcând ura și vrăjmășia cu dragoste la Viețuirea în treapta Juratei Căsătorii să să întoarcă, dânduși acum și o parte și alta reflexiile sale, în scris; de vreme ce înalt înrădăcinată întră dâșii fiind despre o parte ura, iară despre altă parte vrăjmășia, nunumai de viețuirea împreună nu cujetă (sic), ci din mai sus pomenitele pricini, fiește care parte pofteste despărțanie. Așa Conzistoriumul încă îmbinând Pravila Bisericească list 149 cap 183, cu cea înpărâtească, și anume cu patentul despre Căsătorii din Anul 1786. Martie 6 zile eșit, și reflectăluind (sic) la viața lor prin actele supt țităluitului Număr 120 1791 așezate, dovedită de pururea dela olaltă după cum și poftesc îi despărțește. Iară pentru îndreptarea pretenziilor (sic), ce doară unu asupra altuia despre averi, moșii sau datorii ar avea, la cuviinciosul Scaun politicesc al locului îi îndreptăm. Sau dat dln Protoc. Consit. Sibii 9 Mai 1793.

(L. S.)

Gherasim Adamovici
Episcop.

SUFLETE UITATE

— Dr. Vasile Glodariu (4 Mart. 1832 - 16 Ian. 1899) —

de Ax. Banciu.

Poate niciodată n'a fost mai necesar de a scoate la lumină, dând la o parte perdeaua groasă care le acopere, sufletele idealiste din trecut — al căror românism nativ nu de împrumut, nici de speculă, se manifesta, activ, în fapte pilduitoare, nu în pleava tricoloră a sporovăielii amețitoare — ca în aceste zile de sălbatecă încăierare între frați, care ieri încă se jinduiau, ca azi, gata a se gătui pentru atingerea obiectivului urmărit — „puterea“ — să se arunce unii asupra altora, cu clăbuci patriotici la guri neostenite, cu fețe congestionate de cea mai înăcrită ură, cu beregățile transformate în goarne de răsmiriță.

Desgroparea faptelor robilor altor idealuri decât cele ale grăbiților arlechini politici ai zilelor noastre, detentori ai monopolului sfântului patriotism, cu ochii la stranele Țării și cu gândul pândăș la ugerul vistieriei — neisprăviți ucenici cu ambiții de maieștri atotpricepuți — poate niciodată n'a fost, zic, această desgropare mai ardent reclamată din partea celor care-și dau seama de ravagiile pe care le face cameleonismul politic cu suita lui de păcate, prin pildele pe care le pune sub ochii tinerelor generații.

E singurul tonic care se mai poate da sufletelor care nu s'au prostituat încă sau care, mușcate de șarpele vanității ori al traiului pe nemuncite, stau să lunece pe povârnișul transacțiilor desonestătoare.

În fața caracterelor năpârlitoare de azi pe mâne, evocarea tot mai deasă a idealiştilor făptași din trecut e nu numai de dorit, ci de o imperioasă necesitate pentru păstrarea și întărirea sănătății sufletului tineresc atât de amenințat în atmosfera viciată a zilelor noastre.

Dintre multele morminte cu gurguiul nivelat de anii necruțători și năpădite de bălăriile uitării, mă opresc de astădată la lăcașul de vecinică odihnă a lui Vasile Glodariu, neodihnitul

dascăl al liceului ortodox, azi „A. Şaguna“, din Braşov. Şi cum stau înduioşat în preajma buruienilor care l-au invadat, mă văd pe nesimţite cu patru decenii în urmă: elev în faţa unui bătrânior cu privirile slăbite strecurate prin sticlele groase ale unor ochelari neputincioşi de a-i lungi vederea până în băncile sburdălniciilor noastre, ale elevilor. Şi pe ecranul amintirii, scenele prilejite de puerila exploatare a acestui defect al dascălului nostru — păcate ale tinereţelor sglobii, păcate cu care ne mândrim în loc să ne ruşinăm de ele — încep să ruleze tot atât de vii, de proaspete, ca şi'n ziua în care s'au înfipt în galeria memoriei. Cum atunci nu cunoaşteam însă trecutul bătrânului nostru dascăl, vina năzdrăvăniilor noastre scade în faţa păcatului celor care nu ne lămuriseră niciodată asupra vieţii de până atunci a profesorului Glodariu. Abia în ziua când l-am petrecut la groapă — când nu-i mai eram elev — din emoţionantul cuvânt de despărţire şi de recunoştinţă, pe care i l-a rostit directorul liceului, Virgil Oniţiu, — un suflet tot atât de idealist ca şi al celui care trecea pragul vecinicii — am înţeles cine a fost bătrâniorul cu luminile ochilor secătuite de slovele bibliotecilor. Abia atunci am înţeles ce suflet larg şi idealist a adăpostit acel trup puţinţel şi ce păcate am săvârşit noi, ca elevi, exploatând cu o diabolică plăcere nenorocirea miopiei lui! Atunci numai am înţeles că susţinătorul unor teorii filologice prea mult ironizate *era întemeietorul celui dintâiu gimnaziu românesc din Macedonia*. Şi când mă gândiam: în ce împrejurări neprielnice, primejdioase şi cu ce jertfă a sentimentelor sale de tată a patru copii, ... — bătrânul dascăl cu trup mărunţel lua în ochii mei sufleteşti proporţiile unui uriaş. Asta zic, în ziua înmormântării lui, la 18 Ianuarie 1899, după 31 ani de dascălie şi 5 de pensionar!

Apoi, încetul cu încetul, pălămida a pus stăpânire asupra mormântului şi uitarea asupra sufletului şi faptelor...

Doar la 29 Aprilie 1923 dacă s'a mai aprins o făclie la uitatul său căpătâiu, când cu prilejul inaugurării secţiei Braşov a societăţii „Graul Românesc“, — în cuvântul de bineventare cu care am avut onoarea să întâmpin pe delegaţii Comitetului central din Bucureşti (dd. S. Mândrescu, I. Grădişteanu, N. Bartzaria) în numele liceului A. Şaguna, în a cărui sală festivă se

făcea inaugurarea — am împrăștiat româneasca faptă a lui Vasilie Glodariu, subliniind, de încheiere, potrivita ocazie de a reaprinde candela stinsă de pe mormântul acestui uitat dascăl, dar îndrăzneț stegar al ideii care ne strânsese atunci: *ideia de a ținea trează conștiința națională, pavăza naționalității noastre, la frații rămași sub stăpâniri străine, în afara actualelor frontiere ale Patriei reîntregite, — conștiința necesității încopcierii sufletelor de aici cu cele de acolo, rămase în izbeliștea valurilor dușmănoase inconjurătoare.*

Dacă revin acum asupra lui V. Glodariu, o fac 1. fiindcă în anul acesta, la 4 Martie, s'au împlinit o sută de ani dela nașterea lui și 2. fiindcă — cum spuneam la început — în atmosfera viciată și deprimantă a acestor vremuri de politicienizare a tot și a toate, viața și fapta sa trebuie date drept pildă.

Date mai amănunțite asupra vieții sale ne dă fragmentul de *autobiografie* (vezi Anexa A), scrisă în Iunie 1894, fragment publicat în Anuarul XXXV (pe anul școlar 1898—99) al liceului la care a funcționat.¹⁾

Aici, ne vom mărgini deci la datele principale ale vieții sale.

Născut la 4 Martie 1832 din părinți țărani, V. Glodariu face patru ani de școală primară (1839—1843) în comuna sa de naștere Luduș (azi Ludoș), jud. Sibiu, sub conducerea dascălului Ioan Brancea.

La 1846 trece la școala nemțească (grânicerească) din Orlat; iar în 1848 la gimn. rom. cat. din Sibiu, de unde, după trei ani, de teamă că gimnaziul nu va fi completat cu clasele superioare, se înscrie la liceul ev. lut. din acelaș oraș, unde în 1858 dă examenul de maturitate. În toamna aceluiaș an, ajutat de episcopul Șaguna, pleacă la Viena, unde, în 1863, absolvind facultatea filosofică, își ia doctoratul în filosofie. Reîntors acasă, visul său drag de a se face profesor se realizează. E angajat la „gimnaziul mare public român de religiunea greco-orientală“ din Brașov, pe care îl servește cu rar devotament, vreme de 31 de

1) Regretăm că n'am putut da de urma întregii autobiografii, care, azi, prin amănuntele păstrate relativ la școala dela mijlocul veacului trecut, ar prezenta și un interes istoric-cultural.

ani, până în vara anului 1894, când se retrage în pensiune. Moare în 16 Ianuarie 1899.

Din activitatea sa extrașcolară, rezumată în autobiografia menționată, amintim :

Un discurs funebral, la moartea prietenului său, a profesorului G. Petran (1865).

Epistolă filologică, publicată în „Arhivul pentru filologie și istorie“ al lui T. Cipariu. Anul II.

Apel frățesc către toți profesorii, ca să se adune la Avrig, la mormântul lui G. Lazăr, în scopul de a se constitui într'o asociație generală „ca ale Nemților“ (1866). Adunarea nu s'a putut ținea.

Vocabular latin-român pentru operele lui C. I. Caesar, „cu o introducere filologică limbistică“ (1871).¹⁾

A mai publicat în „Gazeta Transilvaniei“ mai multe *recenziuni și dări de seamă* despre programele liceilor din Beiuș, Năsăud, Brașov : câteva *cestiuni filologice*. Au rămas nepublicate : *O cuvântare ținută la jubileul de 50 de ani al episcopului Ioan Popazu*; 14 coale ms. despre *formațiunea cuvintelor în limba română*; alte 14 coale dintr'un *Dicționar român-latin*; *discursul ținut la 25 Febr. 1881, cu prilejul inaugurării primului gimnaziu românesc din Macedonia.*²⁾

Fapta de căpetenie a lui Glodariu prin care și-a înscris numele pentru totdeauna în istoria culturală a neamului e, însă, aceasta din urmă : *organizarea și inaugurarea primului gimnaziu românesc din Macedonia.*

Având în vedere importanța acestei realizări culturale, care aureolează numele lui Vasilie Glodariu cu o vrednicie pe care neamul nu o poate onora decât printr'o caldă și perpetuă recunoștință — recunoștință care a ocazionat și scrierea acestor pagini — nu va fi, credem, lipsită de interes cunoașterea stimulen-

1) Acest dicționar începuse să-l lucreze ca elev în cl. VI. (Vezi Anexa A)

2) De urma ultimelor manuscrise n'am putut da. Dacă e cineva care are cunoștință de ele, ar săvârși un act de pioasă recunoștință față de sufletul uitat al bătrânului dascăl, indicând locul unde se păstrează. — A. B.

telor care stau la baza idealului tinerețelor acestui dascăl ardelean.

Iată-le, așa cum ni le mărturisește el însuși în cererea (vezi Anexa B.) adresată Eforiei școalelor la care funcționa :

1. „Impresia adâncă“ pe care i-o făcuse un articol, citit în tinerețele sale, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ din anul 1842, — articol în care se descriau „în cele mai vii colori“ pe de-o parte calitățile, pe de altă parte primejdia desnaționalizării și „starea jalnică“ în care au ajuns „negleșii și asupriții descendenți ai coloniilor lui Aurelian“ din Macedonia, Tesalia și Albania, prin impunerea, fără cruțare, prin școală și biserică, a limbii și culturii grecești.

2. „Recunoștința și pietatea fiească către patronul și binefăcătorul“ său, arhipăstorul Andreiu Șaguna, care-l ajutase și bănește „la luminarea și nobilitarea inimii“ sale, arhipăstorul care „a desmormântat Mitropolia română și a organizat cu geniul său cel mare biserica română ortodoxă și față de care crede că nu-și poate arăta mai bine recunoștința, decât mergând să propovăduiască acolo de unde se trăgea și familia lui „principiile cele liberale și sublime ale învățăturilor sale eclesiastice“, „ca să scape și biserica românească de acolo de jugul ierarhiei grecești, cum a scăpat a noastră de Sârbi.“

3. Făgăduiala făcută înaintea lui Dumnezeu, pe patul durerilor, în boala care l-a chinuit în anul 1879, că, dacă-i va ajuta să se ridice din pat, își va împlini această „datorință morală“ pe care simțea că o are „cătră neamul românesc dela Pind și din părțile Seresului, unde zăceau osâmintele moșilor și strămoșilor soției sale“.1)

4. „Plântarea culturii superioare în generațiile cele tinere în dulcea limbă românească“ și, astfel, apărarea și consolidarea Românismlui“.

5. Studiarea „la fața locului“ a datinelor, obiceiurilor și a dialectului macedo-român, precum și a limbii albaneze „al căru

1) Soția sa era fiica comerciantului venit din Macedonia, Cristodor Morait.

studiu aprofundat poate să contribuie foarte mult la lămurirea cuvintelor dăcești, rămase dela Daci în limba noastră“. Aceasta, pentru a-și completa studiile privitoare la l. română, cu care se ocupă de mulți ani.

Urmărit mereu de această „datorință morală“, în fine, pe urma unor tratative care au durat o jumătate de an, primi dela Legațiunea română din Constantinopol — care avea inspecțiunea asupra tuturor școalelor române din Turcia — însărcinarea oficială „de a inaugura, organiza și conduce gimn. român din Bitolia“.

În calea realizării dorului său se punea însă, acum, o nouă piedecă, neașteptată: Ministerul Instrucțiunii dela București, care — cu toate argumentele pe care le aducea V. Gl., că între gimn. din Brașov și cel din Bitolia „nu este nici o diferență“ „amândouă fiind susținute din tezaurul public al României, amândouă urmărind același scop național“ — nu voia să-i recunoască cei 17 ani serviți la gimn. din Brașov, nici să-i dea garanții asigurate pentru familia sa. În felul acesta, Gl. ar fi trebuit să renunțe la toți acești ani de funcțiune, lăsându-și familia în cea mai mare nesiguranță.

Scopul pentru care-și punea în primejdie existența familiei a fost însă înțeles de Eforia școlară, de Consistoriul Arhidiecezan din Sibiu — forul suprem al școlii la care funcționa — și de colegii săi profesori, care se angajează să-l suplinească pe timpul concediului de 6 luni.

Directorul gimn., Ștefan Iosif, prin adresa nr. 115—1880/81 dela 21 Ianuarie 1881 — întemeiat pe declarațiunea dela 28 Dec. 1880 a profesorilor Ioan Popea, Nic. Pilțea, Paul Budiu, Vas. Voina, Lazăr Nastase și Ioan Socaciu, de „a-l suplini cu toată scumpătatea“ pe colegul lor Dr. V. Gl., — recomandă Eforiei școlare acordarea concediului cerut. Eforia, la rândul ei — concediul cerut trecând peste maximum de 4 săptămâni cât putea ea acorda — recomandă Consistoriului Arhidiecezan încuviințarea lui, ceea ce se și întâmplă în ședința acestuia dela 21 Febr. 1881, prezidată de arhim. și vicarul arhiepiscopesc N. Popea.

Și, astfel, câștigată odată bunăvoința acestor foruri înțeleghătoare, nimic nu-l mai putu reține pe V. Gl. dela plecare: nici zgrăvirea primejdiilor care-l pot pândi acolo la tot pasul, nici

greutățile drumului lung și nesigur, nici argumentele desfătătoare ale prietenilor care-i puneau înainte necunoașterea oamenilor și a locurilor, nici lacrimile familiei....

V. Gl. pleacă „în cap de iarnă“, încă înainte de sosirea actului prin care Cons. Arh. îi acorda concediul cerut, așa că, la 17 Ianuarie, seara, el sosește în capitala României.

Despre cele ce au urmat, ne vorbește scrisoarea pe care a scris-o din Bitolia la 22 Martie 1881 directorului și proprietarului Gaz. Transilvaniei, lui Dr. Aurel Mureșianu.*)

Regretăm că din pricina prea marelui extensiuni — 30 de pagini mari — nu o putem da în întregime. Conține multe amănunte de interes și pentru cunoașterea sufletului lui Glodariu și pentru caracterizarea celor cu care a venit în contact. Vom căuta, totuși, să dăm o bună parte a conținutului ei.

Ajuns în București, a tras la „Hotel de sant Peterburg“ „fiindcă io, cum știi, scumpe amice, — scrie Gl. — sunt mare ortodox, tot canoane din tălpi până în creștet, cu un cuvânt, sunt adevărat părinte apostolic și urăsc din inimă abuzurile și fariseismul, fie acela politic, fie eclesiastic și aş dori din adâncul sufletului meu ca să piară fariseii și speculanții, precum și toți aceia cari speculează cu drepturile, cu interesele naționale pentru interesele lor personale“.

A doua zi, „scos ca din cutie“, într'o sanie trasă de doi cai albi „trântit pe spate, cu particulară eleganță și cu un zâmbet tragicomic pe buze, pare-că cine știe ce mare gadină sunt io“ se duse la „Institutul Ureche“, unde camera în care avea să fie primit i se păru mai de grabă un muzeu decât un salon. Dela Ureche s'a dus la Hăjdău, la Brătianu — pe care însă „din nenorocire“ nu l-a aflat acasă — și de aci la Mitropolitul primat — unde a fost foarte bine primit“, dându-i-se și binecuvântarea arhierescă“. A vizitat apoi liceul „Mateiu Basarab“ „unde tocmai prânziau elevii internatului“. Aci a găsit trei studenți Armâni, dintre care unul din părțile Ochridei, singura localitate din Macedonia, unde se introdusese în biserică limba românească.

*) Scrisoarea ne-a fost pusă la dispoziție de fiul acestuia, D-l Aurel A. Mureșianu, pentru ceace îi mulțumim și aici.

Ax. B.

Vezi și „Carpații“ din Iunie 1925.

După un discurs ținut „junimei studioase“ și ascultat „cu cea mai mare atențiune“, (discurs în care-și arăta intențiunile și scopul urmărit, pentru a cărui realizare nu se duce „cu tunurile lui Krup, cari distrug toată munca seculară a popoarelor“, ci numai cu toiagul apostolic al *cuvântului* — mult mai puternic decât tunurile — asemenea Apostolilor lui „Cristolu“ „cum zic Romanii de aici, care încă n’au avut alte arme decât coarda (sabia) duhului“), însoțit de doi studenți care-i dădură o frumoasă poezie, cuprinzând zugrăvirea „în cele mai vii colori“ a vieții și suferințelor poporului român din Macedonia, se duse la profesorul Irimie Circa, iar dela acesta la T. Maiorescu, care, însă, nu era acasă.

„Aceasta este — spune Gl. — cea dintâi zi în care m’am săniat și io odată boierește, în viața mea de 49 de ani, dară nu din lux, ci din necesitate imperativă oficioasă.

În aceea zi memorabilă am văzut și io, pentru prima oară în viața mea, că hainele fac pe om și nu omul haina. Am îmbătrânit și aceea experiență nu o făcusem. În tot locu(l) unde mergeam, cum mă vedeau servitorii cu rocul cu blană și cu barba albă, îndată sărea care de care să mă îmbrace. Vei zice, scumpe amice, dară tu până acuma nici cele mai elementare principii din viața practică nu le-ai cunoscut. Prost ai mai fost!“

În Ministerul Instrucțiunii, unde se prezentă „șefului diviziunii“ Fălcoianu și directorului Petrescu, îl aștepta o mare decepție: nu era numit încă nici un profesor. Și îi trebuia urgent, înainte de toate, un profesor de matematici, „pentru care erau destinați 200 franci pe lună“. De unde era însă să-l ia acum la repezeală? Cu ajutorul lui Nicolae Dima, un Brașovean, îi reușește, în fine, să-l înduplece pe Corvin — „care s’a săturat de Davila“ — să accepte propunerea de a merge cu el. Astfel, Corvin e numit profesor „de matematică, limba franceză, desen și caligrafie“. Predarea religiunii a luat-o el asupra-și „gratuit“ din considerațiuni de sacrificii naționale“. „Iată-mă, scumpe amice — exclamă Gl. — și popă în toată forma, numai cât îmi lipsește binecuvântarea arhierescă!“

Intr’o zi, în cursul celor 2 săptămâni cât a stat în București, a fost la Cameră, unde a văzut pe ministrul Brătianu —

cu care a și vorbit „puține cuvinte“ — pe Rosetti, pe deputatul Goga „care a scăpat pe Brătianu“.

Seara, a putut sta mai mult de vorbă, acasă la el, cu Rosetti, căruia i s'a plâns „asupra lui Conta în privința anilor de servițiu“. Sprijinul pe care i l-a promis — intervenția pe lângă Conta „ca să aducă un proiect de lege pentru mine“ — a rămas însă fără rezultat, fiindcă, după cum îi spusese cu vreo trei zile mai târziu, i se cerea mai întâiu indigenatul.

În seara aceasta se mai aflau la Rosetti: un tânăr din Moldova, un bătrân despre care nu știe cine era și maiorul Candiano Popescu, care se pusese „tocmai față'n față“ cu el. „Rosetti ședea în fruntea mesei“.

În cursul conversațiunii „veni vorba între ei despre Gabetta și despre Francezi. Atunci mă amestec și io în vorbă și zic: Aș dori, domnule președinte, să-mi spui că ce pot avea Francezii cu Grecii de-i protegează, că(c) națiunea grecească este o umbră.

La aceste cuvinte atâta s'a aprins bătrânul, de s'a sculat drept în sus și mi-a zis: cum cutez să zic io așa ceva de națiunea grecească? Mi-a zis că io am sentimente maghiare și că noi avem patriotism, dar nu știm ce va să zică libertatea. — Atunci să mă fi văzut, că am sărit ca un leu drept în sus și i-am zis: Iată libertatea în mine încarnată, împelițată și, dacă n'aș ști ce-i libertatea, nu mi-aș fi lăsat patria, soția și copilașii, dară un al doilea nebun ca mine este numai domnul maior Candiano; să vină să ne dăm mâna. Tot deodată am zis că nu-i permit nici unui Român, ca să apere națiunea grecească, care nu voește altceva la Pind, decât ceeace voesc Maghiarii la Carpați. În urmă i-am reflectat că mai bucuros prefer patriotismul decât libertatea. La urmă ne-am împăcat și mi-a zis: Astfel de oameni ne trebuie nouă în timpurile acestea grele și critice. — Cu această ocaziune am arătat că sunt Ardelean de pe Secaș.“

În 28 Ian. a vizitat „Institutul Elena Doamna“, unde funcționase ca profesor Corvin, care acum își lua rămas bun dela eleve. Relevă „curățenia, ordinea și regula, frumoasa și bine aranjata bibliotecă, cabinetul fizical și chimic“ etc. În clase, în „cuvinte călduroase“ a arătat candidatelor de profesoare „mi-

siunea cea măreață în societatea omenească, pe care o au dânsese ca profesoare, că(ci) femeile sunt în societate ceceace-i soarele în univers ; ele sunt chemate în prima linie a aduce armonia între cultura minții și între nobilitarea inimii; ele sunt puterea aceea misterioasă, magică, care prin puterea spiritului lor luminat și prin căldură și entuziasmul lor vor nivela și șterge apatia, indiferentismul, materialismul cel pasionat, care s'a încuibat, cu atâta furie, în soșietatea românească.“

La „Mateiu Basarab“ a asistat la ora de *l. latină* în cl. VI „la Virgil Georgicon“. „Clasa era bine îndesată de studenți. Odaia era mizerabilă, strâmtă, întunecoasă ; dela catedră nu puteai vedea între două și trei mai nimica. Catedra era pusă tocmai lângă ușe. Lumina venia de pe două ferestri ce se aflau la spatele școlarilor, cari luau cu trupurile toată lumina. M'am dus în muzeu. Ce să vezi? — o comedie întreagă. Biblioteca era toată băgată într'un dulap și nici acela nu era plin. Cabinetul fizical era provăzut ceva mai bine. Alătura era o odaie cu bănci pentru chimie. Instrumente vedeam destule, dară nu știu făcuse cu ele și experimente chimice. Cum ieșii din muzeu, am observat în stânga, lângă ușe, niște lucruri de gimnastică.“

În cl. IV a asistat la *geografie*. Răspunsuri bune. În manual însă a observat mari inexactități relativ la Ungaria și Ardeal.

Intr'o seară a fost la cursul de logică al lui Maiorescu „la care a participat un public destul de ales. Sala frumoasă, bănci amfiteatrale, destul de frumoase, dară îndărăptul băncilor pedelul adusesse ca un pătrar de stânjîn de lemne, așa că sala sau auditoriu(1) cel frumos căpăta aspectul unui magazin de lemne sau a unui șopron de lemne. Tabla era urită, ștearsă, de nu mai puteai nice scrie pe ea. Buretele era atâta de mizerabil, de nici în școala cea mai sârântoacă și mai amărită nu se poate. Acestea mi-au făcut cea mai urită impresiune și mult m'am mirat, cum pot tolera profesorii juriști atari calamități, cari compromit prestigiu(1) corpului profesoral. Dară în România astfel de lucruri pedante nu se consideră.

Am fost (apoi) la seminarul Nifon, unde am rămas încântat de ordinea ce am văzut-o. Este director un preot de mir, tată a 10 copii, dară în toate are o ordine exemplară. Cataloagele lui sunt de muștră. În dormitor o curățenie admirabilă, pa-

turile curate, odăile spațioase, bine ventilate. Am cercetat toate clasele și în toate am ținut câte un discurs.“ Le-a vorbit despre greaua dar și frumoasa chemare a preotului, căci „preotul însoțește pe om din leagăn și până la mormânt“, ba influința lui „trece și dincolo de mormântul cel rece.“ „Preotul român este chemat de a turna balsam peste ranele bietului popor românesc. Misterul preoției bătrâne se cuprindea în aceea că faptele lor corespundeau cu vorbele. Durerile poporului erau durerile lor. Când plângea poporul, plângeau și ei, când se bucura poporul, se bucurau și ei.“

„Așa era odată, scumpe amice, și la noi, că preoții noștri din Ardeal își puneau sufletul pentru turma lor, dară astăzi mulți numai o tund și o mulg, fără să-i deie pasiune adevărată spirituală și națională, ci s'au făcut instrumente venale și vile, atât la Carpați cât și aici la Pind, ai dușmanului care vrea să ne stingă cu o oră mai curând viața, ca la Carpați să ne facă Maghiari, iar aici la Pind pur Elini.“

La Școala normală superioară a stat de vorbă „mai mult de o oră și jumătate“ cu doctorul Anghel Dimitrescu, directorul școlii, spunându-i părerea sa că „această școală ar trebui să fie ceea ce sunt seminariile pe lângă Universitățile din Germania.“ „Camerile“ școlii le-a aflat „bine aranjate și ajustate.“ În departamentul de jos era(u) așezați câțiva studenți dela facultatea filosofică.“ „Acest institut superior este o plantă exotică, transplântată din străinătate în România, și are mare lipsă de o particulară îngrijire și ar fi trebuit dat pe mâinile unei mâni mai pățite și cu mai multă praxă în arta dascăliei decât are tânărul lui director.“

(Mult l-a înduioșat, coborînd Dealul Mitropoliei pe un vânt cumplit de rece, un biet gardist care n'avea unde se adăposti.

— Bine, n'aveți vr'o căsulie unde să vă scutiți în astfel de timpuri rele? — îl întrebă Gl.

— N'avem, ci caută să îndurăm toate viscocele, măcar de ne-am prăpădi aici pe dealul acesta! — fu răspunsul.)

Cu Conta n'a putut da față, deși a umblat după el „ca după un ac.“ Acasă, îi zicea servitorul că „domnu ministru nu primește pe nime“ și nici biletu(l) n'a voit să i-l primească. Nici

la Minister n'a putut da față cu el (ușierii îi spuneau că nu-i acolo, deși gardistul îi șoptise că-i acolo „că-l cunoaște bine“) „și așa s'a întâmplat că nu i-am văzut fața, dar nici el pe a mea. Una pentru alta.“

Mulțumește apoi din suflet domnului Misail, că s'a ocupat cu atâta interes de el „ca reprezentantul unei cauze mari naționale, pe care nu o înțeleg mulți la București.“

Această recunoștință a avut desigur la bază și măguleala „rândurilor“ ce i le-a „consacrat“ acesta lui Gl., asemănându-l „cu marele dascăl Lazăr.“

„Bietul Lazăr a avut, cum a avut, greutateți — scrie Gl. — dar io am greutateți mult mai mari, pozițiunea mea este mult mai grea și mai delicată, că(c) am de a mă lupta cu mii de intrigi și de intriganți.“

(Că nici sufletul lui Gl. nu era lipsit de slăbiciunea vanității o dovedește și imputarea pe care o face lui Aurel Mureșianu de a nu-i fi adăogat la „Rămas bun“, publicat în G. Tr., măcar dorința unui „succes norocos“ și a unei „călătorii bune.“)

Bucureștii îi părăsește în ziua Sf. trei ierarhi Vasile, Grigorie și Ioan (30 Ian.) „zi scumpă“ pentru el, căci în această zi terminase Vocabularul pentru operele lui Iuliu Caesar.

Până la Giurgiu a călătorit gratuit, mulțumită vechiului său amic Lupulescu, care era director la căile ferate. Din București a mai plecat cu ei și profesoara Anastasia Sergiu Antonescu, pe care o însoțea mătușe-sa, artista Frosina Surandi. La Giurgiu au fost întâmpinați de un funcționar al prefecturii. Seara au petrecut-o în societatea mai multor funcționari și a prof. Droc, fost director al gimnaziului de acolo. Apoi, a doua zi, înarmat cu o recomandățiune dela Consulul austriac către căpitanul vaporului Varna-Constantinopol, au trecut la Rusciuc, călătorind tot gratuit, tot în urma recomandățiunii lui Lupulescu, și pe căile ferate bulgare.

Dela Varna la Constantinopol au plătit 3 inși cl. II, inclusiv masa, 21 florini.

Răul de mare i-a adus aminte de Ulise, de Argonauți, de Iason, de Enea „când a scăpat cu tată-său în spate din flăcările Troadei, ca bietul Șincai cu dășagii în spate cu comoara nea-

mului românesc de flăcările censurii și de furcile censorului, la care-l condamnase nemilosul censor. Nu cumva astăzi este mai bine ca 'n zilele lui Șincai? Tot el dracu-i, că acuma căpăii și ogarii sau zagarii, cum se zice pe aici, ai ministrului de instrucțiune te pun pe indice și apoi vai de capu(l) și vai de pielea și punga ta, dacă te-au împins păcatele să tipărești vr'o carte de școală și apoi să te fi pus păcatele să fi făcut istoria cum a fost, iară nu după cum n'a fost, că atunci ți-ai pierdut munca și paralele, ba în loc de a căpăta vre-un premiu, te mai și pedepsește, după legile cele draconice constituționale."

Duminecă, la 1 Febr., intră vaporul în Bosfor. Ajunși la Constantinopol, un Polon care învățase românește acolo — după cum spunea el — îi duce la Hotel de Bizanț, unde pentru două zile au plătit toți trei 110 franci. După ce s'a prezentat la Legațiunea română ministrului Brătianu și consulului gen. Alexandru Fara, întovărășit de un tânăr macedo-român, funcționar la consulatul român, a vizitat „Silogul“ (Societatea filologică grecească) și „școalele susținute de aceste societăți.“ Gl. trecea de profesor neamț din Germania. „La școala de fete, vizitată după masă, a observat „niște lucruri foarte ciudate. Mai întâi fetițele s'au suit pe niște bănci amfiteatrale, unde, după ce au cântat niște cântece în cor, au început să numere, făcând cu mâinile la fiecare număr câte o figură ciudată. Apoi, după ce au terminat de a număra, s'au scoborit două câte două, mergând cântând cântece gimnastice și patriotice, până ce s'a așezat fiecare băiată în banca sa.“

„Silogul“ are o casă mare cu două etaje. Dispune de o sală spațioasă cu galerie „unde se țin prelegeri publice din toate ramurile științelor.“ Are o bibliotecă de 8000 volume, operele cele mai alese „între care figurau cu preferință istoricii bizantini și părinții bisericii ecumenice ortodoxe anatolice.“ „Societățile grecești desvoltă o activitate admirabilă pentru propagarea, susținerea și progresarea Elenismului. Aduc sacrificiile cele mai mari pentru ideia națională grecească. Io am admirat patriotismul și entuziasmul cu care lucra(u) toți membrii Silogurilor, cât și profesorii, pentru înrădăcinarea ideilor panelenistice. Nu-ți poți face nici cea mai mică idee cu câtă furie propagă Elinii fanatismul în inimile tinerelor generațiuni ce sunt

încredințate educațiunii și instrucțiunii lor. În fanatismul național profesorii elini mai că întrec pe fanaticii noștri Maghiari. Sunt mai fini, mai șireți, dară în acelaș timp și mai perfizi. Io am studiat cu mare atențiune toate institutele lor de instrucțiune și de educațiune.“

A fost în Pera și, reîntors în Stambul, a vizitat Sf. Sofia. Prezența în acest monument arhitectonic, îi evocă în memorie „scena grozavă“, petrecută cu ocaziunea ocupării Constantinopolei de către Turci, când aceștia au măcelărit pe toți bărbații refugiați acolo „ca la 60.000.“

Inscripțiuni latine n'a văzut. A văzut însă două grecești. De aci a plecat la reședința Patriarhului, căruia i-a fost prezentat de consulul Fara. S'a dat ca profesor dela institutul teologic din Sibiu, care merge în Grecia, într'o călătorie științifică. „Am vorbit cu Patriarhul despre toate chestiunile eclasiastice dela noi și din Turcia“, — spune Gl. Conversația a decurs în l. germană. „E om cam de vr'o 46 de ani. A fost de pela anul 1858 până la 1860 diacon la biserica din Viena“.

Într'o seară a fost la opera italiană din Pera, dară nu era mai nimica de ea“.

(Multă amărăciune i-a cauzat comunicarea soției sale că n'a primit nici „lăduța cu pianinu“ destinat copiilor săi, nici „gropul cu 15 napoleoni“, pentru plata suplinitorilor săi colegi, predate spre expediere „funcționarului care îngrijia de poșta consulatului“.)

Sâmbătă, în 7 Febr., au părăsit Constantinopokul, luând drumul Salonicului. Neacordându-li-se nici o reducere, au plătit până la Salonic, cl. II., 83 franci.

Pe vapor făcură cunoștința unui tânăr armân. „Ne-am înțeles bine cu el“. Tot acolo cunoscu și niște ofițeri turci (un medic, un locotenent și un maior) care, auzindu-l cântând o doină românească din Ardeal, îl întrebară de unde este. După-ce le spuse că e „din Transilvania dela frații lor Unguri“, îl făcură să le spună vorbe ungurești „ba mai mult decât atât, și jucai cu Turcii mei pe corvetă *ciardaș* și *hățiegana*. Iată-mă, deci, fără voie și fără știrea domnilor Tizza și Trefort, propagandist maghiar între frații lor Turci, mult mai onorabili decât Maghiarii, pe Marea Egeică“.

După suferințele cauzate de deslănțuirea unei cumplite furtuni, ajung, în fine, în dimineața zilei de 11 Febr., la Salonic, unde au fost întâmpinați de un funcționar al consulatului român, cu un cavas, care i-a condus la hotel. Aci s'a întâlnit și cu un văr al soției sale, Cristodor Moraitu dela Seres. A doua zi dimineața au luat trenul spre Gratico, unde au mas peste noapte și unde locțiitorul șefului gării le-a dat „o cină splendidă”. („Bătrânul, ca de vr'o 60 de ani, după naționalitate era Jidan din Salonic, dară un om foarte de omenie, așa că n'am găsit în Israel un om atât de omenie ca acesta. Ne-a dat patul lui și canapea nouă. Ce-i mai frumos, nu ne-a luat nimica”).

Vineri, în 13 Febr. „într'o trăsură cu doi cai albi,” au părăsit Gratico și după o zăbovire, pentru mâncare, la un hanseara au ajuns la Perlep.¹⁾ Aici, numai Turci și Bulgari. „Nu ne puteam înțelege cu nime, că io îmi uitasem gramatica turcească la Constantinopole”. Și erau flămânzi rupți. Noroc că-veni în minte vorba *ciorba*, de care colegii lui însă n'au vrut să mănânce. Spre norocul acestora, veni însă la hanul în care se găseau un Bulgar care fusese prin Banat și vorbea bine românește. Prin mijlocirea acestuia, ajunseră și ei la niște ouă fierte, servite pe o măsuță rătăndă cu picioarele de-o palmă și 'n jur niște scaunence cu picioarele tot de-o palmă“. Când să se culce, încuie ușa dacă poți, „că n'avea nici o încuietoare“.

Românul însă invențios. „leu bătu(l) meu apostolic, cu care să sparg marea întunicului, ca Moise Marea Roșie, și-l bag prin cleșniță“.

După o noapte cam chinuită — se odihnia pe-o rogojină — se sculă des de dimineață și o porni prin piață. Un Armân, pe care-l cunosc după înfățișare, îl conduse printr'un om al său „la profesorul român“, dela acesta la prăvălia Românului George Magiaru, apoi la școala românească, unde examină elevii.

Prilepul cu 15000 Bulgari și abia 500 Români, avea înfățișare bulgărească. Românii, deși mult mai puțini, sunt divizați în două partide: una *românească*, care vrea biserică românească și alta *grecească*, care vrea biserică românească (ortodoxă) cu limbă grecească.

1) Prilep.

Plecați pela 10 ore din Prilep, în 14 Febr., ajunseră la apusul soarelui în Bitolia, unde îi întâmpinară trei profesori Români¹⁾, călări, și interpretul consulatului român din Salonic „cu o trăsură elegantă, deschisă“.

La biseirca dela marginea Bitoliei, dinspre miază-noapte, „pentru care s’au bătut Bulgarii cu Românii grecomani“ și care acum e în stăpânirea Bulgarilor, s’au oprit, ca Gl. să mulțumească, în fața altarului, lui Dumnezeu, că i-a ajutat de a ajuns sănătos la destinațiune, implorându-l „cu lacrimi fierbinți“ ajutorul și pentru reușita misiunii în care a venit.

De aici fură duși la locuința interpretului român, a cărui familie îi primi foarte bine. Seara, la „cina splendidă“, fură aduși și niște Țigani, care spre mirarea oaspeților, cântară „romanul, hore românești, bătuta, breaza“. Au petrecut până după miezul nopții.

Pentru deschiderea gimnaziului „Mărgărit, care fusese însărcinat din partea ministerului ca să închirieze un local, să facă bănci și toate cele de lipsă, nu luase nici o măsură“. „Se vede că asta o făcuse cu intențiune, din cauză că pe sateliții săi, domnii Niculae Popillian și Naum Maimuca, ministerul încă nu-i numise profesori. El veni la două zile dupăce sosisem io aici, dară se arată rece către mine. Infățișarea lui nu mi-a făcut nici o impresiune bună. Este un șarlatan și un precupeț, care a exploatat cestiunea națională în favorul său. Un om fără inimă, fără altă nobilă ambițiune decât de a specula tot în favorul său personal și pe bieții profesori.“²⁾

„Mărgărit nu este ceeace crede și se așteaptă lumea.“.

Gimnaziul a fost inaugurat la 25 Febr. „prinr’o ceremonie religioasă în condițiunile cele mai modeste“ (cum spune în fragmentul rămas din autobiografie) și — continuând firul relatărilor din scrisoare — „prinr’o cuvântare inaugurală în care s’a arătat

1) In autobiografie: „trei învățători din Bitolia dela școala normală (primară)“. Vezi Anuarul citat, pg. 47.

2) Completăm aici scrisoarea cu notele din autobiografie: „In vr’o 10 zile făcui mobiliarul necesar pentru instalarea primei clase gimnaziale.“

starea faptică și jelnică a lucrurilor“, „amorțeala în privința simțului național“ și „cine au contribuit la conservarea elementului românesc.“

„Erau față 23 de inși cu profesori cu tot. Se aflau și trei oameni dela Gobiș.¹⁾ Promite a trimite cuvântarea spre publicare, împreună cu „adresa de felicitare din partea partidei naționale din Crușova“ și cu răspunsul trimis Crușovenilor.

La deschiderea cl. I, aveau 6 școlari, 5 veniți dela școala primară de acolo, iar unul sosit mai târziu din altă parte.

Se predau la început: religia, l. latină, română, germană, franceză, matematică, științe naturale, desen și caligrafie.

Confirmarea profesorilor de l. elină, veche și nouă, de istorie, geografie, l. turcească și bulgărească nu sosise încă. Va să zică *opt* limbi.

„Până acuma n'am ținut, afară de Dumineca, nici o zi liberă. Ba de aici încolo, după prânz, Dumineca, vom ținea prelegeri cu ficiorii dela meserii și dela prăvălii.“

Continuăm din autobiografie.

„Bitolia are o populațiune de vr'o 30 de mii de locuitori, dintre cari vr'o 10 mii sunt Bulgari, vr'o 10 mii Români, vr'o 7 mii Turci, Albanezi și vr'o 3 mii Ovrei spanioli. E reședința unui guvernator, a unui Mitropolit grecesc, măcar că în Bitolia nu sunt decât 4—5 familii grecești și în tot ținutul nu e picior de Grec. Școale sunt multe. E un gimnaziu grecesc susținut de Români, gimnaziu bulgăresc de 2 clase, școale elementare bulgărești, de băieți și de fete, grecești, turcești, catolice și oveiești.

Eu fără să cer dela nimeni nici o autorizațiune, am deschis gimn. și nice nu m'a întreat nimenea absolut de nimica, cât am stat în Bitolia, deși școalele române au dușmani foarte aprigi și puternici pe arhieriei grecești, cari prin ele își văd amenințată dominațiunea lor despotică.

În Turcia episcopii au puterea foarte mare, de unde le și zic credincioșii „despota“. ²⁾

¹⁾ Gopeș, orașel situat spre E. de Bitolia cu vre-o 6000 locuitori, dintre cari 2700 Armâni.

²⁾ Vezi Anuarul liceului rom. ort. din Brașov. pe 1898—99 pg. 47.

„Aici în Bitolia nu există nici o partidă națională românească pe care să poți conta în toate împrejurările, căci simțul național este amorțit și adormit. Pentru scopuri naționale oamenii nu sacrifică nimica, că încă nu știu ce va să zică interese generale române. Încă n’au ajuns lucrul atâta de departe încât să înțeleagă că cu limba românească să se poată ferici și să poată trăi în lumea asta. Grecomanii au știut să inspire prin cultura grecească sentimente grecești. Românii n’au încredere în instituturile noastre românești. Trebuiește muncă colosală ca să-i faci să ’nțeleagă că cineva numai în limba românească își poate căpăta cultura sa națională. Până se va emancipa biserica română de sub dominațiunea clerului fanariot, ne va costa lupte mari și munci grozave. Io voi începe în scurt timp activitatea mea în direcțiunea emancipării bisericii române. În 29 Martie, de-mi va ajuta Dumnezeu, mă voi duce la Târnova, un sat românesc de una oră dela Bitolia, unde se cetește evanghelia românește. Acolo printr’o cuvântare în biserică voi începe apostolia mea românească. De sărbătorile Paștilor vor să mă duc la Crușova, ca și acolo să țin vr’o cuvântare bisericască. Până nu se va emancipa biserica de sub influințele străine, până atunci Românii nu vor sacrifica pentru interesele lor naționale, ci vor servi tot pentru interese străine.“

(Se plânge apoi de „calamitatea“ poștei, că bani acasă un poate trimite decât prin Viena, de lipsa de timp pentru a putea scrie mai des.

Cât privește traiul de acolo, spune că nu e scump. Pentru un prânz a plătit 33 $\frac{1}{8}$ creișari (o zamă acră de miel, o friptură de miel, pâne, un sfert de vin și o cafea neagră.) Viața însă e „de totului tot monotoană.“ Dar el n’are vreme să se plictisească, fiind mereu ocupat. În afară de asta are vizite „câte odată încă prea multe, așa că colegul Corvin se năcăjește de multe ori, că vizitele ne răpesc timp mult.“)

li e mai teamă de Bulgari decât de Greci, fiindcă Bulgarii „fac progărese.“

Lecțiunile le face în „dialectul nostru.“ „Românii de aici recunosc că noi vorbim mai bine ca ei și de aceea ei, bieții, totdeauna se scuză că nu *sborescu* așa *mușatu* ca noi.“

„După prânz, când am timp disponibil, mai iau pe meșterii români și fac propagandă națională.“

De încheiere, își exprimă bucuria cetind că „se mișcă Românii din Transilvania. Numai de n'ar intra în dieta Ungariei, că aceea este moartea noastră.“ Și cere să i se trimită Gazeta, ca să poată „urmări mișcările Românilor din patria natală.“

Continuare din autobiografie¹⁾:

„În 25 Iunie, seara, ne-a făcut tinerimea română grecomană demonstrațiuni ostile pe dinaintea ferestrelor și numai din respect cătră bătrânețele mele nu mi-au spart ferestrele.“

„În 24 Iunie am făcut examenul din toate studiile, la care a asistat multă lume, și consulul austro-ungar a fost de față, dar cel rusesc și autoritățile turcești nu au venit, deși au fost invitate. Ideia mea, care mă preocupă de mult, era acum în parte realizată.“

Iată, deci, că „gărgăunii lui Glodariu s'au făcut realitate goală goluță“, — cum exclamă el însuși, vădit satisfăcut, în scrisoarea trimisă lui Aurel Mureșianu. Iar când, după expirarea concediului dela catedra sa din Brașov, se înapoiază ca să și-o reocupe, ironiile și zeflemeaua unora, ca și zâmbetul de neîncredere al altora, se stinseseră de mult în fața faptei de care nici cei mai încrezători nu-l crezuseră capabil pe omulețul cu nebănuită voință.

Dacă, pe urmă, a pismei răutate a căutat, totuși, ici-colo, să diminueze importanța faptei de-acum o jumătate de veac a dascălului dela Brașov, ea nu i-a putut reduce, însă, binefacerile pentru frații dela Pind, — fărăma de suflet care a rămas, germinătoare, acolo între frații răslețiți de trunchiul neamului, — nici n'a putut tulbura conștiința împăcată, liniștea sufletească a unor bătrânețe care se stingeau în mângâierea de a nu fi făcut degeaba parte din sufletul românesc și umbră pământului românesc.

*

1) Vezi Anuarul citat pg. 42.

Am reîmprospătat viața acestui uitat cărturar, pe lângă motivele arătate mai sus, și ca o nouă ispășire a multelor anărăciuni pe care i le voiu fi cauzat și eu împreună cu camarazii de liceu acestui slujitor la altarul unui atât de românesc ideal, acestui purtător de lumină pe plaiurile fraților fără noroc din regiunile Pindului. Și am făcut-o cu mângăierea că recunoștința cu cât e mai târzie, cu atât e mai sinceră, mai caldă.

Anexe

A.

Autobiografie*)

— Fragment —

„Eu din cea mai fragedă pruncie am avut mare atragere de inimă și dragoste cătră carte și cătră școală.

Imi aduc aminte ca acuma, că școala cea veche românească sătească (din Luduș) era de bârne, cu ferestruici foarte mici, coperită cu șise; bănci nu erau, decât trei lăviți lungi pe lângă pereți, încolo în școală erau făcute scaune de pociumpi, umplute cu pământ, ca scaunele pe cari șed păcurarii la strungă când mulg oile. Tabela încă era mică și mai ștearsă.

Cărți didactice nu aveau școlarii, ci dascălul le scria literele pe câte un petec de hârtie sau pe o tăbliță de fag, de unde apoi lecțiunea se numia *tablă*. Dascălul după ce îi scria literele pe hârtie sau tăbliță, apoi pe începător îl da pe mâna unui școlar mare, care îl învăța literele sau azbuche. După ce cunoștea bine tot azbuche, care se compunea din 42 litere ciriliane, apoi îi scria bietul jupânul dascăl silabisarea, apoi cuvinte.

Într'o iarnă întreagă de abia putea băiatul să ajungă la „Pentru rugăciunile“.

Erau și bocoavne (abecedare) tipărite, dar numai prea puțini copii aveau de acestea. Apoi câte unii din cei mai mari aveau și ceasloave și catechise.

Bietul dascăl n'avea alta de lucru, decât să le scrie copiilor table și să-i asculte după ele, ceea ce se zicea: *mi-am dat tablă*.

*) Atât anexele cât și citatele din Scrisoarea adresată lui Aurel Mureșanu sunt transcrise cu ortografia de azi.

Școala cea veche de lemn s'a vândut și s'a zidit o școală mare, frumoasă, de zid, cu ferestri mari și cu două odăi, una mare, alta mică.

Eu am mers regulat la școală cam de pe la 1839. Eu încă am trecut prin purgatoriul tablei și al azbuchii și de abia după trei ierni am ajuns la ceaslov.

În școală școlarii nu învățau a scrie, ci dascălul le scria pe câte o coală de hârtie câte un rând și școlarii trebuiau să scrie acasă. Dascălul le scria cu litere latine, de aceea se și numia scrisoarea aceea: *literat*.

În școala din sat, sub conducerea scumpului meu dascăl, Ioan Branea, am învățat elementele limbei române. Din ceaslov, îmi dam tabla de câte două-trei ori pe zi. Am învățat toți psalmii și toate rugăciunile de rost.

Dascălul nostru era cântăreț foarte vestit în tot ținutul. Școala din Luduș era foarte bine frecventată. Veniau copii de pe toate satele de prin prejur. Dascălul ne învăța cântările și noi cântam în biserică, de resuna.

Pedepsele la școală erau punerea în genunchi pe boane de cucuruz, băgarea cu părul în gură și baterea la palmă. Plaga era un vâtrar rotund cu o gaură în mijlocul cărigii. Loviturile dureau grozav în palmă. Pe copiii cari nu veniau la școală, îi aduceau cu roțile de plug. Mâna dascălului câte 5 școlari de cei mari cu roțile după el și îl puneau pe roțile și așa îl aduceau prin sat în roțile până la școală.

În primăvara anului 1843 vine la examen Moise Fulea, directorul școalelor române gr. or. și mă întrebă între altele și despre porunca a cincina, care zice: cinstește pe tatăl tău și pe mamă-ta, ca să trăești mulți ani și să-ți fie ție bine pe pământ. Mă întrebă că cine se înțelege sub tată și mamă. Eu răspund că nu se înțelege numai părinții cari ne-au născut, ci și învățătorii și preoții. Acest examen și acest răspuns au decis viitorul meu. Popa din satul nostru, George Rău, avea doi feciori și el la școală. Popa se hotărâște să-și ducă copiii la școală la Orlat.

În Orlat, era o școală nemțească militară foarte vestită pe vremea aceea. Eu, auzind că preotul nostru voește ca să și ducă copiii la școala nemțească dela Orlat, mă rog și eu de tatăl meu, ca să mă ducă și pe mine la Orlat. Școala din Orlat era de trei clase. Clasa întâia era împărțită în două despărțăminte și era condusă de Mihail Stoița (?), a doua și a treia era condusă de Cuirinu (numele indescifrabil). În Orlat am rămas până la 1846 și terminasem clasa II normală¹⁾ cu foarte bine, dar fiindcă

1) primară.

preotul și-a dus copiii săi la școala normală c. r. nemțească, așa toamna rog și eu pe tatăl meu să mă ducă și pe mine la Sibiu, dar eu m'am dus cu o lună și jumătate înainte cu tatăl meu la directorul, ca să mă primească pe clasa a III normală, dară directorul m'a întrebat că știu ungurește? și din cauza limbei ungurești a trebuit să repetez clasa a II, ceea ce nu mi-a stricat nimica, că la finea anului am ieșit din toate foarte bine și am câpătat premiu: Istoria biblică. Am avut profesori pe Engerlein, Kelner și Kovács și director pe Thomas, un om tare învățat.

În clasa III învățam pe lângă obiectele de cl. II și limba latină, după pars prima a lui Emanuel Alvares. În vara anului 1848 termin cl. III normală cu un testimoniu din toate studiile foarte bine.

În prima Octomvrie a aceluia an mă duc la Sibiu la gimnaziul rom. cat., care-l conducea Ignațiu Schlauf. Mă înscrișese între școlarii primei clase gimnaziale, pe care o conducea, după sistemul cel vechiu, un singur profesor, Kolosy, Român de origine. Am stat la școală în Sibiu până în Ianuarie 1849 și tocmai în ajunul bătăii dela Sibiu am plecat acasă la părinți, unde am petrecut până toamna.

La sărbătorile Paștilor ne-am pomenit în sat cu 20 de husari, care au dus din câmp dela cârdurile de oi trei miei, pe care i-au adus la tatăl meu de i-a tăiat și le-a făcut o tocană zdravănă. După aceea au adus vin, au beut, au început să joace și au luat și pe tatăl meu la joc. Un căprar tot suduia pe tatăl meu de Dumnezeu, românește, că nu voia să bea cu ei cu paharul ce-l mare de vin. Când s'au dus din sat, au luat dela sat 600 fl. m. c. și un cal negru, frumos, dela judele. De unde au venit, cine i-au trimis, până'n ziua de azi nu știu.

În toamna anului 1849 mă duc iar la școală la Sibiu, ca să-mi continuu în cl. I studiile, tot la gimnaziul rom. cat. Dară acuma nu mai aveam pe Kolosy, ci pe Ad. Weber. Acesta începe semestrul I tot după sistema cea veche, propunându-ne studiile în limba latină. În semestrul II, se schimbă sistemul, se mai adaugă și geometria și se propun studiile în partea cea mai mare în limba germană. În cl. II. gimn. se introduce un sistem nou cu profesori specialiști. Tot când mă aflam în cl. II gimn. am câpătat dela guvernul absolutistic un stipendiu de 50 fl. În cl. III, mi-am continuat studiile și am câpătat la clasificățiuni din toate excelent (ausgezeichnet).

La catolici erau numai patru clase gimnaziale și nu era nici o speranță, că peste un an se va deschide și clasa V gimn., de aceea am trecut la gimnaziul luteran evanghelic, unde după depunerea unui examen de primire am fost primit în cl. IV gimn.

Acuma așteptam să capăt stipendiul avut; colo nu l-am mai căpătat. Am dus-o în anul acela foarte rău. În cl. V. aveam niște condițiuni¹⁾ și așa o duceam. La finea anului mă chiamă conrectorul Mihail Fuss, tocmai pe când decurgeau examenele și mă întreabă că nu m'aș duce la dânsul, că el s'a făcut conrector și are de a face cu tot didactrul²⁾ și salarele profesorilor și are deci lipsă de un om de omenie. Eu i-am zis că mă mut bucuros. La strigarea clasificățiunilor am căpătat premiu o carte. Eu am fost cel dintâiu Român, care am fost premiat la gimnaziul evanghelic luteran. La conrectorul Fuss aveam 3 fl., toate cărțile didactice, scutire de didactru și mergeam la copilul Barsay Zigmond de îi dam lecțiune, de unde căpătam prânzul și cina. Mai aveam încă vre-o 3 lecțiuni acasă. Acum eram bine.

Cu începutul clasei VI dau iară o petițiune la guvern pentru dobândirea stipendiului avut, dară și acum capăt rezoluțiune negativă. Atunci mă duc la bunul Episcop Andreiu Baron de Șaguna și îi fac cunoscute împrejurările mele și îndată îmi zice: „Fătul meu, de azi încolo ai dela mine pe lună câte 3 fl.“ Și mă duceam la dânsul în fiecare lună și primiam cei 3 fl. În cl. VI m'am apucat de vocabularul pentru operele lui Iuliu Cezar și aveam de gând să lucrez pentru toți autorii latini, dară împrejurările fatale nu m'au iertat. În clasa VII gimn. mi-am exoperat dela guvern iară stipendiul de 50 fl. m. c. Atunci m'am dus la Episcopul Șaguna și i-am mulțămit pentru ajutorul de 3 fl. În 1857, când eram în cl. VIII, mă duc prin luna Maiu la Episcopul Șaguna și îi descoper intențiunea mea de a mă face profesor. Tot odată-l rog că, dacă va putea, să mă ajute și pe mine. Atunci îmi zise: „Fătul meu, cum am ajutat pe alți tineri români, te voi ajuta și pe tine“. Li mulțumesc foarte frumos și mă duc. La finea anului, la cetirea clasificățiunilor, capăt un premiu de 5 fl. m. c.

După depunerea examenului de maturitate, mă prezentez la Episcopul Andreiu Baron de Șaguna, îi arăt testimoniul de maturitate și atunci mai era la el un domn mare român.

După aceea zic: „M'aș ruga Excelență să știi, cum stau cu ajutorul; intențiunile mele mi le cunoști“. Atunci dânsul, bine dispus, îmi zise: „Kerl du bekommst 4 mal 25“. Atunci eu îi reflectez, că ce să fac cu 4 mal 25 și văd că trebuie să-mi părăsesc patria“. „Și unde vrei să te duci fătul meu“? Atunci zise domnul cel mare: „În România“. „Da, poate că acolo, dară nici acolo nu stau plăcintele pe gard“. Mulțumesc prea bunului

1) meditații.

2) taxele școlare

părinte și mă duc acasă la părinții mei, vrând cu orice preț să mă duc la Universitate. De acasă-mi iau 40 fl. și o straiță și pornesc prin Ardeal, că voiam să-mi cunosc țara din fir în păr. Umblu prin părțile clasice ale Ardealului, trecui pe la Bontari în Bănat, mă duc la Mehadia, de acolo la Orșova, la Buziaș, apoi la Biserica Albă, Verșeș, Timișoara, Lugoj, Lipova, Arad, Oradea Mare, Cluj, Turda, Ernot (Radnoth), Blaj, Alba Iulia, Miercurea, Ludoș, de aici mă duc la Sibiu. Aci mă duc la cancelaria arhidiecezană unde mi se spune că mi s'a făcut un stipendiu de 200 fl. din fundațiunea Francisc Josefină și că 100 fl. mi-a lăsat-o Excelența Sa. Iau banii, îmi mai cumpăr ce-mi trebuie. Sara mă duc la bunul meu conrector și profesor Mihail Fuss, care mai pe urmă îmi dăruiește 20 fl. m. c.

Cu această ocaziune aduc omagiile de pietate și recunoștință umbrei acestui bărbat nobil și generos pentru toate binefacerile de care m'am bucurat din partea lui.

Din suta de fiorini până m'am așezat în cuartir în Viena, am cheltuit peste 50 fl. M'am înscris la facultatea filosofică și fiindcă mai era un amic al meu pentru gimnaziul român din Brașov și ca să nu fim amândoi pentru filologie, eu mă înscriu la Matematică și Fizică, la Istorie și Filosofie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

B.

Onorată Eforie școlară.

Acum 26 de ani am cetit în „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ din anul 1842 un articol foarte interesant din toate punctele de vedere despre Români din Macedonia. Acel articol a făcut o impresiune atât de adâncă asupra inimii mele, încât numai moartea a mai putea șterge urmele acelei impresiuni. În acel articol se descriau cu cele mai vii colori calitățile cele escelente trupești și sufletești ale acestui popor memorabil și viguros, dară călcat și apăsat de elementul elin prin ierarhia elină, care în contra tuturor prescripțiunilor canonice i-au impus în biserică și în școală limba grecească, și prin acești doi factori puternici soțiali a făcut clerul grecesc ca în orașe mai cu seamă să se amuțască mai ales între bărbați simțul național și să se adoarmă conștiința națională prin educațiunea și prin cultura grecească. Această stare de lucruri tristă și jalnică drept de atunci a deșteptat în pieptul meu dorul fierbinte de a mă interesa tot mai mult de soartea acelor Români și mă gândiam de multe ori în decursul studiilor mele universitare, cum aș face să mă duc la descen(den)țiil coloniilor lui Aurelian, ca

să le dau apă vie din isvorul nesecat al culturii și al civilizațiunii, dar apoi împrejurările și greutatețile nu m'au iertat nici într'un chip, pentrucă io am avut datorințe sacre morale cătră neamul românesc din Transilvania și cătră marele Arhipăstoriu și bun părinte Andreiu Șaguna care a contribuit într'un mod considerabil prin mijloace bănești la luminarea minții și la nobilitarea inimii mele. În decurs de 17 ani, de când am onoare a servi la acest foculariu de cultură națională, intelectuală și morală, mi-am împlinit cu scumpătate sacrale și delicatele obligaminte cătră neamul meu, după modestele mele puteri trupești și sufletești, răspândind cultura spirituală și moralitatea între fiii neamului nostru, deșteptând întrânsii iubirea și căldura cătră limba și religiunea strămoșească, conservând în inimile lor sacrul foc al conștiinții și al mândriei naționale. Indată după suirea mea pe catedra profesorală prevedința divină a dispus în sfaturile sale cele nepătrunse de mintea cea mărginită omenescă, ca să-mi iau soție pe fiica unui venerabil comerciant, a răposatului Cristodor Morait, carele a venit chiar din Macedonia. Din momentul căsătoriei mele cu fiica unui neguțătoriu din Macedonia, s'a aprins în inima mea și mai tare focul și dorul de a mă duce la fiii cei asupriți și tare negleși ai neamului nostru din Macedonia, ca să contribuesc prin luminile mele la scăparea lor din robia întunerecului și de sub influința culturii grecești, dară apoi multe și nenumărate greutateți mi s'au ridicat în cale, multe și nenumărate scârbe și amărăciuni au impresurat și întristat sufletul meu, care m'au îmbătrânit și vestezit cu zile. Toate acestea scârbe, năcazuri și suferințe, de când dăscălesc, m'au oțelit tot mai tare în caracterul meu, mi-au lărgit din ce în ce mai mult cercul experiențelor practice și m'au înzestrat cu o mulțime de cunoștințe de oameni, că nici o ființă nu-i așa de greu de studiat, decât adâncimile și secretele firii omenesci. De multe ori ziceam în inima mea : cine îmi va da mie arip(i) ca de porumb ca să sbor la frații mei din Macedonia ? Chiar în anul trecut, când zăceam, pe asta vreme, în patul durerilor, mă rugam lui Dumnezeu, ca să mă ridice din pat, și mă făgăduiam, că-mi voiu împlini datorința aceasta morală cătră neamul românesc dela Pind și din părțile Seresului, unde zac osămintele moșilor și strămoșilor soției mele.

Totodată m'am făgăduit că din recunoștință și din pietate fiească cătră patronul și binefăcătorul meu marele Andreiu, care a desmormântat Mitropolia română și a organizat cu geniul său cel mare biserica română ortodoxă, mă voiu duce cu învățăturile sale canonice la Românii din Macedonia, de unde se trăgea și familia sa. Tatăl cel ceresc a ascultat rugăciunile mele și m'a ridicat cu brațul Său cel puternic din patul durerilor. Într'alt

mod mai bine și mai acomodată cu intențiunile sale cele umane, nu-mi pot arăta recunoștința și pietatea mea către acest părinte venerabil, decât mergând și propovăduind principiile cele liberale și sublime ale învățăturilor sale eclesiastice între generațiunile cele tinere ale Macedoniei, ca să scape și biserica românească de acolo de jugul ierarhiei grecești, cum a scăpat a noastră de Sârbi.

Îndată ce am înțeles că generoasa și buna Românie, care varsă sume considerabile din tezaurul său pe tot anul atât pentru susținerea acestor școale, cât și pentru susținerea școalelor române ce le înființează singură în Macedonia, are de gând să înființeze un gimnaziu românesc în Bitolia, în Macedonia, m'am pus încă din luna lui Iunie în corespondență cu bărbați competenți și de influență din România și de atunci până astăzi au decurs pertractările, corespondențele între mine și între legațiunea română din Constantinopol, care are inspecțiunea asupra tuturor școalelor române din Turcia și între Ministerul instrucțiunii publice din România.

În urma acestor lungi corespondențe am ajuns la acel rezultat, că Ministru(l) plenipotențiar din Constantinopol, m'a însărcinat cu inaugurarea, organizarea și conducerea gimnaziului român din Bitolia, în Macedonia. Lucrul s'a amânat și trăgănat din cauza multor considerațiuni delicate familiare și personale, fiindcă io am cerut dela Ministerul instrucțiunii publice ca, pe baza serviciilor mele la acest gimnaziu subvenționat de România să-mi considere cei 17 ani de serviciu și să-mi dea garanții asigurătoare pentru familia mea cea numeroasă.

Pe lângă toate argumentele și raționamentele cele puternice, pe lângă toate năzuințele și silințele mele de a arăta că între gimnaziu(l) din Bitolia și între cel din Brașov nu este nici o diferență, din motiv că amândouă sunt susținute din tezaurul public al României, amândouă urmăresc acelaș scop național, totuș n'am putut dobândi recunoașterea anilor de serviciu, ceace pentru mine este o pierdere foarte considerabilă. Scopul meu de a mă duce în cap de iarnă de lângă copilașii mei, în timpurile aceste grele și foarte agitate în Orient este curat național și io pentru atingerea acestui mare scop al Românismului caută să aduc mari jertfe, că tot trecutul meu de 17 ani este șters și trebuie să încep în cariera mea dascălească dela început și aceasta o fac numai ca să pot plânta cultura superioară în generațiunile cele tinere în dulcea limbă românească în Macedonia.

Acuma atârnă dela naționalismul Vostru cel luminat, dela sentimentele Domniei Voastre cele umane, de a-mi face în-

lesnirile posibile, spre a putea începe în liniște și în cuget curat opera cea mare a desrobirei Românilor dela Pind de sub influințele culturii grecești. Nu Vă cer, onoraților domni, nici un sacrificiu material nou, fără numai bunăvoința și concursul Domniei Voastre binevoitoriu, și prin aceea V-ați câștigat un titlu neperitoriu la înființarea acestui focalariu de cultură națională și numele Domniei Voastre va fi scris cu litere de aur pe paginile culturii Românilor din Macedonia, Tesalia și Albania, că acesta este cel dintâiu gimnaziu românesc.

Considerând că scopul ducerii mele este apărarea și consolidarea Românismlui ; considerând că un milion și mai bine de Români reclamă cultură superioară națională ; considerând că io am servit 17 ani cu cinste și cu dreptate la aceste școale naționale confesionale, împlinindu-mi datorințele mele cu cea mai mare scumpătate, cum arată Testimoniu(l) aci alăturat sub A ; considerând că mă duc într'o țară depărtată și nerecunoscută, unde prea ușor se poate întâmpla ca clima să nu-mi priască sănătății mele ; considerând că am o familie numeroasă, care reclamă să am cele mai delicate și mai legitime considerațiuni și îngrijiri pentru ea ; considerând că prin serviciile mele la aceste școale mi-am câștigat un titlu de drept, de merite și de juste și legitime considerațiuni ; având în vedere că în trecut s'au mai dat concedii la mai mulți colegi de ai mei pentru completarea studiilor și pe mai mult timp ; considerând că în ceea ce privește instrucțiunea am regulat lucrul astfel, și cu consimțământul on. domn director gimn., ca să suplinească studiile 6 colegi astfel încât să nu sufere instrucțiunea nici un scăzământ, cum arată declarațiunea aci alăturată sub B) ; considerând că unul din scopurile mele principale este și acela de a studia la fața locului datinile, obiceiurile poporului macedo-român și spre a-mi completa printr'un studiu aprofundat al dialectului macedo-român studiile limbei române, cu care mă ocup de mulți ani serios, cum arată Testimoniul de sub C.) Din motivele și considerațiunile înșirate îmi formulez cererea mea în următoarele :

1. Să binevoască Onorata Eforie a-mi acorda un concediu de 6 adevă sease luni de zile, ca să pot merge să inaugurez (deschid) cel dintâiu gimnaziu românesc din Bitolia în Macedonia, înființat de statul român pentru răspândirea culturii intelectuale și morale religioase și pentru deșteptarea și întărirea conștiinței naționale în Românii din Macedonia, Tesalia și Albania, cari numără peste 1.200.000 de suflete.

2. Spre a-mi completa studiile mele limbistice, studiind la fața locului dialectul macedo-român precum și limba albaneză (arnăuțească), al cărei studiu aprofundat poate să contribuie

foarte mult la lămurirea cuvintelor dăcești, rămase dela Daci în limba noastră.

3. Salariul meu să se plătească regulat din casa școalelor centrale române pe lângă chitanță timbrată și subscrisă de mine familiei mele, care rămâne aici, iară ea la rândul său va distribui colegilor mei suplinitori competențele de remunerațiune, conform stipulațiunilor încheiate între mine și între dânsii.

4. Detragerile din salariu la fondul de pensiuine să se urmeze întocmai ca și până acilea.

Nutrind cea mai vie și mai fierbinte speranță că Onorata Eforie, luând în dreaptă considerațiune toate motivele și toate împrejurările, precum și pozițiunea mea cea foarte grea, ca părinte a patru prunci minoreni, îmi va acorda concediul cerut în condițiunile mai sus arătate, rămân cu cel mai profund respect al Onoratei Eforii

devotat

(ss) **Dr. Vasilie Glodariu**

Prof. gimn.

Brașov, 29 Decem. 1880.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O mică întregire la studiile despre pictorul Mișu Popp publicate în „Țara Bârsei.“

În legătură cu interesantele articole publicate de D-nii Corneliu Comanescu și Virgil Vătășianu despre opera pictorului Mișu Popp, în așa de bine îngrijita și apreciată revistă „Țara Bârsei“, vreau să dau și eu câteva complectări.

1. *Întâiu, în ce privește portretele rămase în urma lui Mișu Popp, vreau să întregesc numărul lor, peste cele identificate deja, prin mai multe portrete pe care pictorul le-a făcut diferiților notabili din Săcele între anii 1869 și 1873, când a zugrăvit atât de minunat biserica noastră a Sf. Adormiri dela parohia din sus, sau „Biserica nouă“ cum îi mai zice, zidită în 1818, spre deosebire de cealaltă biserică ortodoxă — „Biserica veche“ a Sfinților Arhangheli a parohiei din jos din Satulung, ridicată de moșii noștri în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.*

Între cei pictați de Mișu Popp, amintesc aici pe învățătorii diriginți ai școlii primare din Satulung din sus: Ion Petric — dascălul meu de odinioară — și soția sa Eufrosina, fiica preotului Ion Martinovici, d'aici din Săcele. Apoi pe Domeșiu Dogar și soția sa Iuliana, sora celui precedente, ambele purtând frumosul costum săcelenesc de demult. Familia Domeșiu Dogar avea și un autopotret al pictorului. Le-am văzut ultima oară aceste trei portrete acum vr'o patru ani la azilul Reuniunii femeilor române din Brașov și Săcele, fondat de răposata Susana Andrei Mureșianu și instalat în casele Capelei române din Groaveri (Brașov), unde răposata văduvă Iuliana Dogar s'a adăpostit în ultimii ani ai vieții. Aceste trei portrete, foarte bine executate, trebuie să se găsească astăzi în posesiunea fiicei soților Dogar, D-na Alexandrina Trif, învățătoare în Pianul de sus (sau de jos?), județul Sibiu. Iar portretele soților Petric știu că sunt azi în posesiunea fostului lor ginere Vasile Meșotă, pălărier în Brașov.

Un al șaselea portret a fost cel al învățătorului dirigințe Ion Dorca dela școala primară din Satulung din jos și un al 8-lea al soției acestuia Maria Dorca.

Un alt portret (al 9-lea) făcut de Mișu Popp, la 1869, este acela al unchiului meu Ion R. Moroianu (n. 1821—r. 1901) și care se găsește azi în posesiunea fiului său Octavian Moroianu, mare proprietar în comuna Ferdinand (fostă Cara Murat), jud. Constanța,

Alte două portrete sunt ale răposașilor Ion Mandai (Dogărașu) și soției sale Stana din Satulung, astăzi în posesia fiului lor Ion Mandai, mare proprietar în jud. Constanța,

După știința mea, Mișu Popp a lăsat în Săcele vr'o treizeci-patruzeci asemenea portrete, dacă nu chiar mai multe. Câteva din ele — fără nume — sunt în posesia Astei din Sibiu.

2. Al doilea, vreau să amintesc ceva privitor la timpul relativ scurt în care Mișu Popp a executat frumoasa pictură a bisericii Sf. Adormiri din Satulung, având în vedere că ajutoare care să fi lucrat independent nu se pot constata, zice D-l V. Vătășianu în articolul său. Pot afirma, din tradițiile locale, ca un fapt cert — confirmat de atâtea ori de altmintrelea în convorbirile cu noi cei mai tineri — de neuitatul și simpaticul preot Victor Popea dela această biserică, admirabilul povestitor al trecutului Săcelelor, care te înduioșă cu amintirile lui bogate și variate din trecutul acestor frumoase așezări românești, — că Mișu Popp a avut tot timpul lângă el, pe când a pictat biserica din Satulung, pe pictorul italian Airoidi, care l-a ajutat la zugrăvire, dar care n'a făcut decât cadrele, chebarele tablourilor, pe când toate chipurile sfinților le-a făcut singur pictorul nostru.

Inainte de a încheia, vreau să mai amintesc și faptul că pictura aceasta frumoasă din biserica Sf. Adormiri din Satulung, care ne-a încântat ochii copilăriei noastre, a fost acoperită după vr'o 15—20 de ani cu un strat ușor de funingine, provenind din lumânările de parafină de cari s'a abuzat și se abuzează prea mult în bisericile noastre, așa că minunatele chipuri ieșite din mâna măiastră a lui Mișu Popp abia se mai cunoșteau. Ba unii conducători ai bisericei, în neștiința lor și în neînțelegerea artei picturale, s'au apucat nainte cu vre-o 35 de ani — crezând că fac un lucru bun — să spele chipurile afumate ale sfinților cu apă și săpun, frecându-le cu o perie aspră, spre a le reda frescheța și înfățișarea lor luminoasă de odinioară, ceea ce a și dăunat puțin valorii artistice a unui număr de tablouri, cum sunt de pildă cele de lângă altar. Norocul a fost că culorile întrebuițate de pictor au fost puternice și pictura

bine fixată pe pereți, căci altfel s'ar fi înregistrat un adevărat dezastu. În cele din urmă s'au convins și proștii și ceilalți fruntași ai parohiei că nu în felul acesta se poate curăți pictura afumată din biserică. Lucrurile au rămas așa vr'o treizeci și mai bine de ani, până când Dl profesor Al. Lapedatu — originar din Cernatul Săcelelor, — fiind Ministru al Cultelor, a avut gândul bun să dăruiască bisericii din partea Ministerului ce-l conducea, cu scopul curățirii picturii, suma necesară, trimițând și un pictor din București — expert în asemenea materie — pe Dl Molda, care într'o vară, prin 1925, a reușit să curețe total funinginea de pe zugrăveală, redând valoroasei opere a lui Mișu Popp toată splendoarea ei originară. Și cum dela 1923 s'a introdus în Satulung lumina electrică, aceasta a fost introdusă și în biserică, astfel că pe viitor aceasta va fi mai puțin expusă a se afuma din nou, mai ales dacă cei chemați vor veghea cu toată grija ca să nu se mai aprindă în biserică, pe cât posibil, lumânări de parafină, spre a putea păstra urmașilor noștri această minunată operă de artă a lui Mișu Popp, aproape unică în felul ei în toată țara.

Înainte cu vr'o opt ani, primind eu vizita aici la Satulung a unui profesor dela Universitatea din Cambridge, a d-lui Zimmern — astăzi la Liga Națiunilor — și a soției sale, i-am condus și la biserică, spre a le arăta minunata operă a lui Mișu Popp. D-na și D-l Zimmern au rămas încântați de frumusețea acestei picturi, declarând că ea constituie o adevărată comoară de artă bisericască, din cele mai caracteristice, care face cinste țării și pe care trebuie s'o îngrijim și s'o păstrăm ca pe ochii din cap.

Satulung, Iulie 1932.

Prof. G. Moroianu.

Din vremuri trecute*)

de **Candid Muşlea**, preot-profesor.

(Urmare)

IV.

Judeţul opidului Râşnov, Michael Eiven, arată, în o adresă în l. latină, că după moartea preotului român Radu Lupu, la alegerea făcută a întrunit cele mai multe voturi Oancea Balca, care a slujit 8 ani de zile ca dascal în Bran. Diregătorii satului sunt mulţumiţi cu el şi cer să fie recomandat spre a fi sfinţit.

*

În acelaş timp Ioan Breţcan, care a slujit până acum ca dascal la biserica din Râşnov, cere şi el să fie recomandat, căci şi pe el îl voieşte o parte din sat. Magistratul Braşovului îl recomandă şi pe el.

*

La 21 Martie Magistratul îl recomandă pe O. Balca, iar la 21 Aprilie decide ca Breţcan să aibă răbdare până ce se va ivi o nouă vacanţă.

*

În 26 Aprilie 1779 se prezintă Magistratului o adresă de următorul conţinut, în l. germană:

După ce prin moartea nu de mult întâmplată a Popii Radu Lupu, în Râşnov a devenit vacant un loc de preot, gine-rele lui, Oancea Balca şi-a dat toată silinţa să ajungă el preot, şi prin diferite apucături i-a şi succes întru câţva să atragă o parte a locuitorilor, dar cei mai bătrâni şi mai cu minte s'au declarat pentru mine. Balca de profesiune e cojocar, şi n'a slujit niciodată în biserica din Râşnov, nici nu are cunoştinţele necesare pentru acest post, ba nici nu s'a arătat vrednic de el prin viaţa pe care a dus-o până acum. Eu am slujit un timp oare-care cu credinţă şi cu cinste ca dascal şi mi s'a şi promis că la prima vacanţă voi fi chemat la preoţie. În slujbă mea m'am purtat totdeauna aşa, încât nici unul nu mi se poate pune cât de puţin în drum, aşa că, conform scrisorilor de recomandaţie dela protopopul Petru, ca şi dela d-l Ioan Boghici, ctitor al bi-sericii din Râşnov, ca şi dela Popa Stoica, am fost declarat cel mai vrednic pentru acest post. Rog deci On. Magistrat să-mi dea şi el o recomandaţie în acest scop. Semnat: *Iuon Bretzkán, Dáskál in Rosenau.*

*

*) Vezi No. 4.

V.

Copie)*

Prea cinstit Magistrat și nouă prea milostivi și stăpânitori Domni!

Noi cei mai de jos, care ne vom iscăli, săteni dela Cernat, facem umilită jalbă după a noastră lipsă și trebuință pentru cererea a ne da voie ca să ne facem o sfântă biserică, după cum știe Măria Voastră că am cerut prin Cinstitul Magistrat din voia și puterea Înălțatei Gubernii și a preaputernicei Impărății, având voie și slobozenie, ne este de lipsă. *Iară nu prin voia au blagoslovenia Ecseleții sale Vlădica dela Blaj, că noi nu suntem de supt ascultarea au stăpânirea Ecseleții sale.* Iară neputându-se după voia noastră ca să fim odihniți, mai bine oam fi lipsiți nu numai de Biserică ci încă și de locurile noastre, pentru care cu mare rugăminte cădem la mila și bunătatea Cinstitului Magistrat, ca cum până acum din 'ceputul nostru aici, și după aceasta să fim mângăiați și păziți întru starea noastră și odihna. Pentru care și noi rămânem mulțămiiți și supuși atuturilor porunci împărătești și domnești, aceasta: = (Cu cirile).

Noi săteni de la Cernatu

<i>Neagoe Ardealea</i>	<i>Pârul Jantea</i>	<i>Vlad Cojocariul</i>
<i>Pătru Comșia</i>	<i>Radul Jugănariul</i>	<i>Ion Piță</i>
<i>Radu Boroși</i>	<i>Mil-l Comșia</i>	<i>Ion Poenariul</i>
<i>Radu Țucelea</i>	<i>Ion Burdiloil</i>	<i>Dumitru Răvoil</i>
<i>Radu Popia</i>	<i>Ion Tomoșoiul</i>	<i>Voicul Tomășoiul</i>
<i>Oprea Țârcă</i>	<i>Stanciul Moșoe</i>	<i>Stoica Căciulă</i>
<i>Irimia Țârcă</i>	<i>Vasii Moșoe</i>	<i>Gheorghe Giuclea</i>
<i>Stan Albuleț</i>	<i>Radul Pasăre</i>	<i>Stan Țârcă</i>
<i>Radu Ardelia</i>	<i>Radul Sulul</i>	<i>Stan Gavăt</i>
<i>Văsii Pârlea</i>	<i>Ion Giolea</i>	<i>Enea Blebea</i>
<i>Ion Giuchia</i>	<i>Ilie Tomoșoiul</i>	<i>Bucur Sulul</i>
<i>Bucur Solul</i>	<i>Ene Gologan</i>	<i>Radul Pârvan: ==</i>
<i>Vlad Olteanul</i>	<i>Stoica Crongral(?)</i>	
<i>Ion Bucșea</i>	<i>Cârstea Moșoe</i>	

VI.

Cererea oamenilor din satul *Prejmiru* pentru Dascalul Nicolae precum că cu voia lor poftesc ca să li să mai dea un preot lângă Gheorghe popa al lor, anume toți cei de jos să vor iscăli:

*) Originalul s'a trimis guvernului.

<i>Gociman bătrân Ion</i>	<i>Mihai Frateși</i>
<i>Gociman Andreiu Corator mare</i>	<i>Ion Frateși</i>
<i>Stan Chiperea</i>	<i>Petrea Petrică</i>
<i>Oancea Frateși</i>	<i>Oancea Drângă</i>
<i>Toma Mireș</i>	<i>Oancea Frateși</i>
<i>Frăfălă Colt</i>	<i>Toader Frateși</i>
<i>Necula Mireș</i>	<i>Necula Comșa</i>
<i>Oprea Drângă</i>	

Acești toți din față înaintea mea s'au iscălit și voiesc. Am scris eu *Popa Radu Teampea* cu zisa dumnealor.

1778 Nov. 2 în Sche(i) Brașov.
(Cu cirile).

*

Acest diac anume Nicolae Frateă din satul Prejmir născut crescut este cunoscut de noi cum s'au purtat în dascălia lui cu cinste și cu dreptate și vrednic ar fi ca să fie preot după ceremoniile (sic!) Bisericii noastre dându-i-se și carte dela cinstiții și luminații domnii noștri după porunca înălțatei mării și Vi-careșul nostru în Sibii văzând dreptățile și vrednicia lui, îl va slobozi a merge la Buda la Domnul Vl(ă)dica Sofronie Chirilovici și-l va preoți, pentru aceea și eu îl întăresc cu pecetea și iscălitura mea că este om vrednic de preoție. 1779 Febr. 5.

L. S. *Prot. Petru m. p.*

*

În certificatul dat de diregătorii sași ai satului, la 20 Febr. 1779, se arată că acest Neculai al (lui) Mihail Frateș e de origine din o familie foarte veche (uhralt) și născut din familie preoțească din Prejmer. A slujit 7 ani ca dascal la biserica românească, purtându-se cinstit și fiind sârguincios, așa că nimic rău nu se poate spune despre el. Românii din târgul acesta sunt împreună cu grădinarii(?), Stuparii și Țiganii, aproape 200 de gazde. Ei cer ca acest dascal să fie preoțit, ca să fie doi căci ei sunt mulți la număr, și ușor se poate îmbolnăvi preotul și nu pot rămânea fără păstor. Cererea lor e îndreptățită și li se poate împlini.

*

În o adresă, în limba germană, semnată de Andrei Gociman și Toma Mireș, în numele tuturor Românilor din Prejmer, ei spun că s'au înmulțit foarte tare și un singur preot numai cu

foarte mare greutate poate îndeplini toate serviciile. — La 1 Martie Magistratul îi dă scrisoare de recomandăție pentru a fi sfințit.

VII.

Diregătorii sași ai satului Bod eliberează un atestat dascălului Simeon Stoian, în care arată că e născut acolo, a servit ca dascăl la biserica de ritul vechiu, are purtare foarte bună și după moartea preotului de acolo, care i-a fost socru, Popa Vasie Gălbioari, cu învoirea tuturor locuitorilor români din sat, vrea să ajungă el preot. având și calitățile cerute pentru acest post. Il recomandă deci forurilor superioare. — Atestatul e datat 18 Febr. 1779 și e semnat și de preotul săsesc Iohann Sallmen și de jurații bisericii române: Iuon Nyagul s., Iuon Misarke, Iuon Miretz, Sztán Flenke, Iuon Nikulle, Komán Petriscan, Sztán Koka, Iuon Nyágul jun., Gyorgye Miretz, Illie Nán, Sztán Czenzerán, Iuon Oantse, Iuon Korbul und gessamte übrige.

La 1 Martie acelaș an Magistratul îl recomandă și el pe Stoian pentru a putea fi sfințit

VIII.

Măriei Sale Cinstitului, Vrednicului și Intregului Domni Domni Cinstitului Magistrat.

Cu plecăciune ne rugăm să se milostivească ca să rânduiască să facă un preot tinăr ajutor la Sfânta Biserică. Pentru care acum ne rugăm și cunoaștem și pricepem pe Stan, fecioru preotului Sran Crăciun, care este blând, ascultător, temător de Dumnezeu și păzitor la Biserică, nebețiv și negâlcevitor până în ziua de astăzi. Rugăm să se rânduiască să fie ajutor lângă taică-său până după moartea vre-unui preot și atuncia cum se va milostivi Cinstitul Magistrat să-l rânduiască, să aibă și poporu, sau norie. De aceasta ne rugăm. (Ortogr. ungurească).

Signat Zărnești A. 1779
die 26 April.

Slugi plecete
† Iuon Sztáikul Biroul
† Brátul Picskul porgár
† Iuon Petru Szpurkes porgár
† Aldea Soná porgáarii
Shi szeteni Zerneșteni, enpreune szlugi
plekâte.
Szkriszám ku zisza á lor
Iuon Cosztándin Logofet.

Prea milostivilor C(instiți) Domni Domni ai Cînsitului Magistrat.

Din această scrisoare cu arătare tuturor căroră să cuvine a ști, pentru că viind înaintea noastră popa Stan Crăciun și cu doi pângari din satul Zărnești și cu carte dela alți săteni și dela popi, cerând ca să facă pă feciorul popii lui Stan pă diacul Stan popă în Zărnești, cu așa condițion fiind că's popii slabi și bătrâni, și tatăl diacului poștește ca să n'aibă altă parte dela biserică, diacul popindu-să fără decăt să trăiască cu tată-său într'o parte cât va trăi tată-său. Iară murind tată-său, să rămâie el în loc, ori murind alt preot, va rămânea în loc. Care noi cercetând pă numitul diac, l-am aflat a fi învățat și vrednic de a fi popă, pre care vâ-l arătăm și vâ-l recomandulim Măriilor Voastre, ca fiind cu voia Măriilor Voastre, să i să dea o carte de slobozenie a fi popă. După slobozenia Măriilor Voastre și a mea, vom scrie și noi la Domnul Vicarișul nostru neunit la Cînsitul Conzistorium în Sibii, de-i va da carte de slobozenie și va merge de să va preoți la Buda de Domnul Vlădică Sofronie Chirilovici după înaltă poruncă a prea luminatei Măririi. S'au dat în Brașov. 1779 Apr. 28. (Cu cirile.)

Prot. Petru m. p.

La 29 Aprilie Magistratul decide să-l recomande.

O piatră pentru adevăratul monument al lui Șt. O. Iosif

— Contribuție biografică —

De G. Maxim-Burdujanu

(Urmare)

III: 1901—1908.

„Dar creadă cine cum o vrea,
Cum crede să-și aleagă;
Nu-s doine ca în țara mea
Pe lumea asta 'ntreagă“.

Șt. O. Iosif venea cu material mult și mai ales plin de speranțe mari în puterea cuvântului din pumnul de rod aruncat de „Semănătorul“... „Intre colaboratori e Chendi, Zaharie, Virgil, cred și Anghel, prin urmare toți ai noștri“, și reușita era sigură: „revista cred că o să meargă. E vorba nici mai mult nici mai puțin decât de o rededeșteptare națională. Iți poți închipui deci *cu câtă dragoste voi lupta eu*“, —sunt cuvintele din ultima scrisoare din Neuburg. Versul îi stătea în ajutor, iar sufletu-i închidea toată puterea ce-l mâna pe poet în această mișcare. Era foarte conștient de noua mișcare literară, la care se înrola cu toate puterile lui de muncă. Iși dădea mai ales seama de viitorul acestei mișcări și de rolul ei cel mare în regenerarea națională. Forțele erau gata, planul fusese infiripat încă de la Paris, doar numai omul care să transforme totul în acțiune lipsea; dar iată că încurând îl și găsesc: D-l N. Iorga. Și mișcarea cea nouă avea multe de întâmpinat: „indiferența publicului, datorită lipsei de cultură, de educație, mai știu eu cărui viciu de organizație socială“, pentru înlăturarea cărora trebuia o generație de sacrificiu: „Nimeni nu-și da încă seama de importanța acestei mișcări.

Vei vedea mai târziu — scria poetul lui Savel și — abia atunci veți ști că întotdeauna trebuie să fie o generație de sacrificiu“.¹⁾

Anul 1901 aducea cu sine și traducerile din H. Heine: „Romanțe și Căntece“ — Steinberg 1991 — traduse în Bavaria, precum

1) Luceafărul 1919, 366.

și altele de mai mare importanță: primul număr din Semănătorul conține cele trei sonete „clasice“ ale lui Iosif, care încuraja și întrema tinerii colaboratori ai vremii cu versurile: „Veniți atunci și vă cunoașteți frații“, versuri devenite motto pentru apelul tipărit de „Maturanții“ liceului din Brașov, printre cari se afla și povestitorul acestui fapt, D-I H. P. Petrescu.¹⁾

Odată cu ocupația de la Semănătorul, Șt. O. I. avea și pe acea de bibliotecar — „custode“ — la biblioteca Fundației Carol I. Versurile poetului cuceriseră publicul prin „forma ușoară și săltăreață a poeziei populare, întrebuițată de Iosif, iar de când Patriarhalele își făcură apariția și când el urcă și tribuna Convorbirilor (literare), locul îi era asigurat prin originalitatea inspirației lăsând în urmă poeți ca: R. Rosetti și H. G. Leca“; căci Iosif, în bucuria generală a publicului, însemna: „umplerea golului prin lipsa unei note originale în poezia contemporană“. Versurile poetului dădeau pe față predispozițiile sale sufletești, dragostea sa pentru caracterul național — romantic al poeziei“. Așa scriea în 1903 Il. Chendi, deschizându-și cu Șt. O. I. seria de „portrete literare“ și adăogând pentru Iosif în ceea ce privește sonetele sale: „sunt o adevărată mărturisire de credință... cu fondul puternic, răzimat pe dragostea de lege și țară, pe eternele aspirațiuni ale neamului“.²⁾

Putem spune că la începutul „Semănătorului“, Iosif era sufletul mișcării, și de lipsa căruia aveau să se plângă ceilalți semănătoriști — cum o spune G. Murgoci, — atunci când mai târziu, Iosif îi părăsi: „Am desfășurat o muncă de suflete tinere și înverșunate, dar obișnuite cu munca; am făcut ce am putut, dar când Iosif ne-a părăsit, n'am mai putut face nimic. El de altfel intrupa ființa Semănătorului de la început“.³⁾

La Convorbiri, unde de asemenea trimitea versuri, îl aflăm prin Ianuarie 1902 cu „Poezie“,⁴⁾ iar în luna Februarie și următoarele Iosif publică poemul „A fost odată“, început — am văzut — încă departe de țară și tipărit în volum de-abia în 1903. Tot în acest timp prietenia cu Anghel se strânge din ce în ce până la cola-

1) Revista Teatrală, 1913, 247.

2) Voința Naț. 20 Iulie, 1903.

3) Flacăra, 1913, 293.

4) Poezii, 1901—1902, 44.

borare, chiar în acest an, 1902, și anume cu traduceri din Verlaine: „Amorul sfărâmat“ și altele, apărute tot în Convorbiri literare. Singur Iosif mai dă în aceeași revistă: „Nu este așa“, „Albastră-i zarea“ ambele publicate în Octomvrie 1902. Acelaș an îl primește pe Iosif, împreună cu alți scriitori, și la Dumbrăveni, jud. Botoșani, cu ocazia desvelirii bustului lui M. Eminescu din grădina boerului Ghica și cu acest prilej poetul scrisese versurile: „Epitalan de Vară“, „Cântec Pribeag“, publicate în Convorbiri, Aug. 1902. Cam tot în acest an îl vede, cred, pe Iosif la Fundație și D-l H. P. P.: „La Fundație dacă nu supraveghia pe lectori, în timp ce-și corecta manuscrisele, atunci se plimba printre mesele de lectură, bucurându-se că vede lucrând un student român“, Ba odată se apropiase și de povestitorul acestor rânduri și punându-i blând mâna pe umeri, îi zise: „ai tot ce-ți trebuie?“¹⁾ Iosif publicase până acum, înainte de Iulie 1903, „trei volume de poezii și trei de traduceri“ pe care le precizăm: e vorba de volumul „Patriarhale“ 1901, „Poezii 1901—1902“ și „A fost odată“ 1903; Chendi, ori nu cunoștea volumul „Poezii“ 1897, ori îl număra și atunci lăsa la o parte povestea în versuri „A fost odată“; credem mai curând, că neglija — poate din aceleași motive amintite mai sus — volumul poezii 1897. Ținând seama și de informația D-lui Dragnea, vom zice: Iosif publicase, până în acest an 1903 Iulie, cinci volume de poezii originale, adică cele patru citate mai sus plus volumul „Poezii“ 1892, ed. Flacăra; iar cât privește traducerea avem: 1. Poezii alese din Petöfi. Craiova 1896 sau poate „Apostolul“ și alte poezii, Buc. 1896 — căci nu putem preciza deosebirea între aceste două volume sau eventuala lor contopire ca fond. 2. „Romanțe și Cântece“ 1901; 3. „Traduceri“ din Paul Verlaine 1903. Chiar și fără amplificarea ce-am făcut-o, putea Chendi, în 1903, să scrie cu drept cuvânt: „Iosif are astăzi o reputație pe care n'o întrece decât aceea a D-lor Coșbuc și Vlăhuță“, căci fondul poeziei sale, forma cizelată până la perfecțiune, versul curgător ca al poeziei populare, îl făcea: „să se apropie de Eminescu în îmbinarea poeziei culte cu cea populară“, și era ales să fie cântăreț al rasei sale, protest viu în contra palizilor musageți streini“, nefiind Iosif „nici idealist sectar nici șo-

1) Revista Teatrală, 1913, 248.

vinist, ci numai afirmarea geniului său propriu și creator al poeziei Patriarhalelor“.

Dăm mai departe din acelaș : „dintre toți tinerii noștri poeți Iosif singur întrunește cele trei calități principale, care caracterizează talentele adevărate: 1. Legături distincte cu neamul său, 2 cunoașterea trecutului literar și istoric al acestuia, 3. puterea originală de a crea.“¹⁾ Rolul ce i se cuvinea lui Iosif, acum în 1903, ar putea fi prezentat și așa : cu „Patriarhale“ își desvăluie calitățile sale creatoare și se afirmă ca întemeietor al poeziei „patriarhaliste“; cu „Sonetele“, pe lângă isvorul de inspirații, ce-l recomandă generației timpului său, mai adaugă și profesiunea sa de credință în noul curent literar, el însuși anunțându-se doar numai ca un „sol“; iar cu activitatea de la Semănătorul, Iosif realizează practic și îndrumează tacit noua mișcare, păstrându-și tot timpul individualitatea. Este în această caracterizare provizorie și nepretențioasă, cred, mersul ascendent al celor trei etape în dezvoltarea talentului iosefian, căci ceea ce crează mai târziu, și numai până la 1905, este extinderea puterilor sale creatoare afirmate până acum, iar după această dată 1905, nu-l mai întâlnim decât pe Iosif traducătorul, rămas la aceeaș treaptă a ascendenței sale. Cât privește pe Iosif-Anghel și opera lor de colaborare, aceasta închide o latură cu totul aparte, mai ales când vom vedea cum colaborau și ce este al unuia și ce este al altuia ; în treacăt spus, Iosif, în colaborare, a rămas el, iar Anghel a însemnat une-ori pentru dânsul numai acel „ghes la muncă“ de care am auzit vorbindu-se adesea.

Alte-ori Anghel era acela care — după o mărturisire personală a d-nei N. N. — dicta, plimbându-se prin cameră, în timp ce Iosif, în rol de secretar, ca odinioară la Caragiale — scria Căutând figura poetului din această vreme, găsim că acel copil „cu ochii mari, limpezi întotdeauna mirați, de par că-și ziceau : ce caut eu aici?“ pe care, în 1893, „il puteai înviora cu o glumă, cu un cântec“, nu se prea schimbase în cursul acestor zece ani : „de se lipea de vre-unul din prieteni, nu se mai despărția cu zilele“, iar de-l lăsa singur „rătăcea, rătăcea, până-l regăseau sau se alipea de altul“. . . . — zic pe acelaș Iosif il cunoaște, în 1903,

¹⁾ Voința Națională, 1903, 20—VII.

și d-l M. Sadoveanu : „un om rar și un prieten neprețuit, ceea ce nu li se întâmplă totdeauna artiștilor, doar numai că... o pală castanie de păr rebel, nesupus de pieptene, îi atârna totdeauna ca o aripă peste frunte“ ... în colo „ochii mari, căprui și limpezi, ... mijlociu și slăbuț, domol, sfios în mișcări.“¹⁾

Locuința lui, din acea a unui pribeag, se transformase în acea a uni boem : „locuia în chilioara neorânduită și plină de umbră. Când își părăsea culcușul, știut de prea puțini din ai săi, se întâlnea cu prietenii la Durieu, la Cafeul Bulevard, sau se plimba împreună cu ei sub castanii înfloriți a doua oară“ ne povestește acelaș.

Prietenii și-i iubea mult, deși trăea foarte retras ; dar dragostea poetului îmbrățișa și pe acei mulți prieteni anonimi, obișnuiți, despre care fapt ne încredințează V. S. :

„Are o simpatie deosebită pentru lumea muncitorilor, în special pentru tipografi, pe care-i cunoaște mai deaproape“. Atunci când d-l N. Iorga aranja șezători literare între scriitori, cari apăreau cetindu-și operele decurând compuse, abia simțit, se strecura din când în când printre ei și Șt. O. I. „timid apare pe scenă de-și recită poeziile, însă cu atâta căldură comunicativă ; știe să dea un glas de duioșie, ce pare a veni de departe din țara durerilor și a energiei.“²⁾

Nu cred că ușor se lăsa înduplecat poetul să apară pe scenă și cred că numai rar se va fi întâmplat să asculte publicul bucureștean glasul-i plin de duioșie.

El își cunoștea — am văzut mai sus — prea bine măsura talentului său și, totuși, versu-i odată alunecat din pană, adesea avea să mai dea ochii cu poetul ; încă mult avea să mai fie cizelat până să-și primească locul bine stabilit în volum. Despre aceasta ne-am putea și mai bine încredința, luând în mână volumul „Poezii 1893—1908“, care reprezintă selecțiunea făcută de poet între poeziile sale. Apoi era prea sincer ca să nu-și destănuiască, celor ce-l înțelegeau, lipsurile sale intelectuale, fapt ce am văzut mai sus ; iar cât privește ceea ce stăpâna cu dinadinsul atunci era de ajuns să se prindă în vorbă, c'apoi aveai ce învăța

1) Insemnări Literare, 1919, 3.

2) Luceaf. 1919, 366.

D-l E. Lovinescu, regreta moartea timpurie a poetului prin cuvintele: „de-ar mai fi trăit câțiva ani Shakespeare și-ar fi găsit un tălmăcitor integral în limba română.“¹⁾

Regretul îl putem menține numărând și pe alți „traduși“ mai mult sau mai puțin de jumătate fericiți: Petöfi, Heine, Wagner, Uhland etc. Lui Iosif, dacă-i lipsea siguranța mânuirii literaturii universale — cum singur spunea — cunoștea totuși câțiva autori străini, pe cari nu numai că-i înțelegea, dar structura sufletului său se identifica cu a acestora. — Iată ce scrie, despre aceasta, V. Savel: „Grație lui (Iosif) fac cunoștință cu o mulțime de poeți germani și unguri, despre care îmi vorbește ceasuri întregi. Are în buzunar aproape întotdeauna, unul sau două volumașe.“²⁾

Și aceasta se întâmplă numai în societatea prietenilor săi, căci în aceea a pseudo-scriitorilor și criticilor nu-l prindeai. Prin firea-i conștiințioasă, ura acele discuții lamentabile și pretențioase, ce se pierd în definiții, caracterizări literare și înregistrări ale poeziilor existenți și neexistenți în școli. În modestia lui nu dorea să se vorbească niciodată despre lucrările lui, ci „mai bucuros stă de vorbă despre alții“, scrie acelaș Savel. Am arătat mai sus că timpul îi era împărțit între „Fundatie“ și „Semănătorul“; nu cunoștea altă cale pânăce nu cunoscă pe d-na Natalia Negru. Dar până la N. N. să ne întoarcem la Biblioteca Fundației unde „Iosif a rămas până la moartea sa“, când lăasă „fotoliul“ fratelui său „medic mort în timpul războiului mondial“.

Cine ar fi intrat, l-ar fi văzut așa cum l-a cunoscut și V. S. „arare-ori îl văd ridicându-se din fotoliu și făcând turul sălilor de cetire. Tot timpul stă la masă și cetește cu ochii neridicați de pe carte. În mâna dreaptă ține o ștampilă pe care o aplică foi ce-i întind studenții, cari părăsesc sala de lectură.“ În aceeaș stare de adâncă preocupare literară, cât și de întrebuintarea cât mai folositoare a timpului petrecut în acest imperiu al cărților, rămânea poetul și după închiderea bibliotecii pentru cititori: „când se închidea biblioteca, el continua totuși să citească și mâna lui mecanic par'că pune ștampilă pe foile ce i se așează pe birou.“ Bi-

1) Critice I. — Ist. Sem. 1925, 172.

2) Luceafărul, 1919, 366.

biblioteca, pe care nu o putuse avea acolo în țară străină, o găsisse la el în patrie, căci la Șt. Iosif dragostea de carte făcea parte din patrimoniul de moștenire intelectuală dela acel „tată venerabil perdut în fraza latinească a Analelor. . .“ Munca intelectuală dela Fundație îl va fi sleit de puteri, totuși cu câtă dragoste își îndrepta pașii spre „Semănătorul“ când, în fine, ușa Fundației se închidea și pentru el. Acolo, la Semănătorul, îl așteptau sumedenie de versuri, care mai de care dornice să vadă coloanele viguroasei și tinerei reviste; și mult nu-i trebuia poetului redactor ca să știe cu cine are de-a face în cele scrise. Deosebită atenție dădea poeziilor; iar dovada că iubea mult mai mult poezia cine n'a auzit-o sau cetit-o:

„De ce n'am zece vieți,
Să te cânt natură?“

Acelaș îndrăgostit al versurilor se recunoaște și din rândurile scrise de poetul însuși: „cetesc mai mult versurile, caut sufletul nou care abea se desprinde.

Dela primul vers știu dacă am de-a face cu un poet.

Poetul are întotdeauna ceva de spus, ceilalți sunt banali“; iar cât privește dorințele — uneori ascunse — ale autorilor poetul le ghicea numai decăt: „cine știe ce scopuri urmăresc ei. Poate publicarea numelui, vanitatea de a și-l vedea tipărit. Să citești scrisorile care însoțesc poezia sau proza lor. Toate exprimă aceleaș platitudini. . . m'au scârbit.“¹⁾ Știa mai ales să prețuiască modestia, cunoscându-i și măsura: „cei care au talent își trimit poezia sau nuvela însoțită de câteva rânduri în care tremură sfiiciunea sufletului lor“, căci o „primă calitate a omului de talent e să fie modest“. Și contra recomandărilor literare, se ridică — poate de multeori și amărit de cece se petrecea pe la cele reviste — cu hotărîre: „lucrarea literară se recomandă singură, nu are nevoie de protectori, în literatură drumul ți-l faci singur.“ Iși amintea desigur de felul cum răsbătuse până la locul ce-l cucerise prin modestia și puterea talentului său; și vie îi va fi fost în minte „scrisoarea atingătoare“, ce întovărășise primele sale ver-

¹⁾ Luceafărul 1919, 366.

suri la „Viața“ lui Vlăhuță, căruia poetul îi devenise cu adevărat discipol și fiu sufletesc demn de maestru. E drept că unui sentimental ca Iosif, mai ales atunci când pune atâta suflet în judecarea talentului, i se putea să se înșele câte odată, și-mi pare că de fapt așa a fost cu privire la I. Păun Pincio : „Mi-aduc aminte, am întâlnit la Roma²⁾ pe P. P. ; e aproape necunoscut.

Vei vedea însă că va veni și ziua lui“, — spunea poetul lui V. S.

(Va urma)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2) Nu cunoaștem nimic despre un drum al poetului prin Italia, dar îl presupunem atât pentru el cât și pentru acele : „Napole“ cu „mandoline ce'n-gână serenada“.

Revizionismul maghiar

— în lumina istoriei politice și diplomatice —

de Caius Bardoși.

Politica internațională este dominată de o nevroză ce se manifestă prin curente de opinii variabile și contradictorii. Noul echilibru european, creat prin tratatele de pace, este, încă, neconsolidat. În mod firesc, sacrificății acestui nou echilibru sunt nemulțumiți. Sistemul tratatelor de pace a provocat o reacțiune. Reacțiunea se lățește prin propagandă și agitație. Astfel s'a născut revizionismul, adică lupta pentru revizuirea tratatelor.

Presiunea crizei economice actuale pare a fi slăbit conceptul clasic al sanctității obligațiilor contractuale, nu numai în dreptul privat, ci și în domeniul politic. Popoarele, însetate după stabilitate și liniște, încearcă să elimine nemulțumirile politice, pentru a deschide noi orizonturi unei cooperări internaționale. Pe această cale, se speră a se ajunge la o refacere a încrederii sdruincinate și la o asanare a vieții economice paralizate.

În aceste circumstanțe, modificarea tratatelor de pace a devenit un subiect de actualitate. Conferința dela Lausanne a lichidat problema reparațiilor, una din sarcinile cele mai importante, impuse învinșilor războiului mondial, trecându-se la o formulă de lichidare prin compensațiuni.

Revizionismul nu s'a oprit, însă, aici. Abolirea totală a compensațiilor financiare, suprimarea culpabilității la provocarea războiului mondial, egalitate de drepturi în domeniul înarmărilor, sunt noile baterii de asalt ale revizionismului. Iar centrul de atac rămâne ideea restaurării teritoriale a țărilor mutilate prin tratatele de pace.

Aici, Ungaria joacă un rol de mare vedetă. Cu prodigialitate megalomană, s'a montat, pe scena opiniei internaționale, patetica tragedie intitulată „*Csonka Magyarország*“. Adevărat că cheltuelile acestei înscenări s'au acoperit din împrumuturile largi ale străinilor păcăliți. Astăzi, finanța internațională începe să înțeleagă că enormele ei investiții din Ungaria, destinate unor scopuri constructive și productive, s'au irosit în fum de tămâie patriotică, la altarul propagandei revizioniste.

Totuși, milioanele de pengő, risipite în toate centrele Europei și ale Americii, au isbutit să încolțească ideea revizionismului maghiar. La Roma, Londra, Washington, există lume care simpatizează, pe față, cu revendicările Ungariei. Urmărind de-

strămarea Micei Antante francofile și penetrațiunea influenței italiene în Europa Centrală, iar, de altă parte, modificarea statului colonial african și expansiunea imperialistă a fascismului, — *Mussolini* încurajează, metodic și persistent, ideia revizionistă.

Anglia oficială are tot interesul să apere intangibilitatea tratatelor, care îi asigură egemonia mondială. Supremația britanică în India răsvrătită a lui Gandhi, în China sfâșiată de lupte militare și civile, în Egiptul curentelor Wafdiste, în Irlanda succesionistă a lui de Valera, în Malta italo-filă, în toate dominiile emancipate, — depinde, pretutindeni, de respectarea tratatelor, care au consacrat dominațiunea planetară a „*Union Jack*”-ului. Asta este politica oficială.

De altă parte, un magnat influent de presă, ilustrată și sesațională, *Lordul Rothemeere*, cunoscut și sub porecla de „*press-lord of Fleet-Street*” (lordul presei din Strada Sărindarului a Londrei) a înțeles că revizionismul maghiar este „*a good business*”. În definitiv, situațiunea materială și influența morală a unui *Protector suprem al Ungariei* nu este un lucru de disprețuit. Mai ales când, în Anglia, lordul nu joacă nici un rol politic. Nimeni nu știe cărui partid aparține. Și așa, lordul din Fleet-Street strecoară, între matchuri de golf sau cricket și crime raportate dela Scotland-Yard, între fotografiile de stele cinematografice și romane seriale, — câte un antrefileu concentrat de propagandă maghiarofilă.

Prin urmare, în Anglia, politica oficială a Foreign-Office-ului este prudentă și rezervată, dacă nu chiar militant antirevizionistă. Înșă, o secțiune a presei agită, intermitent, o campanie simpatizantă cu revizionismul maghiar.

Au trecut peste o sută de ani, de când Președintele Statelor-Unite, *J. Monroe*, și-a rostit istoricul său discurs, prin care preconiza drepturile Americanilor de-a stăpâni America, fără a tolera un amestec străin; însă, de altă parte, fără a angaja politica externă americană în complicațiunile internaționale ale lumii vechi. Războiul mondial a rupt, pentru o scurtă perioadă, această tradiție de indiferență și non-intervenție americană, față de Europa. După războiu, politica *Casei Albe* a revenit la vechea ei izolare. De aceea, America oficială, cel puțin la aparență, se desinteresează față de agitațiunile revizioniste sau anti-revizioniste.

Înșă, politica externă americană nu este condusă numai de Președinte și de Secretarul de Stat. Democrația americană a instituit un control parlamentar suveran asupra afacerilor străine. Mai ales Senatul joacă un rol decisiv, în acest domeniu. Senatul este condus, în ce privește raporturile internaționale, de

faimosul „*Foreign Relations Committee*“.¹⁾ Or, unul din senatorii cei mai influenți și cei mai combativi ai acestui comitet, este senatorul *Borah*. Acest senator, de altcun veșnic opoziționist, pare a fi un aderent al revizionismului. Cazul lui este, încă, izolat. Iar opiniunile lui nu au pătruns în Casa Albă. Totuși, propaganda revizionistă, în special maghiară, este foarte activă în masele americane.

Pe scurt, *Mussolini în Italia, Rothermeere în Anglia și Borah în America s'au constituit în șampioni ai revizionismului*. Evident, acțiunea lor este contrabalansată de alte interese politice. Spre pildă, revizionismul lui Mussolini nu va consimți niciodată la cesiunea Tirolului, pe care Austria îl consideră german. Chiar un „*Anschluss*“ austro-german întâmpină opoziția hotărâtă a Dictatorului din *Palazzo Chigi*. Prin urmare, revizionismul italian este cam echivoc, pentru a nu-l califica machiavelic.

Dar, cu toate acestea, *ofensiva revizionistă este o realitate internațională*. Berlinul, Budapesta și Sofia au găsit puncte de sprijin la Roma, Londra și Washington. *În fața ofensivei, apărarea devine un imperativ categoric*.

Trebuie să recunoaștem, însă, că apărarea anti-revizionistă este slab organizată. Învingătorii dorm pe laurii victoriei, cu conștiința liniștită a dreptății seculare, care a fost consacrată prin tratatele pe pace. Decât, această atitudine nu este lipsită de riscuri, într'o atmosferă internațională încărcată cu posibilități potențiale de schimbări neprevăzute. De aceea, repetăm : apărarea trebuie grabnic și solid organizată.

Chiar fără a recurge la o propagandă deșanțată și exagerată, care să devină o obsesie plictisitoare și care să înghită miliarde neproductive, — totuși cuvântul de apărare trebuie rostit apăsat, documentat și convingător. Franța, Polonia și Mica Înțelegere vor trebui să respingă, solidar și energic, atacurile revizionismului. Iar România are datoria supremă de-a susține, împreună cu Jugoslavia și Cehoslovacia, propaganda anti-revizionistă, contra Ungariei.

*

Un bun cunoscător al Ungurilor: Raoul Chélard.

O propagandă va fi cu atât mai eficientă, cu cât ea se va desfășura la un nivel ridicat de metodă științifică. Polemica ușoară fascinează, însă nu convinge. Numai argumentele, cum-pânite și îngrijite, au forța decisivă a persuasiunii serioase.

¹⁾ Asupra controlului parlamentar al politicii externe în Statele-Unite, vezi *Caius Bardoși: Diplomația în trecut și în prezent, Brașov, 1930, pag. 106—112.*

Propaganda va trebui să se sprijine pe o absolută obiectivitate. Or, obiectivitatea este mai bine asigurată dacă ea emană dela observatori imparțiali. În această privință, trebuie să cităm o carte lucidă, recent apărută, care a fost scrisă de un admirabil cunoscător al poporului maghiar și în care sunt acumulate experiențe de decenii ale unei observațiuni directe. Este lucrarea d-lui *Raoul Chélar*d, fost redactor la biroul de presă al Ministerului francez de afaceri străine și însărcinat cu misiuni în Ungaria¹⁾. Cele 192 de pagini ale acestei opere remarcabile, pot fi considerate ca primul rechizitor occidental îndreptat împotriva revizionismului maghiar, cu un lux de dovezi irefutabile. Este o publicațiune, care poate servi ca un ghid al contra-ofensivei antirevizioniste.

*Chélar*d, în prefața operei sale, dovedește vasta sa competență de-a trata, cu toată autoritatea, problema maghiară. El și-a cules documentația, zi cu zi, timp de cincizeci de ani. Dispune de „o cunoștință perfectă a psihologiei, cât și a limbei, maghiare”. A făcut observațiuni metodice, de fiecare clipă, a evenimentelor politice, în urma calităților sale de informator al afacerilor ungurești, pe lângă serviciile externe ale Franței, calitate pe care a deținut-o timp de 16 ani. Astfel, a făcut lungi și numeroase vizite în Ungaria. În fine, în timpul războiului, *Chélar*d a funcționat ca informator în Elveția, care era centrul de observație a țărilor beligerante.²⁾

Dealtfel, autorul a publicat, încă înainte de războiu, o întregă bibliotecă asupra Ungariei.³⁾ Prin urmare, competența lui *Chélar*d, în cunoașterea Ungariei, este indiscutabilă.

Încă în 1910, *Chélar*d a pornit o campanie de presă, pentru a împiedeca lansarea unui împrumut maghiar de un miliard franci-aur, pe piața Parisului. Campania a fost încoronată de succes. Împrumutul a fost zădărnicit.

Episodul acestui împrumut prezintă un deosebit interes, pentru istoria diplomatică. Ilustrul academician, *Raymond Poincaré*, care a jucat un rol atât de important în viața publică a Franței, descrie afacerea împrumutului maghiar, în memoriile sale, excelent documentate.

¹⁾ *Raoul Chélar*d, *Responsabilité de la Hongrie dans la guerre mondiale. Souvenirs personnels et documents inédits. Editions Brossard. Paris, 1930.*

²⁾ Cf. *Chélar*d, op. cit. Avant-Propos, pag. VII.

³⁾ *Raoul Chélar*d: *La Hongrie contemporaine*, Paris, 1891; — *La Hongrie millénaire*, Paris, 1896; — *Guide historique et littéraire de la Hongrie*, Paris, 1900; *La crise hongroise et l'opinion*, Paris 1905; — *Le prétendu séparatisme des Hongrois et la France*, Paris, 1905; — *La dernière alliance franco-hongroise*; *Louis XIV et Rakoczy II*, Paris, 1906; — *L'Autriche-Hongrie et la France*, Paris, 1914.

Iată mărturia lui *Poincaré*: După ce s'a încheiat convențiunea privitoare la reglementarea situației din Maroc, la data de 4 Noemvrie 1911, Austro-Ungaria „s'a livrat, cîntic, față de Franța, le o tentativă de presiune.” A propus Franței un târg. A lăsat să se înțeleagă că, în schimbul acceptării sale, ar dori ca bursa din Paris să se deschidă unor împrumuturi de Stat austriace și maghiare. Ea râvnea de mult această favoare, care ar fi avut ca urmare de-a angaja economiile franceze în cheltuielile militare ale monarhiei. Intermediari suspecti, financiari străini sau proaspăt naturalizați, se agitau mult pentru a storce de la guvernul Republicii admiterea acestor valori la cota bursei. Drept răspuns, *de Selves*, pe atunci ministru de externe al Franței, a telegrafiat lui *Croizier*, ambasadorul francez la Viena, următoarele: „*La question des emprunts est une question technique, qui n'a pas de connexion avec l'affaire marocaine.*”

Totuși, contele de *Aehrenthal*, ministrul de externe al Austro-Ungariei, a insistat, într'o convorbire cu *Croizier*, la 18 Noemvrie 1911, asupra importanței celor două împrumuturi *separate*, de câte 500 milioane de coroane aur, pentru Austria și pentru Ungaria, în schimbul adeziunii la convențiunea marocană.

Philippe *Croizier*, care „a cucerit la Viena, în corpul diplomatic, o reputație justificată de eleganță mondenă, respirase, o clipă, jumul gloriei și își pusese în cap de-a repurta, cu Austria un succes.” Imbibat de acest frumos proiect, a trimis d-lui de *Selves*, la 19 și 20 Noemvrie 1911, una după alta, o telegramă, două depeșe și un lung raport, care „nu erau remarcabile nici prin logică, nici prin claritate, și din care se deducea, penibil, această concluzie: că nu trebuie să se răspundă printr'un refuz, cererei de admitere la cotă.”

Când încerci să degajezi, din aceste *rêveries fumenses*, o idee realizabilă, crezi a înțelege că d-l *Croizier* propunea guvernului Republicii de-a atrage Austria într'o conversație, pentru a-i cere garanții contra unei agresiuni a Germaniei. „Nici un demers nu putea să fie mai periculos.”

Croizier „lua, cu o mișcătoare sinceritate, dorințele sale drept realități „ceea ce este, după cum zice *Bossuet*, le signe de plus grand dérèglement de l'esprit.”

Câteva zile după aceasta, *Croizier* fiind absent din Viena, *Selves* a primit o importantă depeșă, din 7 Decemvrie 1911, dela însărcinatul cu afaceri, d-l de *Saint-Aulaire*. *Saint-Aulaire* arată cum *Aehrenthal*, impacient de a-și reface prestigiul său personal, atins prin falimentul politicei sale italiene, avea „tendance à multiplier les coups de sonde de tous côtés, sans cependant s'engager dans aucune direction, mais en s'appliquant à ne s'en fermer aucune.”

La 20 Decembrie, *Saint-Aulaire* insista: „*Dans les milieux autrichiens on ne dissimule pas que cet emprunt est nécessaire pour l'exécution du programme naval et militaire. On admet le caractère forcément illusoire des garanties qui seraient donnés en sens contraire.*“

Firul, aprins de *Croizier*, continua să ardă „*cu mai mult fum, decât claritate.*“ Guvernul francez a ținut „*à mettre la pied dessus*“ și, la 2 Ianuarie 1912, a dat ziarelor o notă, desmițând că ar fi avut loc vre-o negociere cu privire la împrumuturile austro-ungare.

Aceste sunt antecedentele afacerii împrumutului, descrise de *Poincaré*, așa cum el le-a găsit în momentul când a preluat Ministerul afacerilor străine dela *Caillaux*.¹⁾

Poincaré a observat, bine înțeles, aceeași conduită, ca și *de Selves*, în privința împrumuturilor de Stat, din care imperiul austro-ungar „*și-a făcut doliul.*“

Însă, *Croizier* a revenit la ideea sa de-a plasa, la Paris, un împrumut maghiar de 500 milioane și un împrumut austriac de aceeaș sumă.

Între timp, *Poincaré* a fost pus în gardă, contra iluziilor tenace ale ambasadorului, nu numai din partea lui *Saint-Aulaire*, ci și de către distinsul consul general francez dela Budapesta, *de Fontenay*.

Interesul excepțional, pe care ambasadorul francez îl arăta, față de relațiunile financiare ale Franței și ale monarhiei, a determinat guvernul să-l înlocuiască cu un diplomat „*mai puțin fantezist.*“

Câteva zile după rechemarea lui *Croizier*, însărcinatul cu afaceri, *de Saint-Aulaire*, a raportat lui *Poincaré* că nici un jurnal austriac nu mai făcea nici cea mai mică aluzie la cererile de împrumut.

În acelaș timp, însă, guvernul austro-ungar a făcut un efort extraordinar, la Viena și la Budapesta, pentru a obține votarea noilor legi militare. La Budapesta, afacerea a luat o întorsătură tragică. A reanimat vechiul conflict între drepturile Parlamentului și acelea ale Coroanei. A surescitat opoziția independenților și a cam nemulțumit chiar și partidul compromisului dualist. S'au produs, la Cameră, scene repetate de violență. Președintele, contele *Tisza*, a chemat poliția, a expulsat deputații, a fost aproape atins de un foc de revolver și a impus, „*à la housarde*“, votarea legilor cerute de guvernul comun.

¹⁾ Cf. *Raymond Poincaré, Au Service de la France Neuf Années de Souvenirs I. Le Lendemain d'Agadir. 1912. Paris, 1926, pag. 241—260.*

Era, deci, un fapt stabilit că situațiunea financiară nu permitea, nici la Viena, nici la Budapesta, de-a face imediat față cheltuelilor proiectate de către administrațiunile militare și că, pentru a ieși din această încurcătură, la sfârșitul anului 1911 și la începutul lui 1912, Austria a îndreptat spre Croazier „*pri-viri languroase*.¹⁾

Am reprodus, mai pe larg, câteva extrase din capitolul IX al volumului întâiu din Memoriile, care reoglinesc istoria Franței și Europei, în ajunul și în timpul războiului mondial, așa cum ea a fost trăită de marele bărbat de Stat *Raymond Poincaré*. Am făcut-o aceasta, din două motive. Întâiu, pentru că afacerea împrumuturilor maghiare confirmă culpabilitatea Ungariei la pregătirea războiului mondial. Și în al doilea rând, pentru a arăta că faimoasa campanie de presă a lui *Chélar*d, începută încă în 1910, a dus la zădărnicierea împrumutului în 1911 și 1912.

Deci, *Chélar*d a dat dovadă de perspicacitate politică, ceea ce constituie un titlu de valoare, în plus, pentru lucrarea sa recentă.

*

Atavismul maghiar.

„*Introducere la psihologia maghiară*” este titlul sugestiv al primului capitol din lucrarea lui *Chélar*d. Un spirit de penetrațiune sociologică și psihologică a istoriei se degajează din această savantă și vibrantă expunere introductivă.

Iată cum explică *Chélar*d substratul psihologic al cuceririi Ungariei de către Unguri: Războinici din profesiune, ei erau, uneori, lipsiți de lucru și căutau bucuroși să-și satisfacă trebuințele de pradă, angajându-se în certuri ce nu-i privea. În cursul unei astfel de expedițiuni, ei au descoperit patria lor de astăzi, ca fiind conformă gusturilor lor. Dealtfel, isgoniți din lăcașurile lor precedente, de către alți năvălitori, ei au cucerit-o, — *ubi bene ibi patria*, — din necesitate de a se adăposti undeva.²⁾

Primii Maghiari erau cu totul pătrunși de despotismul lor asiatic. Erau falși, vicleni, perfizi, lacomi, deci neîncrezători, adeseori sperjuri, soldați excelenți cu condiția de-a fi ținuți sub o disciplină de fier, dornici de bravură, deci orgolioși, transfugi ușori, din interes personal, deci versatili, adorând pompa și ostentația din orgoliu. Maghiarii de azi — continuă *Chélar*d, — ai clasei rămase dominantă, n'au pierdut nimic din caracterul strămoșilor. Toți istoricii sinceri au constatat aceasta. Sub regii lor naționali, sub regii din diferite alte case, sub regimul turcesc,

¹⁾ Ibid, pag. 261—280.

²⁾ *Chélar*d, op. cit., pag. 3.

ca și sub acel al Austriei, trădarea, diviziunea, lipsa de disciplină, sub regi slabi, n'au fost oare factorul principal al tuturor rezelor? Cupiditatea, orgoliul nemăsurat, egoismul sălbatec, mărginit, al nobleței ieșita din cuceritorii dela 896, n'au format oare grija cea mai mare atât a regilor, cât și a popoarelor învinse, în cursul secolelor și până în ziua de ieri? ¹⁾)

Pe urmă, Chélarđ tratează chestiunea convertirii la creștinism a Ungurilor, pe care o prezintă astfel: *Tribul Maghiarilor*, ținut la un sol delimitat, făcând o pată neagră într'un mediu de elemente etnice diferite, neputând continua să trăiască, sub cort, cu sulița în mână, retras față de restul Europei, tratat ca brigand, — *avea nevoie de un suport occidental pentru a se menține în fruntea cuceririi sale*. De aceea, a încheiat o alianță cu Papa. A obținut protecțiunea lui și, în schimb, a întreprins, curajos, opera convertirii poporului său, la catolicismul roman, complectată cu o reformă administrativă, după modelul țărilor occidentale. Deci, convertirea Sf. Ștefan a fost pur și simplu: o *afacere politică*. ²⁾)

Dupăce trece în revistă primele instituțiuni politice și primele monumente ale civilizației maghiare, Chélarđ afirmă că întreaga constituție primitivă a parlamentului s'a menținut până în 1848: ca o adunare de caste privilegiate, asistând, la început, călare, iar mai târziu, în jurul unor mese, deliberând asupra afacerilor naționale, acuzându-se, combătându-se, certându-se asupra șefului sau regelui ce urma a fi ales, criticând gesturile regelui domnitor, refuzându-i sau acordându-i încrederea, — totul sub semnul turbulenței, a nebuniei, („*de la vésanie*“), a diviziunii și a egoismului.

La acestea s'a suprapus zizania provocată de structura funerară a organizării sociale, cunoscută sub instituția numită „*ösiség*“, care a dat naștere la nesfârșite procese și certuri familiare, care toate au influențat caracterul „națiunii“. *Astfel s'a născut un popor de avocați, de certăreți, de partizani, blestămând, calomniind, detestându-se, bănuindu-se, al cărui patriotism, adesea-ori de tapaj, consta în a exploata țara, între camarazi*. ³⁾)

Nemiloasă este critica lui Chélarđ față de aristocrația maghiară: *În fiecare guvern maghiar, se găsec, totdeauna, conții, un partid numit al conșilor, al marilor agrarieni, strălucind prin egoismul lor, prin lăcomia lor de pământ, prin gustul lor de fast și prin prefecta lor inutilitate*. ⁴⁾)

1) Ibid. pag. 6.

2) Ibid. pag. 8—9.

3) Ibid., pag. 15—17.

4) Ibid., pag. 21.

Din aceste câteva spicuiuri se poate recunoaște cât de bine a pătruns Chélard spiritul maghiar și cât de subtile sunt explicațiunile sale de psihologie istorică. Aceste caracterizări critice sunt dovedite cu fapte și elemente istorice, controlate prin filtrul erudiției și al metodei științifice.

*

Ungurii, Turcii și Austriacii.

Capitolul II din cartea lui Chélard, un capitol mai mult documentar și informativ, se ocupă de „*Sfârșitul Ungariei suverane și alianța cu Turcii.*” Aici, Chélard demonstrează că o legătură psihologică secretă a apropiat pe Unguri și pe Turci. Erau dușmani, însă frați de aceeași origine străveche. Intre ei există un fluid ancestral comun. Odinioară, în Asia, au nomadizat și s’au bătut, cot la cot. Pe urmă, s’au separat. *Turcii orientali s’au dus spre sud, arabizându-se, iar Turcii occidentali, numiți Maghiari, s’au dus spre apus, creștinându-se.*¹⁾

Atitudinea degradantă a aristocrației maghiare, din această epocă, este bine caracterizată de un alt istoric francez, Lefavre: Desmembrarea regatului nu a atins, cu nimic, puterea specifică a aristocrației maghiare. Fiecare va trata, după interesul său, fie cu Austria, fie cu Sultanul, fie cu Regele maghiar, prințul Transilvaniei, ca un suveran independent, trecând dela unul la altul, cu o ușurință de prestidigitator. *Această promiscuitate, departe de a strica acestor înalți baroni, le permitea a se vinde mai scump.* Orice atingere a inviolabilității cabalelor lor era taxată drept înaltă trădare și îi găsea uniți, pentru rezistență. Printr’o savantă repartizare a rolurilor, fiecare familie avea informatori la curțile și în armatele adverse. *Fiecare magnat găsea prietenii la curtea austriacă sau la familiarii Divanului, unde putea intriga, conspira, trăda, calomnia, cu o certitudine aproape completă de impunitate.* S’ar putea numi un mare sindicat de trădare, ai cărui reprezentanți, solid stabiliți la Viena, la Cluj, la Constantinopol, facilitau, pretutindeni, tovarășilor, schimbările de atitudini, reîntrările în grație și rebeliunile.²⁾

Chélard trece pe urmă la „*perioada de izolare și de anemie națională.*” *Requiescat in pace* ultimele rămășițe ale Ungariei suverane. După ce a fost o „*nazione bellicosa*”, ea devine o „*nazione indolente*”. Ca și melcul, Ungurul se retrage în carapacea sa, Austria o înfundă, iar el se usucă.

¹⁾ Ibid., pag. 39.

²⁾ Cf. Lefavre, Les Magyars, pendant la domination ottomane en Hongrie, vol. I, p. 177 și Chélard, pag 41-2.

Aici, Chélarđ invoacă autoritatea unui istoric maghiar obiectiv, *Béla Grünwald*, care a scris adevăruri crude despre venalitatea și ticăloșia castei conducătoare, a Ungariei de-atunci: „Mulțumindu-se cu avantaje materiale, înalta nobilime devine loialist-aulică, cum se zicea despre Ungurii raliați Impăratului. Niciodată nu s'a văzut un magnat, demisionând din postul său, sacrificându-l, în semn de protestare, contra tratamentului de cenușăreasă, aplicat patriei sale. Din potrivă, toți se străduiau a executa, cu zel, ordinele cele mai antinaționale primite dela Viena. *In schimbul avantajelor materiale, erau gata a comite orice nelegiuire, falsificând deciziunile Dietei, supralicitând, închi-zând, condamnând pe oricine desemna puterea. . . .* Câte calamități nu ar fi putut fi cruțate țării, dacă nu s'ar fi găsit totdeauna un Ungur mizerabil, oferindu-se în schimbul unei recompense, celor mai abjecte sarcini de executat, în țara lui. *Kazinski și bătrânul Horváth nu ziceau oare că, totdeauna Ungurii răi, și nu miniștrii nemți, sunt acei ce asasinează națiunea.* Pe lângă neleguirile lor, mai este încă asprimea lor de inimă, lipsa lor de caritate. Niciodată nu s'a văzut o asemenea parcimonie, niciodată ei nu au dat un ban pentru o operă națională.

„Înalta nobilime se ducea la Viena, pentru a se distra, a parada, a face pompă, a se încălzi la soarele imperial. Ea a sfârșit, prin a-și desprețui patria, își trata limba ca un dialect țigănesc, și, uitând-o, s'a desnaționalizat din snobism de curtezan.“¹⁾

Iată cum Chélarđ dovedește, cu mărturia unui istoric maghiar, decadența morală și națională a Ungariei din secolul al XVIII-lea.

*

Revoluția maghiară din 1848.

Foarte interesant și plin de învățăminte este capitolul asupra „*Revoluției maghiare din 1848*“. Aici *Chélarđ* excelează nu numai prin erudiție livrescă, ci și prin observațiuni și experiențe personale, ceace dă o deosebită savoare, de originalitate, concluziunilor sale judicioase. Doar l-a cunoscut personal pe Kossuth și pe mulți „kossuthiști“, fie în exilul lor, fie la Budapesta, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Este imposibil să reproducem toate amănuntele instructive ale acestui capitol, care poate servi ca un izvor de documentare pentru cunoșterea politice interne, și mai ales externe a Ungariei.

1) Chélarđ, op. cit. pag. 47--50.

Ne vom mărgini numai la o înșirare a câtorva puncte esențiale din acest capitol : Revoluția franceză din 1789 și Ungurii. — Deșteptarea națională. —

Ungurii confiscă, pentru ei, libertatea popoarelor. — Ce a fost revoluția lor din 1848 ? Megalomania și iluziunile lui Kossuth. — El solicită alianța Franței și a Angliei, a Italiei și a Confederației germanice. — El oferă să facă unitatea Germaniei, expulzând Austria din Confederație. — El numește ambasadori, cari nu sunt primiți : *Teleki* la Paris, *Szalay* și *Pulszki* la Londra. — *Lamartine*, *Drouyn de Lhuys*, *Bastide*, *Lordul Palmerston*, *Louis Bonaparte*, *Blanqui*, *Raspail*, *Ledru-Rollin*, *Cavaignac* și Ungurii. — Kossuth oferă comandamentul trupelor din Ungaria *Ducelui de Aumale*, pentru a fi pe placul lui Bonaparte. — Prefectura de poliție din Paris tratează acest proiect drept o nebunie inocentă. Anglia se servește de Unguri pentru a intimida Austria. — Erorile optice ale Ungurilor. — Revoluția maghiară se sfârșește în Turcia. — Bismarck se folosește de Unguri pentru a urzi proiectele sale de egemonie prusiacă. — El încheie o alianță cu Ungurii contra Austriei. — Legiunea Klapka. — Coroana Ungariei este oferită Prințului Frederic-Carol de Prusia. — Ungurii rămân aliații secreți ai Prusiei, în 1866.

Numai din această fugitivă înșirare de subtitluri, se poate întrezări cât de bogat și de interesant este capitolul lui Chélard asupra perioadei revoluționare maghiare.

Acum trebuie să traducem numai câteva din reflexiunile sale critice : În cursul evenimentelor din 1848, paroxism inevitabil, inagurat odată cu secolul, Ungurii n'au înțeles că în contradicție cu mișcările revoluționare simultane din Franța și Germania, revoluția lor nu se făcea decât *spre profitul unei părți a populației, spre singurul profit al Ungurilor*. Astfel s'a produs o spărtură în idealul lor. Dacă ei erau proprietari ai casei, după cum afirmau, atunci legitimitatea acestei proprietăți era contestată de către ceilalți locatari, cari, prin forța aceleiași fermentații de idei, manifestau, la rândul lor, oboseala lor de-a fi tratați ca locatari tolerați.¹⁾

Cetind ziarele maghiare din timpul agoniei acestei revoluții, te-ai crede, după expresia lui Chélard, „*chez des antipodes en démence*“ : marea Republică franceză se înarmează, 100,000 de Francezi vor intra în Lombardia pentru a goni pe Austriaci, marina engleză încrucea Adriatica, cu acelaș scop. Intr'o proclamație către poporul său, Kossuth zice : Războiul Ungariei nu

¹⁾ Chélard, op. cit. p. 70.

este războiul nostru. Este lupta libertății contra tiranilor. Dumnezeu ne-a ales, pentruca victoria noastră să elibereze popoarele de sclăvie, după cum Christos a eliberat umanitatea.“

Greșelile revoluționarilor maghiari erau funcțiuni ale caracterului lor, conchide *Chélar*d. Ideile lor de libertate erau, inconștient, acelea pe care le-a definit admirabil, în 1808, contele maghiar *Dessewffy*, într'un răspuns dat lui Napoleon I.: „*Ungurii sunt mici tirani, cari nu voesc să fie tiranizați.*“ Fiecare popor are ideea sa proprie despre libertate. Dacă, pentru Francez, a fi liber înseamnă a fi egal superiorului său, pentru Ungur aceasta înseamnă a fi superiorul egalului său („*și, pour le Français, être libre veut dire être l'égal de son supérieur, pour le Magyar cela signifie être le supérieur de son égal.*“¹⁾)

*

Alianța ocultă pruso-maghiară.

Profesorul Charles *Andler* a susținut că *politica de complicitate maghiară cu Germania* ar merita o monografie aparte. Pentru aceasta ar fi nevoie de un specialist.²⁾

Inspirat de această sugestiune, *Chélar*d s'a însărcinat să studieze *complicitățile oculte ale Ungurilor cu politica germană*. Înainte de toate, *Chélar*d se urcă la *originile maghiare ale Triplei Alianțe*.

După înfrângerea dela 1866, Austria slăbită s'a văzut forțată a-și consolida situația, pentru a se asigura față de un nou dușman și un aliat potențial al Prusiei, care putea deveni Ungaria. Iată originea adevărată și cauza determinantă a compromisului dualist dela 1867, din care a ieșit hibridul organism constituțional al monarhiei bicefale.

Bismarck a înțeles că va reduce influența habsburgică și va întări ascendentul prusiac, dacă se va sprijini pe Unguri. Prin Unguri el voia să domine Austria. De aici conchide *Chélar*d că abandonarea Franței de către Austria, în timpul războiului franco-german din 1870, se datorește Ungurilor, și în special lui *Coloman Tisza*.

De-atunci încolo, predominarea elementului și influenței maghiare asupra politicii externe austro-ungare devine o puternică realitate, exploatată de abilitatea diplomatică a lui *Bismarck*.

În Noemvrie 1871, *Andrássy* ia locul lui *Beust*, în fruntea afacerilor străine a dublei monarhii, „*numire datorită, integral, influenței berlineze.*“ — Iar *Andrássy*, la rândul său, aduce în

¹⁾ *Chélar*d, op. cit., pag. 82—6.

²⁾ Prof. Ch. *Andler*, *Le Pangermanisme*, Paris, 1915, pag. 67.

fruntea guvernului maghiar pe *Coloman Tisza*. — Iată, deci, după cum se exprimă *Chélard*, „*les deux principaux agents de Bismarck au pinacle*.”

Rezultatul acestei influențe este cunoscut: la 7 Octomvrie 1879, *Andrássy* și prințul *de Reuss*, ambasadorul Germaniei la Viena, au semnat tratatul de alianță austro-maghiaro-german, care a devenit baza Triplei Alianțe. Atât ar fi suficient pentru a dovedi originea pruso-maghiară a faimoasei asociații.

Dar mai sunt și alte probe. Consulul general al Germaniei la Budapesta a fost totdeauna un personaj prusiac de marcă. Iar ambasadorul austro-ungar dela Berlin era, *la dorința Germaniei*, un magnat ungar de sânge pur: dela 1871 până la congresul de Berlin din 1878, *contele Ludovic Károlyi*; pe urmă, până la 1892, *contele Emeric Széchenyi*, un intim al lui *Bismarck*; în fine, *Szögyényi-Marich*, *persona gratissima* pe lângă *Wilhelm II*, până la 1914.

Wilhelm II spera chiar să acapareze coroana Sf. Ștefan De aceea, al doilea fiu al Împăratului, *prințul Eitel-Fritz* a învățat să vorbească și să scrie, la perfecție, limba maghiară.

În definitiv, chiar și cei mai „*aulici*” dintre conducătorii maghiari nu considerau Austria decât ca un *sprijin provizor* contra turbulenței alogenilor. Adevărata lor speranță era Germania.

Chélard mai povestește cum, în 1879, găsindu-se ca jurnalist în cortegiul lui *Wilhelm II*, cu prilejul unei „*tapageuse visite*” a acestuia în Capitala Ungariei, — a avut ocazia să observe atitudinea familiară a generalilor *Kaizerului*, vorbind cu Ungurii, interogându-i asupra simpatiei lor față de Austria și „*ne tarissant pas en sarcasmes pointus à son adresse*.” Asta l-a determinat să-și îndrepte atențiunea în această direcție. La 1904, *Chélard* a primit o misiune specială, dela d-l *de Billy*, directorul biroului de presă dela *Quai d'Orsay*, — de a supraveghia mișcările complicității germano-maghiare.¹⁾ Budapesta a devenit un centru de observație mai interesant decât Viena.

Prin urmare, alianța secretă pruso-maghiară a fost recunoscută ca un factor important și ca un element tulburător al politicii europene dela sfârșitul secolului trecut și dela începutul secolului nostru. Puțini au fost cei cari au recunoscut pericolul germinant și potențial al acestei combinațiuni. Intre ei se găsea, însă, *Raoul Chélard*. Prin această recunoaștere el a dat încă o dovadă de viziune clară și de simț politic. A pătruns o taină a politicii înalte ce se desfășura în umbra cabinetelor dela Berlin și Budapesta. O taină, care a rămas un misterios secret, pentru mulți, până în ziua de azi.

*

¹⁾ *Chélard*, op. cit., pag. 105—119.

Domnia contelui Tisza.

Cunoscând, personal, pe Ștefan Tisza, Chélarđ ne dă o magistrală descriere și o subtilă analiză psihologică a dictatorului maghiar. A reușit să prindă toate greșelile marelui moșier dela Geszt, care a jucat un rol atât de hotărîtor în politica maghiară și europeană. Această descriere o găsim sub titlul : „*Domnia Contelui Tisza.*”

Iată cum îl prezintă Chélarđ pe Tisza Pista : Violența și curajul, desigur atavice, le avea dela moșul său. Sgârțenia, încăpăținarea, setea de pământ veneau de mai departe. — Era lipsit de previziune și poporul l-a supranumit „*omul cu două mâini de stînga*”, pentru că într’adevăr toate gesturile lui erau stîngace.

Neascultând de nimeni, el proceda prin voință apocaliptică. Avea o educație remarcabilă, însă greșit condusă. Avea o inexperiență primară în politică. Tisza a început acolo unde alții sfârșesc și, cu toate că era măestru, a rămas ucenic. Ca talent oratoric era nul. Discursurile lui nu erau decît circulare ministeriale vorbite, conferințele lui erau lecțiuni profesionale.

Opera lui este impozantă prin negativitate, prin destrucțiune. Nu se cunoaște nici o construcție a lui, care să-i fi supraviețuit.

Era lipsit de conceptul puterii imponderabile a ideii asupra forței. Nietzsche, Gobineau și Machiavel erau prietenii lui. Dacă el considera Germania ca cea mai înaltă expresiune a puterii de Stat, el nu manifesta decît dispreț pentru sentimentalitățile umanitare. Avea oroare de trei lucruri :

1) de *sufragiul universal*, care amenința prerogativele clasei și castei sale,

2) de *partidul 1848*, obstacol pentru planurile sale interne și pentru scopurile sale germanice,

3) de *Serbia*, pe care o compara cu o „cârciumă de sat”, unde ar fi suficienți trei jandarmi unguri, pentru a aduce la cumișenie pe gălăgioși. „*Pauvre Tisza*”, exclamă Chélarđ, „*combien son erreur devait-elle se révéler grande.*”

Dealtfel, prognosticurile lui, în materie externă, erau toate cam de calibrul naivităților lui Kossuth din 1848.

Iată omul care, începând cu 1903, a fost însărcinat de-a pune în ordine afacerile maghiare, în așteptarea inevitabilului războiu ce se apropia.

După această descriere a omului, Chélarđ ne expune amplu și detaliat, politica lui Tisza. Urmărind firul întortochiat al politicii maghiare, dela 1903—1914, Chélarđ ne dă o imagine aprinsă a luptelor și intrigilor parlamentare, a metodelor brutale

și dictatoriale, a obstrucțiilor și a violențelor, care au dominat politica lui Tisza. Ceilalți politicieni erau disparenți. Generalul baron Fejérváry, „ostaș de salon și de alcov“, era de o „inexperiență enciclopedică în materie politică.“ Cabinetele *Khuen-Héderváry* și *Lukács* erau creaturile lui Tisza.

Iar politica externă a monarhiei cade, tot mai mult, sub influență maghiară, fiind și ea remorcată de Tisza.

Situațiunea Ungariei, așa cum o vedea *Chélad*, cu prilejul unei vizite în Februarie—Martie 1914, poate fi rezumată în imaginea unui tren, condus cu plină viteză, arzând toate stațiunile, spre o destinație, cu frică, ignorată de călători. Totuși, victoria lui Tisza încă nu este completă. Cu toate că, odată cu venirea sa la putere, a început era confiscării ziarelor, totuși legea contra presei, numită legea Bernolak, foarte aspru discutată, era încă în faza pregătirii, în Ianuarie 1914. Lupta sa contra instituției jurașilor întâmpină scrupule patriotice, la înalta magistratură, de care trebuie să țină seamă. Lupta sa contra autonomiei județelor, de a căror încăpăținare s'au sfârșat atâtea tentative dictatoriale, nu este nici ea terminată, însă războiul ce vine și măsurile de forță ce le va impune, vor face restul. *In opinia publică, Tisza este considerat ca un nebul, a cărui menținere la putere se explică, fie prin extrema bătrânețe a monarhului, fie prin sprijinul ocult al unei forțe, pe care nimeni nu îndrăznește să o numească. În cercurile opoziției parlamentare, lumea îl acuză, pe față, de complicitate secretă cu Berlinul, fără însă a-și da seamă de iminența evenimentelor.¹⁾*

Aici am ajuns la punctul nevralgic al chestiunii revizioniste și anume la responsabilitatea Ungariei, în ce privește convocarea războiului mondial.

* * *

Francisc Ferdinand și Tisza.

Propaganda revizionistă maghiară încearcă să exploateze, cu abilitate ipocrită, un argument hotărîtor, care să demonstreze opiniei europene că Ungaria mutilată este o victimă nevinovată. Acest argument decisiv este că *Ungaria nu poartă nici o vină la provocarea războiului mondial*, ci, dimpotrivă, Tisza s'a opus, din răspuțeri, declanșării catastrofei universale. Deci, desmembrarea Ungariei, a țării care a fost un element de pace și liniște în Europa Centrală, este un act de nedreptate internațională. Cerând achitarea de sub acuza instigării sau complicității la provocarea războiului mondial, Ungaria pretinde revizuirea tratatelor și restituirea teritoriilor pierdute. Iată ideea centrală a revizionalismului.

¹⁾ *Chélad*, op. cit., pag. 122—142.

Iar ca martor principal al inocenței maghiare se citează memoria „marelui pacifist“ Tisza, a cărui acțiune și politică, supuse judecății acestui proces de istorie, trebuie să disculpeze Ungaria de sub orice „acuză nedreaptă.“

Iată, însă, că *Chélard* se ridică, pe banca acuzării și se constituie în procurorul ipocriziei maghiare, pe care o nimicește, în cadrul unui rechizitor fulgerător. Titlul acestui rechizitor este: „*Les Magyars allument la guerre.*“

Politicianii Ungariei, în preajma războiului, aveau o singură grijă : asigurarea egemoniei lor. Alianța ocultă cu Prusia le părea chiar mai sigură decât dualismul cu Austria. O schimbare trebuia să intervină. Trebuia să intervină pentru a înlătura un mare obstacol al egemoniei maghiare : *pe arhiducele Francisc Ferdinand.*

De aceea, *Chélard* își începe rechizitorul, analizând relațiunile între Francisc Ferdinand și Tisza.

Arhiducele, al cărui asasinat, la Sarajevo, a declanșat războiul, personifica, pentru conducătorii maghiari, acel „*sfinx fatidic*“, care, într’o bună zi, va încheia oligarhia lor milenară. Francisc Ferdinand, detestându-i, în special pe Tisza și soții săi, considera pe Unguri ca sursa tuturor nenorocirilor ce a avut de suferit Austria. Cunoștea intrigile lor cu Germania. De aceea, el a jurat că, odată ajuns la tron, îi va face să intre în neant. Nu putea să ierte Ungurilor că au făcut cauză comună cu Prusia, în 1866, pentru a stoarce dela Francisc Iosif dualismul.

De aceea, încă în 1895, arhiducele își anunța proiectele sale de federalizare a monarhiei, cu sacrificarea Ungariei. Încheind solemn : „*Nu-mi este necunoscut că Ungurii se vor apăra, „unguibus et rostro“. Rezistența lor intră în prevederile mele. Ei bine, va trebui să cucerim Ungaria, încă odată, cu sabia trasă. Nu văd cum s’ar putea evita această necesitate.*“

Iar în 1913, Francisc Ferdinand declară că va „*trăi sau muri pentru federalism, pentru că dualismul, complet învechit în zilele noastre, trebuie să intre în categoria absurdităților politice.*“

Francisc Ferdinand și Tisza, după cum zice *Chélard*, „*se traitaient à la cantonade réciproque de fons à lier.*“ Oficial, raporturile lor, atât de distanțate pe cât era posibil, se reduceau la întâlniri, inevitabile și ceremoniale.

Tisza a devenit aliatul natural al întregii camarile de arhiducese. Acestea „*cădeau în sincopă*“ la simpla idee că „*die Chotek*“, soția morganatică a moștenitorului de tron, fosta doamnă de onoare a uneia din aceste altele, va putea, într’o bună zi, să devină împărăteasă. — Ele au jurat că niciodată „*această fe-*

meie“ nu va fi suverană și că Francisc Ferdinand nu va fi niciodată Impărat. Simțindu-se tare de această alianță defensivă și ofensivă, mai mult ca niciodată, omul providențial, *Tisza, nu se sfa să declare, în conversațiile sale particulare, la sfârșitul lunii Aprilie 1914, că el va fi acela care va ști să debaraseze Ungaria de veleitățile cezariene ale arhiducelui moștenitor.*

Acesta este un extras textual din raportul lui *Chélar* No. 627, din 1 Mai 1914, adresat biroului de comunicațiuni al Ministerului francez de afaceri străine, raport redactat la întoarcerea lui din Ungaria, deci *șase săptămâni înainte de asasinarea arhiducelui.*

Chélar rezumă astfel situația : *pentru oligarhii dela Buda-pesta, aliații secreți ai junkerilor prusiaci, programul lui Francisc Ferdinand implica o moarte politică fără fraze, nimicirea roadelor unor lupte de o mie de ani, pierderea tuturor speranțelor și beneficiilor, a fericirii de a stăpâni și porunci, sfârșitul visurilor egoiste, aprig urmărite sub culoarea patriotismului, a iubirii de libertate și a legitimității.* Era un pericol, de care singur numai o lovitură de forță putea salva patria. *Lovitura de forță era cu atât mai urgentă, cu cât Francisc Iosif începea să dea semne de senilitate finală și cu atât mai naturală cu cât ea izvora din caracterul violent și îndrăzneț al contelui Tisza.¹⁾*

*

Atentatul dela Sarajevo.

Atentatul dela Sarajevo este supus unei analize pătrunzătoare de către *Chélar*, pentru a scoate în evidență partea contributivă a culpabilității maghiare. *Chélar* pleacă dela convingerea, că s'a comis aceeași eroare optică, în materia chestiunilor privitoare la Bosnia-Herțegovina, ca și în aprecierea afacerilor austro-ungare, în general. Cercetându-se la Viena nodul întregii politici, pentru că acolo era centrul ei consacrat, s'a uitat culisa maghiară, unde s'ar fi explicat multe enigme.

În Bosnia-Herțegovina, administrația civilă și poliția erau puternic impregnate de maghiarism, în urma unei conduceri maghiare de 30 de ani. Timp de douăzeci și unu de ani, dela 1882 până la 1903, marele organizator a fost *Benjamin Kállay*, ministru pentru Bosnia și pentru finanțe comune la Viena, un „*Magyar sang pur*“. Cu prilejul morții sale, *Budapesti Hirlap* din 14 Iunie 1903 a scris că „*sufletul său arzător a simțit necesitatea de-a face să pătrundă, în opinia noastră, principiul unei politici orientale imperialiste maghiare, conformă cu tradițiile noastre*“.

¹⁾ *Chélar*, op cit., pag. 148—155.

Succesorul lui a devenit, prin protecțiunea lui Tizza și a generalului Fejérváry, ginerele acestuia din urmă, *Burian*, pe care Chélarđ îl numește după o poreclă a opoziției maghiare, „*le noir souci qui monte la dos en croupe derrière Tizza*“. Burian a condus destinele Bosniei până în 1912, când a cedat locul renegatului polonez *Bilinski*.

Însă, în fruntea Bosniei se găsea, în momentul atentatului dela Sarajevo, având comanda tuturor resorturilor bosniace, *Dr. Louis Thalóczy*, agentul de legătură și curierul personal al lui Tizza, între Berlin și Budapesta.

Chélarđ subliniază, cu litere cursive, că *de-aici urmează logic cumcă veritabilul șef al poliției, ca și al întregii administrații civile, în timpul atentatului și cu mult înaintea lui, era Tizza. Direct sau indirect, o bună parte a funcționarilor bosniaci erau creaturile sale. Nimic nu putea să-i fie mai ușor decât a țese pânza, în care să se lase prinsă nenorocita pereche arhiducală.*

Belgradul furnica de spioni austro-ungari. Legațiunea austro-ungară, dispunea de fonduri secrete considerabile, cartelizate de altcum, la acest moment, cu fondurile secrete germane. Se manevrau oameni, cari manevrau pe alții, cari, la rândul lor, manevrau iarăși pe alții, așa încât cel mai aprins dintre ultrasărbîi putea să ignoreze de unde îi veneau încurajările.

În aceste circumstanțe, era suficientă o *negligență voită* pentru a face să dispară arhiducele. Iar *negligența voită* a lui Tizza se poate ușor proba.

Cu o lună înainte de atentat, comisarul poliției din Zagreb, *Benno de Klobučiarici* a fost pus în curent, prin scrisori anonime, întâiu din Belgrad, pe urmă din America, despre toate numele și amănunțele referitoare la pregătirea asasinatului. — Nu s'a dat nici un răspuns raportului adresat superiorilor săi, în ultimul resort, contele Tizza. *În schimb, a primit o invitație discretă de-a nu acționa în cazul când unul din conspiratori ar fi trecut prin circumscripția sa.*

Câteva zile în urmă a sosit la Zagreb, venind dela Belgrad, *Dr. Marco Gagliardi*, care a denunțat, la rândul său, ceea ce se urzea. El și-a făcut depoziția în fața comisarului de poliție. Pe urmă s'a dus la guvernator, unde a făcut alta, și mai amănunțită. *Or, niciodată nu s'a mai auzit vorbindu-se nici de una, nici de alta.*

În schimb, procesul atentatului dela Sarajevo, desbătut între 12 și 19 Octomvrie 1914, a desvelit toată *negligența voită* a poliției bosniace, comandată de Tizza, care nu a înțeles să împiedece preparativele asasinatului, desfășurate la lumina zilei.

Is fecit cui prodest. Crima din Sarajevo nu putea să profite decât numai oligarhiilor maghiare și pangermanice.

Deaceea, *Chélar*d conclud

că „*ce sont les hobereaux magyars qui ont mis le feu à l'Europe, afin d'y faire cuire leur gulyás nationale, conformément à la psychologie que nous leur connaissons, et, toujours, sans s'apercevoir que leur conceptions grandioses, comme leurs appétits, dépassaient leurs forces*“.¹⁾

*

Concluziunile lui *Chélar*d.

Concluziunile finale ale lui *Chélar*d, în ce-l privește pe Tisza și așa numitele alibiuri ale sale că nu ar fi voit războiul, se pot rezuma astfel: duplicitatea sa, bine cunoscută, ar fi suficientă pentru a anula valoarea alibiurilor. Dar mai există un argument peremptoriu și anume: dacă Tisza nu a voit războiul, *el trebuia să demisioneze atunci când războiul s'a făcut contra voînței sale*. În 1914 n'a demisionat. În schimb, în 1917 a demisionat, pentrucă nu voia să-și asume responsabilitatea unei reforme electorale. Iată un echivoc din care nu poate ieși. Dacă a rămas, asta înseamnă că a voit războiul.²⁾

Această dovadă peremptorie poate fi coroborată și prin gestul celor doi miniștri britanici, cari în momentul declarării războiului, și-au înaintat demisiunile lor, Primului Ministru *H. H. Asquith*.

Asquith, în memoriile sale asupra genezei războiului, amintește incidentul acestor demisiuni, în următorii termeni: doi din colegii mei au crezut că era de datoria lor să demisioneze și *toate objurațiunile mele cele mai presante nu au reușit să-i facă să revină asupra hotărârii lor*. Unul din ei a fost *Lordul Morley*, decanul cabinetului, singurul supraviețuitor al epocii când oamenii au luptat cu zeii. — El a fost mentorul meu dela debutul meu în viața politică. — Am înțeles, împreună cu toți colegii mei, că plecarea lui a lăsat în consiliul nostru un gol, pe care nimeni nu-l putea umplea“.

Celalalt membru al cabinetului, pe care noi nu l-am putut decide să rămână cu noi, era *John Burns*, un bărbat înzestrat cu rare calități și de o personalitate încă și mai rară, camarad sigur și leal, pe care totdeauna îl găseai lângă tine în luptă“.³⁾

Iată și textul scrisorilor de demisie a celor doi miniștri britanici. Prima, trimisă la 2 August 1914 de *John Burns*, pre-

1) *Chélar*d, op. cit., pag. 158—165.

2) *Chélar*d, op. cit., pag. 182.

3) *H. H. Asquith, La Genese de la Guerre (in Collection de Mémoires, Études et Documents pour servir à l'histoire de la Guerre Mondiale). Paris. 1924. pag. 256—7.*

ședintele „Board of Trade”-ului (ministrul de comerț), cuprinde următoarele: „Deciziunea, luată de guvern, de-a interveni într'un războiu european, este un act, căruia îi sunt, cu totul, opus. În consecință, Vă remit demisiunea mea din funcțiunea de președinte a „Board of Trade”-ului“.

A doua scrisoare, semnată de Lordul Morley, președintele Consiliului Privat, și datată la 3 August 1914, are următorul cuprins: „Vă amintiți. (se adresează lui Asquith), ce s'a întâmplat când elevii lui Peel au intrat în cabinetul Palmerston, în timpul războiului Crimeii. De-asemena, dacă noi renunțăm la neutralitate, mi-e teamă că, în două sau trei zile, să nu se producă evenimente de o importanță capitală, care să facă prezența mea foarte neplăcută. Vă rog, deci, insistent, să-mi redați libertatea.¹⁾

Așa au procedat doi miniștri britanici, al căror patriotism n'a fost contestat de nimeni. Ei au preferat să demisioneze, decât să-și asume o responsabilitate incompatibilă cu convingerile lor pacifiste.

Tot așa ar fi trebuit să procedeze și Tisza, dacă pacea ar fi fost scopul lui. Chélarđ are dreptate: prin simplul fapt că nu a demisionat, Tisza și-a asumat răspunderea războiului, cu toate consecințele ce decurg din ea.

În concluzie, argumentul central al revizionismului maghiar, — atitudinea pacifistă a contelui Tisza și inocența maghiară la provocarea războiului, — se năruia, ca șubred și ipocrit. De-altcum, istoria diplomatică ne oferă o bogată documentație, pe lângă remarcabila lucrare a lui Chélarđ, care, toată, coroborează vădita culpabilitate a Ungariei și care compromite tot eșafodajul savant al revizionismului maghiar.

Tratatul dela Trianon rămâne un act secular de justiție internațională ce nu poate fi nici distrus și nici revizuit.

(Va urma)

¹⁾ Asquith. op. cit., pag. 317—8.

ELEGIE

Pe unde ca mai ieri pierduți,
Am înseilat mărunț în soare
O filă de roman, adu-ți —
Îți mai aduci aminte oare?

Alb înfloriră și s'au șters
Martore flori cuminecate
În apa vie-a unui vers
Abia șoptit pe jumătate.

Și pașii tăi cetiți în lut,
Ca 'ntr'o cazanie de vise,
Pe unde singură-ai trecut
Și iarba verde-o călușise;

O, cât amar îneacă azi,
Ce nu putură să desfete
Un suflet de ciobani nomazi
Cu zodii, lună și planete.

Decolorate înserări,
Scrise în purpură odată,
Îngroapă frunza pe cărări
Și fila noastră — nesemnată.

Pe unde tu mi-ai spus frumos
Că nu e nime să ne-audă,
Un plop trăsniț de sus în jos,
Își paște 'n apă umbra udă....

Dumitru Olariu

File rupte din carnetul meu. . . .

Impresii din călătorie.

de *Ersilia Dr. A. Codarcea.*

I.

Lago di Garda.

Mignonei, scumpe amintiri.

Ca o ființă dragă pe care bucuros ai strânge-o la inimă, — astfel mi s'a părut idilicul lac Lago di Garda.

L-am cunoscut dela Desenzano, de unde începe, și până la Riva, unde se isprăvește. Mi-l reamintesc, un sat de pescari cu farmecul său de simplitate.

Sosirăm seara. O seară calmă cu natura par'că împietrită...

Lacul tăcut ținea pe oglinda sa luna ca pe-o tavă de argint. In aier nici un tremurat, nici o adiere de vânt

Peste blocurile de piatră asvârlite pe mal, câțiva pescari culcați pe spate în disordine, cântau cântece de-ale lor, dulci melodii, printre ale căror arii se amesteca doar câte-un plescăit de val rătăcit, ce se ascundea în umbra blocurilor de piatră să se culce. . . .

Din depărtare, ca niște scăpărări de cremene, luminau fulgerile roșii, desenându-se pe cer în zig-zaguri. Era atâta tăcere și pietate în natură, încât fără să vrei, vorbeai în șoapte, ca să nu strici somnul nopții. . . .

După preumblarea noastră domoală pe țărmul liniștit care strica par'că această armonie sublimă de pace, plecarăm să ne odihnim și noi.

In dimineața următoare, lacul nu mai era acelaș, puternica furtună de peste noapte îi luase tot calmul. Reîncepu viața, vapoarele își reluară cursele, totul reintră în activitate.

Părăsirăm Desenzano pentru a alege un refugiu pe malul fermecătorului lac. Vaporul alb plutea pe albastrul închis al lacului, ale cărui valuri frânte se clătinau în imensul rezervor de apă. După căldura moleșitoare de ieri, această preumblare pe lac, această odihnă recorită de plăcute adieri de vânt, a fost o recompensă pentru oboseala noastră de până atunci. Simțiam calmul cum ne învăluia. . . .

Dar sunt recunoscătoare amicei mele, d-nei de Berenger — cu care călătoream — pentru fericita idee de-a alege acest delicios colț din încântătoarea sa țară, după băile Acqui de unde veneam.

Pe vaporul nostru călătoreau mulți Germani cari, gurmanzi de felul lor, devorau cu privirea frumusețile naturei, privind tăcuți cu ochianul din toate părțile frumosul peisaj. Se simțiau streini pe vapor între lumea rasei latine.

Mi se părea că trăiesc un basm frumos pe care avidul meu aparat fotografic îl copia din toate părțile, prinzând astfel întrânsul frânturi din Paradisul italian.

Dar vaporul își continua drumul nepăsător de admirația noastră. Lăsam în urmă, dealungul țărmului, o localitate după alta, hotel grandioase ce se oglindesc în lac ca niște ființe cochete.

Printre țărmurile deluroase cari se apropiau sau se depărtau, ne strecuram încântate de ce vedeam. Pe dealurile împădurite reșăreau, ca niște flori în stratul verde, vilele multicolore cari rivalizau una cu alta prin frumusețe.

*Lacul avea aspect de sărbătoare. Localitățile **Salo, Gardone, Sirmione, Fasano** trec ca niște povești frumoase înaintea noastră, între cari cea mai încântătoare — Gardone — este vila și reședința poetului Gabriele d'Anunzio.*

Viețuim ceasuri de perfectă beatitudine între aceste împrejurimi fără pereche.

Ne-am oprit la Fasano, un vechiu sat italian care cu cât se coboară spre lac, cu atât își pierde originalitatea, degenerând în stațiune modernă de lux și confort,

Câtă religiozitate în clipele pe cari le trăim aici! Din balconul camerei mele cu fața spre lac, prind toate tainele frumoasei naturi.

Localnicii își strigă marfa pe care o duc în cărucioare sau pe biciclete, — este singurul sgomot ce taie tăcerea ca niște vaiete prelungi: Sardiine!... Sardiine!... Mi se părea curios să aud strigându-se spre vânzare acest articol în coșuri, pe care noi îl cunoaștem numai marinat în cutii.

Lacul s'ar părea una cu cerul, dacă vapoarele cari trec, nu i-ar mai răvăși calmul, dacă fața-i liniștită n'ar trada că în fundul lui mai există o viață. . . .

Fasano este situat pe la mijlocul lacului lung de 60 Km. Ne hotărîm să-l parcurgem întreg până la Riva.

Ca și lacul Patru Cantoane din Elveția, Lago di Garda prezintă frumuseți particulare. Este mai deschis, mai larg, numai spre sfârșitul lui țărmi se apropie, iar valurile îndesate între ei sunt neastâmpărate ca niște copii nemulțumiți mînași acasă dela joacă.

Incepînd dela Gardone, pe malul stîng sunt în continuitate frumoase localități climaterice și între ele, pe pereții stîncoși ai malurilor, se fac culturi speciale în spaliere de portocali și lămâi. Ghirlandele verzi unesc localitățile una de alta și par'că s'ar ținea de mână.

Spre sfârșit, lacul se îngustează din ce în ce între maluri abrupte, de-o înălțime respectabilă, pe al căror platou se odihnește în bătaia soarelui câte un sat cu aspect vesel. Umbra și soarele sunt în ceartă, în această strâmtoare. Fiecare își dispută drepturile. În cele din urmă, soarele iese însă biruitor, lacul se deschide, iar malurile fug ca speriate, să se unească cu dealurile-munți cari formează contra-Alpii și cari, aici stînd în fața drumului nostru ca niște vajnici jandarmi, ne opresc înaintarea. Am ajuns la Riva!...

Orașul pitoresc situat pe malul lacului se pierde în parcuri de palmieri și flori din susul dealurilor, de unde se desfășoară o panoramă unică spre întinsul drum de apă ce se strecoară albastru, închis printre cotiturile dealurilor împădurite.

Intinsele regiuni de lacuri italiene formează cea mai sublimă parte a acestei țări picturale!

Cu bucuria recetirei unei cărți frumoase, reîncep povestea ce ne-o spune drumul de întoarcere spre casă, poveste pe care o ascult acum sub altă variantă, aceea a amurgului plin de misticism.

Soarele începe a se găti de plecare, ca umbra să se aștearnă acoperind natura pentru odihna nopții.

Vaporul alunecă domol, lăsînd în urmă o trenă de spume ca o dantelă albă, brodată în mărgele, pe pânza albastră a apei.

Toate simțurile ți se odihnesc aici; nu ne mai gîndim la nimic, tăcem ca într'o biserică, ascultînd doar plînsetul valurilor sparte de helicea vaporului.

Natura, înveșmîntată pentru amurg, și-a pus muselina transparentă peste umerii încălziți de soarele care a plecat. Aceleași

peisaje revin în văzul nostru din ce în ce mai neclare. Penelul serii le estompează lumina și când puntea vaporului se lasă peste bord, ca să coborîm, avem inima grea. . . . Ne desprindem din poezia zilei care moare. . . .

Clopoțele bisericeii pe sub care treceam, urcând spre casă, cu dăngățul lor, mi-au mărit regretul de-a fi îngropat în eternitate încă o zi atât de frumoasă din viață. . . .

Dar înainte ca ziua să se sfârșească, am ținut să mai zic nopții un adio. Luna ca un sâmbure de foc își turna argintul în lac, pe care miile de valuri, prin mișcărilor lor, căutau par'că să le mestece cu apa, dar luna vărsa mereu din isvorul ei nesecat ca și când ar ploua peste luciul apei, miile de stele.

Nici un șgomot de nici un fel nu se mai aude... O barcă se strecoară în umbra apei ca un gând misterios și un cântec sugrumat de somnul nopții se aude abia vibrând în depărtare... Totul doarme...

„Peste-a nopții feerie
Se ridică mândra lună.
Totu-i vis și armonie
Noapte bună“ !...

II.

Refrontolo.

Cu sufletul încărcat de frumusețea unică oferită de Veneția, cu tabloul ei fermecat, plin de-o poezie care fascinează și inimile cele mai împietrite, cu sufletul plin de entusiasm și regret o părăsește orice călător când ținta lui este: înainte.

Și regretul e și mai intens pentru iubitorii de natură când trebuie să lase în urmă localități încântătoare, dotate cu prisosință de divinitate. Dar prin Italia, cu oricât de mare părere de rău te desparți de un colțișor frumos, să nu desperiți, căci surprize încântătoare te pândesc în tot momentul, la tot pasul. Astfel, părăsind Marea Adriatică, cu perla ei Veneția, am luat drumul spre Nord, spre Alpi, la ale căror prime trepte ajungi după un ceas și mai bine cu trenul.

La Conegliano lăsăm linia ferată în schimbul automobilului care, pe o șosea ca un parchet, ne duce în drum de serpentine spre împărăția munților.

Sat după sat rămân în urma noastră, sate pitite, ascunse aproape în verdeața proaspătă a dealurilor.... Parfumul florilor, îmbinat cu cel al fânului proaspăt cosit, ne îmbată simțirea.

Dumnezeule! Ce provizie de mândre amintiri
Cules-am din a lumii divine născociri!
Și-n faldurile - umbroase - ale Alpilor măreți
Căutăm acum odihna, ca obosiți drumeți...
Dar iată-l Refrontolo, idilic, scump popas,
Ce sufletul îmi umple de farmec și extaz!

Soarele apucase drumul spre casă, furișându-se după munți.
Era pe la vecernie când urcam spre frumoasele împrejurimi Refrontolo,acompaniate de dangătul nesfârșit al campanilelor italiene. Această melodie caracteristică a țării îmi acopere toate amintirile când mă gândesc la apusul de soare italian.

Sosisem în sezonul florilor de magnolii cari parfumau delicios atmosfera și în acel al pinilor cari prindeau vila ca 'ntr'o horă.

Refrontolo este o regiune de podgorie în cutele Alpilor cari se ridică majestoși spre apus, iar spre miază-zi se pierd în valuri de dealuri în orizontul înghițit de linia Mării Adriatice.

Acest ținut a fost zonă de luptă în marele războiu, ale cărui ruine stăruie încă în văzul trecătorilor ca un vis urit.

Printre satele Pieve di Soligo, Solighetto, cari toate păstrează ca un omagiu de recunoștință eroilor căzuți în războiu câte un monument ce impresionează, șerpuiește bătrânul râu Piave. Italianii îl mai numesc și **Sacro Piave**, de când a zădărnicit, în timpul războiului, un atac dușman, prin puhoiul său venit pe neașteptate în cursul nopții.

În această regiune pitorească, distinsa mea amică cu care am călătorit și al cărei oaspe eram acum, are o întinsă proprietate, în mijlocul căreia, pe o culme, se ridică frumoasa-i vilă, de unde ai o priveliște din cele mai încântătoare.

Aici este și patria delicioselor vinuri, ca **torchiato**, un vin dulce pe care trebuie să-l bei cu ochii închiși, ca, astfel, să nu-ți scape nimic din savoarea lui.

Pădurile seculare de ștejar ale munților noștri sunt înlocuite aici cu păduri de castani cari oferă din belșug fructul lor plăcut. Dar livezile de smochini cu rodul lor dulce ca mierea care se recol-

tează într'un an in două serii, de pe acelaș pom, — il pot eu uita?
Dar aierul de aici: amestecul înviorător de aier de munte și de mare?..

Refrontolo este un mic Paradis, datorită, firește, și drăgălășiei prietenei mele.

După călătoriile destul de obositoare din acest an, liniștea de aici, în această poezie creată tainic de un suflu nevăzut, este o beatitudine....

Divină, scumpă ești natură
Cu-a ta priveliște măreață
Ce gânduri, griji ne ia, ne fură,
Invăluindu-le în ceață!...
Dar un mai „dolce far niente“
Unde găsești ca pe acolo,
Și când nu-mi voiu aduce-aminte
De tine, dragă Refrontolo?..

Excursiunile din ținutul Veneto nu ne-au încântat numai prin splendidele șosele, perfect întreținute, construite cu lux, în piatră, cu ziduri ce maschează sau susțin tăieturile munților pe o întindere respectabilă, ci și prin frumusețea peisajelor.

Și dacă natura a clădit aici întrunind tot frumosul idilic, pitoresc și fermecător prin grandoarea Alpilor, apoi de sigur și mica mistrie și ciocanul geniului omenesc au contribuit pentru a face minuni de artă.

Astfel, o minune este drumul la St. Ubaldo, drum care ui-mește prin cutezanța cu care a fost conceput. Este un drum strategic, făcut în timpul războiului, pe care se scurgeau trupele cari alimentau frontul de pe Piave. Din vârful unui munte, te duce pe un perete oblic, în cinci zig-zaguri, trecând la fiecare cotitură printr'un tunel semi-înelar, dela 856 m. la 500 m. altitudine.

O construcție de-o îndrăsneală poate unică în acest gen, demnă de renumele arhitectonic italian.

Sosisem în plin sezon al florilor și iată că toamna cu bogata ei gamă de culori mă găsi tot aci. Stropi de rouă ce îndiamantează natura tristă, nu mai sunt svântași cu grăbire de razele de soare; timpul s'a răcorit simfitor, seara ne învăluie negura, iar luna rareort

ne mai luminează brazii și vârful dealurilor ieșite din marea de negură.

Cântăreții au plecat de mult, nerămânând în urma lor decât amintirea. Iar vântul și-a strunit lira pentru simfonii de jale. Mă înduioșează, nu-l pot asculta și plec, dar duc cu mine o bogată prozie de amintiri, pe cari nu le voi putea uita.

București.

Dorință

Aureliei...

Primiți-mă, din nou, la voi
Intinderi de brădet și de mătășă;
Am hoinărit destul, pe căi piezișe . . .
Mi-e dor de voi, mi-e dor de-acasă.

Desbrac veșmintele acestea de minciună,
Că știu să port cămașa de pe-aici!
Și voi găsi și cheia casei noastre,
Lăsată, la plecare, pe ghirlici.

Portretul tatei, vreau să-l văd întâiu
Și furca, cea vârită după grindă, . . .
Iar când-oiu sta pe laviță, s'aud
Cum arde focu'n vatra cea din tindă!

Poiana, Iulie 1932.

Gheorghe D. Banu

Ochi căprui

Ochi căprui, vă știu povestea
— Ca pe cea a vieții mele —
Adâncimea voastră cată
Un tovarăș — sus prin stele —

* * *

Eu demult îmi caut casă
Poposit în zări sihastre . . .
Calea Cerului azi lege
Dorul întâlnirii noastre!

Chișinău, August 1932.

GHEORGHE D. BANU

Din stânga și din dreapta

39.

Săraci, necăjiți, svântați de lipsuri și nevoi, toată bucuria a trei prieteni funcționari se concentra în paharul de bere de Sâmbăta seara, pe care-l așteptau cum așteaptă copiii ouăle roșii. Acolo, la „Curcubeul Român“, în jurul unei mese mai ferite, își mai înșelau necazurile, mai evadau din plasa gândurilor de-acasă, a grijei de-a doua zi, se mai înviorau în râsul gădilit de vre-o glumă prinsă din vecini.

Dela biserică mai lipsiau — D-zeu iartă! — dar dela masa Curcubeului ba. Nu și-ar fi iertat-o ei săptămâna 'ntreagă. Făceau pe dracu 'n patru și, de mulți ani, la ora fixată erau în păr, la masa rezervată.

Intr'o Sâmbătă însă, unul lipsă.

— Ce-o fi pățit Ochelărescu de nu s'arată azi? — întreabă Chirilă pe Zevedeiu.

— Cum, nu știi?

— Ce să știu?

— Că la 'nțarcat nevasta și dela amăritul ăsta de pahar de bere.

— Ei drăcia dracului!

— Așa zău.

— Cum bre?

— Ascultă. Nevastă-sa are o slăbiciune din naștere: slăbiciunea pălăriilor. I se scurg ochii când vede în vitrine pălărie nouă...

— Și *fierea*, când o vede pe capul vre-unei megieșe.

— Mai c'așa.

— Ca la toate femeile.

— ... Și de cum a 'nceput să bată vânt de primăvară, a'nceput să-i bată capu: că ce pălărie splendidă a văzut azi pe capul *părlitei* de Coșofăneasca, a doua zi pe al *cățelei* de Mitocăneasca, a treia zi pe al *zgâitei* de Jerpeleasca.

Bătea șeaua...

— Să priceapă dobitocu...

— Să zici!

— Ei și? ...

— Și dupăce a văzut că arma folosită e cu bătaia prea lungă...

— Nesigură pentru „Tuka na glava“ !...

— Exact.

.... I-a luat cu mitraliera. Și-apoi țineți-vă urechi !...

— Imi închipuiu ce ravagii în timpanele și nervii bietului Ochelărescu !...

— Urgia cerului !

— Și ce argumente meliță ?

— Ci-că ea „a ajuns de râsu societății,... ciurucu orașului... Iși dau coate toate fandositele când iese 'n stradă cu pălăria demodată, jerpelită“...

— Da n'ai purtat-o decât o primăvară, fă femeie — îi zice el, muștrător — cum să fie jerpelită? Uită-te la a mea !... De patru ani !... De patru ani !... Spune tu : Mai merită asta numele de *pălărie*? Și mototolind-o 'n mână, o izbi nervos într'un colț al odăii.

Și mi-am mai cumpărat eu vr'una?... Dar ție în fiecare an... Și tot nemulțămită?

— Fă bine și mă slăbește cu argumentul d-tale! — ripostă ea. Bărbații mai de ceva umblă azi în capul gol. Numai prăpădiții, bețivii și hamalii mai poartă pălărie. Tu nu ești nici prăpădit, nici bețiv, nici hamal !... De ce n'ai umbla dar și tu ca *domnii* ?

— Hai să zicem că las și eu pălăria, ca *domnii* tăi — iarăși el — dar spune-mi: de unde să scot bani pentru pălăria ta? Tu știi doar, ca și mine, cum ne-au vămuit leafa — vămui-i-ar dracu! — de-abia ne mai putem înșela stomacul. Să fur? Să omor ?...

— Să nu te fi însurat, dacă nu-ți poți îmbrăca nevasta !.. — ea, înțepată.

-- Destul de rău am făcut ce-am făcut !

— Așa ?

— Păi nu vezi? Dacă rămâneam holteiu, ajungeam în halul în care mă găsesc?...

Apoi, de-odată, văzând c'a întins coarda prea tare, tot ea :

— Ei acum de ce te-ai supărat?

— Ba o să 'ncep să joc de bucurie. Comedia dracului!...
Încă mă mai întrebi?

— Și de ce n'ai juca? — diavolul de femeie, către el, surâzând.
Eu știu doar bine ce inimă de aur ai și că-mi vei
cumpăra pălăria când vei putea...

— De ce n'ai vorbit așa dela 'nceput, fă femeie? — el,
mai domolit și mirat de neașteptatul compliment.

— Măgarul!

— Curat măgar!

— Am vrut să-ți pun iubirea la 'ncercare; să văd pân' la
ce grad se urcă mercuriul termometrului ei.

Și unde nu mi-l prinde pe bietul miop pe după gât și
pup... pup... pup... pe amândoi obrajii, încât îi aburiseră
ochelarii de fierbințeala — vorba vine — a pupăturilor ei

— A dracului cațaoană!

— N'are păreche măi!...

Asta Dumineca trecută. Alaltăieri, iarăși, numai ciripeală dră-
găstoasă prin casă. Par'c'ar fi uitat cu totul de pălărie.

— Clocia ceva.

— Să vezi numai.

Se apropia ora prânzului. El, cu ochelarii lipiți de slovele
unui ziar, îi aspira noutățile.

— Haide, *dragă*, la masă, că se răcește supa! — se auzi
glasul drăgăstos al coșofanei din camera învecinată.
Mai las-o păcatelor gazetă, că iar te enervezi!

Cu ziarul în mână, opintindu-și luminile ochilor asupra
șirelor mărunte, Ochelărescu nostru trecu în sufra-
gerie și, tot adulmecând cu nasul printre rândurile jur-
nalului, se lăsă greu pe scaun.

O pârâitură ușoară ca de coji de castane strivite sub
talpă, o fășnire de pe scaun, și-un țipet feminin des-
nădăjdut.

— Ce mi-ai făcuuut?... Ce mi-ai făcut?...

El, palid, ca'n fața unei primejdii:

— Da cine-și pune pălăria pe scaun tocmai când să ne
așezăm la masă?

— Da cine se așează pe scaun înainte de a se uita ce e
pe el? Copilu-i copil!... Ce să se gândească el c'o să

se așeze tat'so pe pălăria mămică-si!... Și curgi lacrimi!... Par'că le-ar fi stors dintr'un burete.

— Afurisită muiere, mă! — Zevedeu către Chirilă.

Și-a trebuit să-i cumpere altă pălărie?

— Mai încape vorbă?...

— De aceea i-o pusese pe scaun?

— Păi de ce?

— Cărei drac de femeie i-ar mai fi plesnit prin minte să se folosească în felul acesta de miopia bărbatului, ca să i se satisfacă o dorință crezută irealizabilă?

— Satana 'mpelițată.

— Adevărat.

— Păi nu-i mai bine fără *verighetă*?

— Și fără *mitralieră*.

— Bogdaproste Ție, Doamne, că mi-ai întărit *vârtutea*...

— De-ai scăpat de pălării...

— ...cu nervi.

Și iac' așa s'a văzut *marghioala* cu pălărie nouă și bietul Oche-lărescu pus la abțință.

— Zi: d'aia n'a venit astă-seară!...

— Și n'o să mai vină cel puțin o jumătate de an.

Trebuie să stoarcă bietul om costul pălăriei. Fire-ar afurisită cu cea de-o poartă!

— Amin.

40.

Intr'o capitală de județ, după căderea guvernului.

— Da asta ce păcate-o fi ispășind?

— Ale „puterii“ slăbiciuni.

— Oloagă?

— Pe cum vezi....

— De când?

— De când a căzut dela „putere“.

— Nu 'nțeleg.

— Mă mir.

— Ce are ologia ei cu „puterea“?

— Are... Că de când ajunsese bărbătușu-so șef, a uitat că are picioare. Nu și le-a mai exercitat nici cât un copilaș în jurul

ciubăraşului; doar púpa... pe pernele Buickului... Că de-i trebuia o lămâie la masă, — maşina! De-i lipsiau chibriturile, — maşina! De-avea poftă de mosafiri, ca să se distreze, — maşina! Prin prăvăliile de modă, — cu maşina. În piaţa de zarzavaturi, — cu maşina. Ca să nu mai amintesc de repezelile, adeseori în puterea nopţii, la Cazinouri şi dancinguri din alte localităţi, cu mânjii la legău... Ajunsese acu în urmă, din sprintenă ce era înainte de contactul cu maşina Statului, să fie încărcată şi descărcată de subţiori, într'atât i se cotorogiseră golanele de fuse, — cum se exprima un răutăcios.

— Mai dă-o dracului!...

— Crezi că-ţi spun braşoave? Uite şofeurul. Verifică-mă!

— Ian chiamă-l încoa!

— Te bucuri, Irimie, c'ai scăpat de vechiul şef?

În loc de răspuns, un zâmbet strâmb de indiferenţă, fără articulare de slove.

— Hai?

— Ca să mă pot bucura, ar trebui să ştiu întâiu cine mă ia în primire.

— Madam Cocoşescu....

— Aoliooo!... Imi mănâncă coliva

— De ce, măi Irimie?

— Păi aia n'are splină dom'le. Şi asta ca asta.... Da-şi închipuie că nici eu n'am.

— Ei şi?

— D-ta nu ştii, se vede, ce va să zică a avea, ca şofeur, două şefiţe fără splină!

— Cum două?

— Păi una, *şefiţa* şi a doua, *şefiţa şefiţei!*...

Nici nu te-a lăsat bine una, şi te şi comandă cealaltă.

Şi şefiţele ăstea nu vreau să ştie, dom'le, că benzina, caroseria şi cauciucurile mele nu-s de natura celor ale maşinii, şi că Statul plăteşte numai benzina şi cauciucurile Buickului, nu şi pe ale mele.

S. Tamba.

Dări de seamă

Marius Sulică: „Alexandru Papiu Ilarian ca student la liceul academic din Cluj.“ Câteva note inedite despre Al. Papiu Ilarian, Nicolae Popea și Radu Popea. (Extras din anuarul lic. Al. Papiu Ilarian din Tg.-Mureș 1930—31.)

În broșura de 25 pg. — al cărei text a servit de o conferință ținută de autor cu prilejul aniversării a 54 de ani dela moartea patronului liceului de Stat din Tg.-Mureș — d-l M. S. a avut gândul bun de a strânge într'un mănunchiu notele răslețe, păstrate în diferite publicațiuni, despre anii petrecuți ca studenți, la liceul academic din Cluj, de tinerii indicați în titlul lucrării — note completate cu informații inedite, auzite de autor dela urmașii, prietenii și cunoscuții familiei Popea. Tinde să ne înfățișeze atmosfera care a precedat în societatea clujană revoluția din 1848/49 și în care și-a făcut autoeducația națională tinerimea română care se afla acolo la studii.

Se stăruie îndeosebi asupra importanței solidarizării tineretului român în jurul *societății de lectură*, ai cărei inițiatori au fost mai ales: frații Neagoe Popea (mai târziu prim sftenic și colaborator al lui Șaguna, iar în urmă episcop al Caransebeșului) și Radu Popea (mai apoi preot în Satulung. lângă Brașov), Al. Papiu Ilarian (pe atunci încă Al. Pop) și verii primari ai acestuia: Iosif și Zahau Hodoș și, în al doilea rând, a revistei săptămânale „*Zorile*“¹⁾ care deși apărea în manuscris, era răspândită în toate centrele cu intelectuali români, care „prin cultivarea limbii române și a celorlalte instrumente de cultură națională avea de scop să pregătească emanciparea politică a neamului nostru.“

Cheltuielile editării și expediției acestei reviste erau suportate de tinerii brașoveni Const. Secăreanu și Const. G. Ioan.

Brașovenii și cei din Țara Bârsei formau, de altfel, elita socială a acestei tinerimi „fiind mai cu dare de mână și aducând cu ei de-acasă mai multă mândrie și mai mult spirit de independență“. Și tot Brașoveni, așezându-se aici, au fost cei care augmentau cu darurile lor de cărți biblioteca Societății de lectură. În politică, Brașovenii — „crescuți într'o atmosferă de mai multă libertate și în direct contact cu viața românească a celor două Principate — împreună cu Papiu Ilarian și cu frații Hodoș formau grupul „vizionarilor“ intransigenți, care visau încă de pe atunci „o reintegrare în vechile

1) Șef-redactor avea pe N. Popea, iar de prim-colaborator și secretar de redacție pe Papiu Ilarian, amândoi foști elevi ai lui S. Bărnuțiu și suflul întregii mișcări desfășurată în cadrul acestei reviste.

sale hotare, a Daciei romane, sau o restaurare a imperiului lui Mihaiu Viteazul“, — neputând admite ideia ca Ardealul, unindu-se cu Ungaria, să ajungă sub supremația politică a Maghiarilor.“

Sunt interesante și caracteristice pentru școala de educație națională din care au ieșit acești tineri relatările din partea finală a broșurii: replicile îndrăznețe date de tinerii Români baronului Samuil Jósika, cancelarul Transilvaniei (Român de origine) cu prilejul seratei la care a invitat acesta vre-o 60 de studenți, Români și Maghiari, în număr egal — cu scopul de a mai potoli conflictele dintre ei, apropiindu-i sufletește unii de alții, și felul cum a întâmpinat mai târziu preotul Radu Popea, pe Augustin Trefort, ministrul de instrucție al Ungariei, venit la Brașov ca să viziteze școlile românești din județ. Era însoțit de revizorul școlar Francisc Koós, fost preot reformat la București și un bun cunoscător al limbii românești.

Iată cum ni se relatează această întâlnire :

Ministrul, ajungând la Satulung (la 30 Aug. 1880), a fost întâmpinat în fața școlii românești de preotul Radu Popea, președintele comitetului parohial și a fost salutată în limba română. Ministrul, care nu știa românește, a ascultat totuși cu atenție discursul preotului Radu Popea și — drept răspuns i-a zis ungurește :

— Regret că nu cunosc frumoasa limbă românească și aș fi așteptat, ca Sfinția Ta, în calitate oficială de președinte al comitetului școlar și director al școlii, să vorbești ungurește. Cu atât mai mult, cu cât sunt informat, că Sfinția Ta ești un preot cu pregătire universitară și cu frumoasă cultură și că cunoști și limba ungurească.

Preotul Radu Popea răspunse ungurește :

— Excelența Voastră, este adevărat, eu știu și ungurește, pentru că am învățat și în școli ungurești și ca particular poate aș fi vorbit cu Excelența Voastră ungurește. Dar în calitate mea oficială, ca reprezentant al bisericii și școlii românești, nu pot vorbi decât românește, pentru că limba oficială a școlilor românești, garantată și prin lege, este limba românească. Mai departe eu cred, că nu școlile sunt pentru ministru, ci ministrul este pentru școli, și atunci datoria ministrului ar fi, să cunoască limba tuturor școlilor din țară. Și, în sfârșit, țineam ca și membrii comitetului, pe care îi vedeți aicea, să înțeleagă ceea ce Vă vorbesc eu în numele bisericii și școlii românești. Oamenii aceștia, cari nu știu decât românește, ar fi dorit să înțeleagă și ceea ce le spuneți Excelența Voastră, dar fiindcă Ex. Voastră nu vorbiți decât ungurește, ei stau înzadar aici.

Și întorcându-se către membrii comitetului parohial, preotul R. Popea le zise cu un ton poruncitor: „Luați-vă pălăriile și plecați acasă, pentrucă d-l ministru n'a învățat încă românește!”

B.

*

Prof. agr. Dr. Marius Sturza: Istoricul scurt al balneologiei și fizioterapiei și importanța studiului lor în România. (Extras din „Clujul medical” No. 2. 1 Febr. 1932. Pg. 42.

Reținem din instructiva lecție inaugurală ținută de d-l Prof. Dr. M. Sturza, cu prilejul ocupării catedrei de *balneologie și fizioterapie*, recent înființată la Universitatea din Cluj, următoarele date și constatări privitoare la noi și Țara noastră:

Cunoscute și întrebuințate încă de pe vremea Romanilor avem *Băile Herculane și Băile din Geoagiu*, de lângă Orăștie.

Asupra *Băilor Episcopiei, Felix, Borsec, Tușnad, Zizin, Elôpatak* avem date precise că erau în funcțiune pe timpul *Mariei Terezia*, transportându-se încă de atunci ape minerale din Transilvania în Moldova și Muntenia.

Prima lucrare asupra apelor minerale din Ardeal a scris-o doctorul *Lukas Wagner* la 1773: „*Dissertatio inauguralis medico-chimica de aquis medicatis Magni Principatus Transsylvaniae*. Urmează apoi, la 1788, doctorul *Richard Haquet* (analizează apele din *Dorna Șarului*, jud. Suceava), la 1796 *Andreas Wolff* (apele din ținutul Neamțului), la 1804 medicul șef al Ardealului, prof. clujan Dr. Francisc Nyulas, publică în l. maghiară: *Analisa apelor minerale*, în 3 vol., — o lucrare care a servit timp îndelungat de bază balneologiei din Transilvania.

În anul 1814, chimistul *Plusque* analizează apele minerale dela Borca, jud. Neamț, iar la 1821 doctorul *Ladislau Pop* ne dă cea dintâi lucrare medicală și balneologică românească în Ardeal: *Despre apele minerale dela Arpătac, Bodoc și Covasna*.

În V. Regat, literatura balneologică română începe cu lucrarea Drului Ștefan *Vasile Episcopescu*: „*Apele metalice ale României Mari*”, publicată la 1837.

Cea mai valoroasă lucrare de balneologie și hidroterapie românească, până la finea secolului trecut, e însă a doctorului *Anastasie Fetu*: „*Despre întrebuințarea apei simple și a apelor minerale ale Moldovei*”, apărută la 1851 și retipărită la 1874, sub titlul: „*Despre apele minerale din România*.”

În jumătatea a doua a sec. al XIX-lea publicațiunile ro-nești de acest gen trec de o sută.

Începutul sec. al XIX-lea ne aduce alte două lucrări românești de importanță: *Apele minerale și stațiunile climaterice*

din România (ed. I. 1900, ed. II. 1906) de Dr. Alexandru Șaabner și „*Idroterapia medicală*“ (1904) de Dr. G. Baiulescu.

Azi țara se mândrește cu o serie întregă de medici distinși, care și-au făcut numele cunoscut nu numai în literatura balneară românească, ci și în cea internațională.

În partea finală a lecției sale, d-l Dr. M. Sturza subliniază bogățiile țării noastre în tot felul de ape: unele cum nu se mai găsesc altundeva sau dacă se găsesc, nu în concentrațiile și cantitățile în care se află la noi.

„Până înainte cu câțiva ani au fost cuprinse în statistica cunoscută a izvoarelor și apelor minerale din țară peste 700 surse de ape, dintre care aproximativ 280 sunt analizate din punct de vedere chimic și fizical; restul de peste 400 încă nu sunt examinate. Pe lângă apele minerale intrate în această statistică, mai mult sau mai puțin completă, avem de înregistrat în Ardeal și în V. Regat cel puțin 1500 izvoare sărate, cunoscute numai de localnici și încă neexaminată; în Secuime și Maramureș se găsesc sute de izvoare carbogazoase încă neexaminată. Numărul izvoarelor sulfuroase neexaminată din Regiunile Subcarpatine și dela poalele Carpaților meridionali, întrece desigur numărul de 100.“

Din punct de vedere balneologic toate apele sărate din regiunile petrolifere, de care dăm aproape la fiecare sondaj de petrol, sunt cu totul neglijate. Și să știe azi ce conținut puternic de iod, brom și sulf au acestea, ne mai vorbind de rezultatele surprinzătoare cu privire la radioactivitatea lor, stabilite în deosebi de cercetările unor Ruși.

Care țară mai ofere apoi din punct de vedere *climato-balneologic* posibilități atât de fericite ca țara noastră?

„Apele noastre minerale și stațiunile noastre balneare sunt plasate la diferite climaturi și la diferite înălțimi. Așa d. p. avem ape sărate în clima de stepă, în clima continentală și în cea mediterană, în cea subalpină și în cea alpină. La fel stăm cu apele carbogazoase și sulfuroase.“

Mă gândesc cu mâhnire: ce raiuri ar fi coborât până acum alte țări în jurul acestor daruri ale naturii? Și ce folos de toate această bogdaproste divină, dacă Românul care are nevoie de aceste ape și stațiuni balneare, ca să aibă și o mulțumiră sufletească pe urma banului cheltuit, preferă și azi să ia drumul străinătății?

Oricât i-am bate noi urechile că apele și stațiunile noastre balneare și climaterice sunt superioare ca eficacitate multora dintre cele similare străine, câtă vreme Românul persistă în „ce-a apucat“, în ceea ce „s'a pomenit“ — : *cu cheltuială cât mai puțintică, câștig cât mai mărișor* — vom rămânea,

chiar cei mai pârlîți, tot tributarii străinătății. Iar stațiunile noastre balneare, în marea lor majoritate, vor bate și în viitor recordul: unele al primitivității și al tembelismului, altele pe cel al jafului neobrăzat.

B.

*

Făt-Frumos 1932 nr. 1—2 (Ian.—Apr.)

Din cuprinsul acestui nr.: Mih. Teliman: La Pipa Dacului; Leca Morariu: Drumuri Cirebire; Leonida Bodnărescu: Despre opera lui C. Porumbescu; Leca Morariu: Alecsandri și Bucovina; Ioan S. Ionescu: Din glumele lui Ion Creangă.

Reținem din ultimul articol caracterizarea marelui povestitor moldovean: „Nu ți-ar fi refuzat niciodată nimic, ori de ce l-ai fi rugat, dar nici nu-ți da și nu-ți făcea nimic; de felul său era cam zgârcit și lacom la mâncare și băutură, patimă care l-a și vârit în groapă; de altfel trăia modest și se îmbrăca simplu și dacă s'ar fi putut, chiar țărănește; în schimb era foarte bun român patriot, mucalît și te pocnia cu niște vorbe de te usturau o săptămână.

Iubea deopotrivă și singurătatea ca și petrecerile sgomotoase, dar mai cu seamă întrunirile publice de orice natură ar fi fost ele, la care mai totdeauna lua cuvântul pentru a le zeflemisi.“

Despre scrierea lui Harap Alb ni se spune că a scris-o în 1877 în timpul unui concediu de boală. „A început-o pe la jumătatea lui April și a isprăvit-o cam pe la începutul lui Iunie, când mi-a și cetit-o în cancelaria tipografiei¹⁾ de pe niște târfăloage de hârtie cu fel de fel de ștersături, adăugituri, mutări, strămutări, încât deabia le putea da de rost.

În tot timpul de două luni cât a scris pe Harap Alb, nu s'a îmbrăcat măcar odată cu hainele și nici n'a ieșit din casă. Habar nu avea că se declarase războiul de Români și că trecuse împăratul Rusiei și oștirile lui, că erau răniți din războiu, că se ucisese Cusminschi, prietenul favorit al lui Eminescu și mai câte de aceste. Ședea îmbrăcat în cămeșoiul lui cel lung și cu ghigilicul pe cap și scria neconținut povestea lui Harap Alb, care pe urmă a publicat-o în „Convorbiri Literare“.

*

Pr. Coriolan Buracu: Din trecutul Almăjului și al Rudăriei. No. 5 din „Biblioteca Soc. cult. „Astra“. Desp. Bozovici.

Într'o broșură de 32 pag. părintele Buracu ne dă, privitor la Valea Almăjului, în deosebi la comuna Rudăria (Gârliște), informațiuni demne de a fi cunoscute de toți cei care se in-

1) „Tipografia Națională“, cumpărată dela „Junimea“ de 10 asociați: 9 institutori, între cari și I. Creangă și tipograful Ioan S. Ionescu, autorul articolului.

teresează de trecutul nostru mai îndepărtat sau mai apropiat, cu oamenii care au făcut cinste neamului căruia aparțineau.

Din această veche și fruntașe comună bănățeană își trag originea :

Jacob Gârlișteanu, amintit la 1241 ca ban al Bosniei ;

Generalul turc Regep aga (descendentul unei familii dusă în robie de Turci), care lasă să se zidească pe cheltuiala sa biserica creștină din Tufări (1815) („Turcul cu fes pe cap“, al cărui chip, nefiindu-i înțeleasă de Tufăreni prezența pe unul din pereții bisericii, a fost ras la 1910, cu prilejul renovării lăcașului Domnului, e acest general turc.) În Ostrov-ul acestuia — în Ada-Kaleh — a găsit de-atâtea ori refugiu, când era urmărit de dușmani, eroul oltean Tudor Vladimirescu ;

Generalul Sali Aga (fratele lui Regep), care ajută pe Românii orșoveni, dându-le bani împrumut ;

apoi — ca să nu mai amintim de nobilii și banii din sec. 15 și 16 — mai recentii și cunoscuții patrioți români : *Dr. Eutimie Murgu*, *generalul Traian Doda*, *Dr. Ioan Sârbu*, autorul „Istoriei lui Mihaiu Vodă Viteazul“, obținătorul premiului „Năsturel“ ;

martirul *Ioan Craia*, care după o viață plină de sbucium și de suferințe, îndurate din cauza sentimentelor sale naționale, e împușcat în Dobrogea, la 1918, de trupele bulgare în retragere ;

David Șuta, țăranul condamnat la moarte de autoritățile maghiare, dar scăpat de revoluția izbucnită la 1918, ca să moară cu doi ani mai târziu pe urma boalei contractate în pușcărie ;

locotenentul *Ioan Murgu*, jertfa războiului mondial ș. a.

Broșura — frumos prinos de aducere aminte și de recunoștință — se încheie cu înșirarea numelor Almăjenilor care au ocupat funcțiuni mai înalte administrative și cu o statistică a jertfelor Almăjului în războiul din 1914—1918.

B.

*

Leca Morariu : Eminescu. Note pentru o monografie. Fascicoul I, Cap. VI și VII, cu 12 ilustrațiuni, Suceava 1932, Pg. 56, Lei 20.

Prețioase informații, strânse cu pasiunea cărturarului dornic de a fixa adevărul relativ la copilăria și anii de elev, cu înrăuirile oamenilor printre care și a locurilor în care a trăit în acei ani, *Mihai Eminovici-Eminescu*.

Și, spre a putea elucida realitatea, izvoarele de informație, care uneori se contrazic, sunt colaționate cu documentul

viu al versurilor rămase pe urma poetului, rectificându-se în felul acesta multe date și afirmații necontrolate îndeajuns până acum.

E o lucrare indispensabilă pentru viitoarea monografie a autorului Luceafărului, a minunatului copil „om ca nealții“ care — cum încheie autorul — „nu crește în ambianța unui Goethe.“

B.

*

Bogat și interesant e **Anuarul** liceului de băieți „Al. Papiu Ilarian“ din Tg.-Mureș, pe anul șc. 1930—31, întocmit de directorul lui, d-l Gr. Ciortea.

Din 184 pg. abia 57 sunt rezervate informațiilor școlare, restul de 127 aduc articole și studii care merită relevate. Astfel sunt:

Principiul cunoașterii și respectării individualității elevilor, de directorul liceului.

Eminescu și clasicismul latin, în care d-l prof. N. Sulică, răspunzând unor observații care i s'au făcut de către d-nii Ch. Drouhet și Al. Graur, în legătură cu studiul: „Clasicismul greco-roman și literatura noastră (în special Eminescu)“, publicat tot în anuarul liceului Papiu Ilarian, în 1930, — lărgeste cadrele de cercetare ale problemei înrâuririi clasicismului latin asupra culturii și scrisului poetului.

Prof. I. Bojoru publică *„Contribuțiuni geografice referitoare la jud. Mureș“*; iar M. Sulică conferința: „Papiu Ilarian ca student la liceul academic din Cluj“ (Câteva note inedite despre Papiu Ilarian, Nic. Popea și Radu Popea), — primită și în broșură aparte și relevantă în altă parte a revistei noastre.

*

În „**Arhiva Someșană**“ (Năsăud) No. 16, d-l Virgil Șotropa, pe temeiul datelor aflate în documentele vechii arhive bistrițene, ne evocă *Bejențiile din sec. XVIII*, de pe teritoriul istoricelor districte năsăudean și bistrițan „când Românii someșeni oprimați începură marea răfuială cu Sașii bistrițeni, răfuială care se sfârși cu militarizarea Văii Rodnei.“

Nici amenințările, nici paza tot mai severă a frontierei, nici galbenii oferii trădătorilor, nici spânzurătorile, nici glonțele, de care avură parte unii fugari în ciocnirea din apropierea satelor Dumitra, Terpiu și Cegan, nici confiscarea averii lor, — nu putură împiedeca „bejenăria“ spre Moldova, chiar dezertarea din armată, căci Românii nu plecau din cauza magistratului ori a contribuțiilor regești (ca alții), ci din pricina că „*ofițerii îi chinuesc zi și noapte cu lucru și nu le dau nici o mușcătură de pâine, încât sunt cu totul istoviți. Până când*

va mai fi în district vr'un Neamț (Teutscher), ei nu întorc acasă“ (pg. 84), — cum declară un dezertor caporalului plăieș, când îl întreabă de motivul dezertării.

D-l Iuliu Moisil reproduce însemnări din Amintirile lui G. Sion și 4 scrisori — datate din Sângeorgiul român, Aug. 1894 — scrise în franțuzește de Al. Odobescu, spre a dovedi dragostea pentru Ardeleni a Românilor din V.-Regat.

Sunt interesante însemnările lui Sion privitoare la școala din... (Sion uitase numele comunei; I. M. crede a fi vorba de Prundul Bârgăului): „Școlarii sunt toți externi; cu toate acestea, dela cel mai mic până la cel mai mare, toți sunt supuși disciplinei militare. La școală fiecare vine cu pușculița sa de lemn pe umăr. Profesorii mă făcură să văd manevrele lor. Intr'o clipă toți copiii se împărțiră în cete și în companii, așezându-se cei mai înalți în frunte și cei scurți în urmă; căci erau de toate vârstele și de toate taliile. Ei aveau dintre ei ofițeri de toate gradele și făcură cu o precizie admirabilă o mulțime de evoluțiuni militare. A fost o adevărată plăcere pentru mine ca să văz aceste lucruri și cugetam mereu la organizarea unor astfel de instituțiuni și pe la noi.“

De reținut e și pasagiul ultim din ultima scrisoare a lui Odobescu: „...„aici cu toții, și bărbații și femeile, sunt stăpâniți de o dorință puternică de a scutura jugul unguresc și de a face o singură țară cu noi ceilalți. Aș dori să trăesc atâta numai să văd împlinirea acestei frumoase năzuințe a tuturor, aspirație, care aici n'are de loc înfățișarea vagă a unui simplu vis“

D. Anton Coșbuc vorbește de „Obârșia satului Leșu“ (jud. Năsăud) cu aproape 2000 loc., amintit pentru întâia dată la anul 1603 și militarizat la 1762 (odată cu celelalte comune din Valea Rodnei) când începe „o epocă nouă care va dăinui aproape un veac și care va avea influințe hotărtoare în viața culturală, socială și economică a „satului.“

În *Paginile suplimentare* se încearcă etimologia numelui satului român din jud. Someș *Cetan* și explicarea fenomenului natural observat la 28 Maiu 1931 în comunele situate pe Valea Someșului mare, dela Năsăud în sus: a *fenomenului curios* — „intervenție a divinității“ — a „*Ploaiei cu pucioasă*“ despre care scriseseră ziarele și care n'a fost în realitate decât o cantitate mai mare de *polen de conifere*, mai ales molift, foarte explicabilă „dată fiind abundența pădurilor în Munții Rodnei și cantitățile enorme de polen ce produc plantele care polenizează prin vânt (anemofile), din categoria cărora fac parte și coniferele noastre“ spune d-l Iuliu Morariu.

BIBLIOGRAFIE.

Reviste primite la redacție :

Documente răzeșești an. II. nr. 2, Iunie și nr. 3, Iulie 1932.

Școala și Familia an. I. nr. 10—12, Martie-Maiu 1932, Brașov.

Abonamentul: 150 lei pe an, pt. comitetetele școlare Lei 200.

Arhiva nr. 1—3, Apr.—Iulie 1932. Iași. Apare de patru ori pe an.

Abon. Lei 100. Pentru autorități, bănci, întreprinderi Lei 300.

Convorbiri Literare, Maiu-Iulie, 1932. Cu articole despre V. Conta și metafizica (de Mircea Florian). V. Conta și empiriștii englezi (de N. Petrescu), Poezia lui Duiliu Zamfirescu (de C. V. Gerota). Disciplina socială, factor esențial al apărării naționale (de G. N. Alevra). Despre fascism (de S. Tzigara-Samurcaș). Un articol ignorat despre folklor, al lui V. Alecsandri. Din însemnările zilnice ale lui T. Maiorescu referitor la boala lui M. Eminescu.

Arhivele Olteniei Ian.-Apr. 1932. Din sumar: Banatul Olteniei și Craioveștii (de I. C. Filitti). Preda Brâncoveanu (de Ilie Chiriță). Păstorirea Mitropolitului Primat al Ungrovlahiei Hariton, 1273—1331 (de St. Nicolaescu). Ceva despre cronologia slavo-rusă (din rusește de Damian P. Bogdan) Apoi: documente, folklor, note și comunicări

(privitoare la trecutul Craiovei, la orașul Balș) etc.

Boabe de Grâu nr. 3—4 (Martie-Aprilie 1932) cuprinde articole despre Pinacoteca Națională din Iași (de Șt. Dimitrescu). Muzeul de artă națională Carol I (de Fr. Șirato). Câteva ctitorii românești în Bulgaria (de V. C. Hrisicu). Continuarea romanului „Săliștencele” (de Coloman Mikszáth).

Biografia romane II. Timpul de eroism și decadența Republ. Romane, de A. W. Grube, trad. de Nic. Petra-Petrescu (No. 193 din Bibl. pop. a Asociațiunii „Astra”) Lei 5.

O broșură de real folos pentru zilele noastre prin îndemnurile și învățăturile care se desprind din cele 120 de pagini de istorie a strămoșilor. Meritul e al d-lui Dr. Horia P. Petrescu, fiul traducătorului.

Dr. Const. Pavel: Episcopul Dimitrie Rađu (1861—1920). Beiuș, Pg. 40 Lei 30. Discurs ținut la 8 Dec. 1920, în Senatul român.

O pioasă și caldă evocare a vieții, a calităților și operei înaltului demnitar bisericesc, care a fost Dimitrie Rađu, căzut victimă odiosului atentat întâmplat la 8 Dec. 1920 în incinta Senatului.

Anuarul „Armoniei” semicentenare 1931 (1881—1931). Cernăuți 1931. Pg. 32. Lei 20.

SPRIJINITORI pe anul 1932:

Coliban Mih. colonel, Tg.-Mureș	„	40.—
Dr. Colbazi Emil, medic, fost prefect, Cluj	„	300.—
Gamber Lazar, colonel i. r., Orșova	„	40.—
Dr. Gârbacea I., prof. Acad. Com., Cluj	„	220.—
Ionică Ioan, inginer, dir. Fabr. Celul. Brașov	„	550.—
Lapedatu Ion, dir. Bca. Naț. București	„	240.—
Dr. Olteanu Romulus, avocat, Sf. Gheorghe	Lei	40.—
Peteu Ioan, comerciant, Brașov	„	100.—

LISTA ABONAȚILOR

Și-au mai achitat abonamentul :

Până la 1 Maiu 1931.

Bălăcescu Atanasie, prof., Brașov.

Până la 1 Ianuarie 1932.

Munteanu Petrache, avocat, Brașov.

Dr. Ștefan Ulpiu, medic, Prejmer.

Tiberiu Ioan, comerciant, Brașov.

Până la 1 Maiu 1932.

Beleuță Ilie, prof. la Acad. Teol. Sibiu.

Bude Valentin, profesor, Iași.

Dr. Guiman Gh., primpretor, M.-Ciuc.

Dr. Moroianu Gh. rectorul Acad. Com., Cluj.

Pop Gh., prim-preș. Trib. Brașov.

Până la 1 Sept. 1932.

Cioranu Lucian, dir. sucurs. B-cii Naț. Tg.-Mureș.

Până la 1 Nov. 1932.

Tohăneanu I., dir. lic. „V. Alecsandri“, Galați.

Până la 1 Ianuarie 1933.

Biblioteca lic. „A. Vlaicu“, Orăștie.

Bologa Emil, comerciant, Brașov.

Dr. Colbazi Emil, medic, fost prefect, Cluj.

Dr. Cristea Nic., notar public, Sibiu.

Curcă Gh., procurist Albina, Brașov.

Demian Aron, dir. liceului „A. Vlaicu“, Orăștie.

Direcțiunea liceului „V. Alecsandri“, Galați (4 abon.)

Ionică Ioan, inginer, dir. Fabr. Celuloză, Brașov.

Dr. Lupaș Mihail, medic, Săliște.

Mailat Alex., funcț. Min. Fin., București.

Marcea Dumitru, insp. șc. i. r., Brașov.

Dr. Olteanu R., avocat, Sf. Gheorghe.

Până la 1 Maiu 1933.

Chelariu Gh., dir. lic. i. r., Brașov.

Voinea Gh., București.

Până la 1 Ian. 1934.

Dr. Codarcea Al., București.

Creangă Ovidiu, jude instr. Tribunalul Miercurea-Ciuc.

Până la 1 Maiu 1934.

Petrovici Ioan, insp. gen. școlar, i. r.,

Gavojdia (Severin).

Sunt în restanță cu abonamentul :

(Urmare)

Ateneul popular Astra, Brașovechi		pe doi ani
Bobancu Const., funcț., Brașov		" " "
Dr. Ciofu Ștefan, medic-căpitan, Dumbrăveni		" " "
Dr. Ciurea Ioachim, avocat, Brașov		" " "
Crăciunel I., Brașov		" " "
Dr. Dobrescu Alex., medic, Brașov		" " "
Goia Iosif, dir. de bancă, Brașov	dela	1 Maiu 1931
Grecu Ioan, prim-secr. Cam. de Comerț, Satu-Mare	"	1 Maiu 1931
Dr. Iosif Ioan, dir. de bancă, Rupea	"	1 Maiu 1931
Iosifescu G., comerciant, Ploești	"	1 Maiu 1931
Lazăr Vas., ing. (Atelierele V. de Munte) Brașov	"	1 Maiu 1931
Leucă Petru, preot, Satulung		1 Ian. 1930—1 Ian. 1932
Literat V., profesor, Făgăraș	dela	1 Maiu 1930
Lupan A., învățătoare, Brașov	"	1 Maiu 1931
Marian Liviu, dir. de liceu, Chișinău		pe 2 ani.
Mailat G., avocat, Brașov	"	1 Maiu 1931
Maniu Ioan, funcț. de bancă, Brașov	"	1 Maiu 1931
Dr. Manu Emil, avocat, Brașov	"	1 Maiu 1930
Marcăs Alex., notar, Mărcuș	"	1 Maiu 1930
Martinovici Const., prof. la Acad. Agr. Cluj		pe 2 ani.
Măsariu Andreiu, secr. pref. Sf. Gheorghe	"	1 Maiu 1931
Măzgărean Ioan, funcț. Brașov	"	1 Maiu 1931
Micu Ioan, preot, Cristian	"	1 Maiu 1930
Micuda Vas., sub-revizor șc. în r. Brașov		pe 2 ani.
Mincu A. Gh., director, Brașov		1 Maiu 1930
Dr. Minea Ioan, prot. universitar, Cluj	"	1 Ian. 1931
Moarcăs Const., ing. silvic, Periş		pe 2 ani.
Dr. Mocanu Mateiu, medic, Racovița (Muscel)	"	1 Ian. 1931
Morgenstern Iosif, avocat, București	"	1 Ian. 1931
Munteanu Alex., farmacist	"	1 Maiu 1930
Mureșianu G., ofiț. stării civile, Cluj	"	1 Maiu 1930
Munteanu Iacob, căpitan, Brașov		pe doi ani.
Munteanu Mihail, Brașov		" " "
Navrea Dragoș, profesor, Brașov	"	1 Maiu 1930
Navrea Vintilă, căpitan		" " "
Dr. Neagoe Oct., medic, Timișoara		pe 2 ani.
Neamțu Valer, fost prefect, Cernăuți		" " "
Negoș Iosif, primar, Intors. Buzăului		" " "
Negru Sofroniu, funcț. sup. Albina, Sibiu	"	1 Ian. 1931
Dr. Neaguș Gheorghe, medic Râșnov	"	" " 1930
Dr. Nema Oct., medic, Târlungeni	"	" " "
Nistor Aurel, protopop, Sf.-Gheorghe	"	" " "
Noaghea Ilarie, medic vet., Brașov	"	1 Ian. 1931

(Va urma)

In atențiunea cețitorilor și abonaților noștri.

Domnii cari au primit revista dar nu i-au achitat încă costul, sunt rugați să ni-l trimită. In caz că nu doresc s'o mai aibă, să ne-o comunice. Scuza uitării are și ea o margine, dincolo de care considerațiunea pe care le-am arătat-o până acum nu-și mai are locul. De aceea să nu fie cu supărare dacă numele lor se vor înșirui, fără nici o rezervă, în pagina celor ce nu-și cunosc cea mai elementară datorie: de-a onora și dâșii încrederea și menajamentul de care s'au bucurat până acum din partea unei reviste care s'a achitat conștiincios de obligamentele pe care și le-a luat asupra-și.

Preferăm o sută de abonați pe care să ne putem bizui oricând, miei de primitori și cetitori sârguincioși ai revistei, cu urechea toacă când e vorba de plată.

Folosirea de către unii domni a subterfugiului de a nega — când li-se pretinde costul abonamentului — primirea revistei e o procedură, întrebuițând cel mai inofensiv calificativ,.... nedemnă. E doar la mintea omului că interesul oricărei reviste e să-și servească, nu să-și tragă pe sfoară abonații. Nu? Și în caz că n'au primit-o, de ce n'au reclamat-o niciodată?

IOAN PETEU, Fabrică de liqueur, rom și cognac. Brașov,
Strada Furculiței de jos 2.

INTREPRINDERILE GENERALE TECHNICE **Inginer TIBERIU EREMIE**

Societate Anonimă — Capital Social Lei 30.000.000

BUCUREȘTI, Strada Știrbey Vodă No. 188

Adr. Telegr.: „TIBEREME”. — Telefon 306/39 și 344/80

Societatea execută lucrări de:

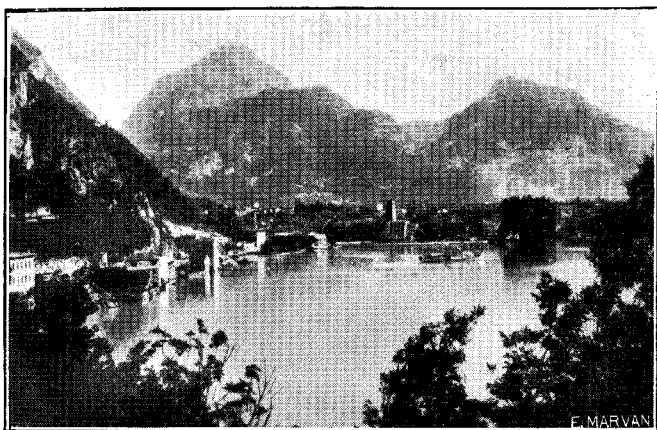
Poduri, Planșeuri, Rezervoare, Castele de apă, Silozuri și orice fel de lucrări în beton armat

Ciădiri și Construcțiuni de orice fel
Fundățuni de aer comprimat, Canalizări, Alimentări cu apă, Indiguiuri și irigațiuni. Șosele și Căi Ferate

Studii, Proiecte și Devize pentru Lucrări de Căi Ferate, Șosele, Poduri și orice fel de construcțiuni.

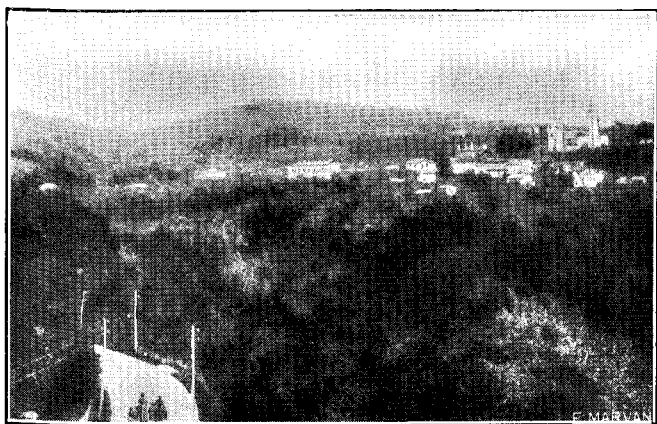
Depozit permanent de:

Piăci de falanță albe și colorate dela Fabrica Ernst Teichert din Meissen; Ciment Portland de Fieni (Dâmbovița) obișnuit și cu întărire repede; Celotex, produs american izolând căldura și frigul, reducând sunetul (sgomotul); Sobe de teracotă de prima calitate; Piăci de gresie dela fabrica Otto Kaufmann din Niedersiedlitz; Piăci de eternit dela fabrica Meteor; Piatră măcinată pentru fațade și mozaicuri; Cartou asfaltat indigen și străin; Parchet de stejar al fabricii Peter Gross; Cărămidă presată și de mână; Asfalt; Fer de beton; etc., etc.

LAGO di GARDA cu orașul RIVA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

REFRONTOLO (panoramă).

Fotografii de *Ersilia Dr. Alex. Codarcea*.